

รายงานฉบับสมบูรณ์

(กันยายน 2560 – กันยายน 2561)

โครงการ “ศึกษาแนวทางการพัฒนานวัตกรรม
ด้านเด็กและเยาวชนฐานชุมชนและโรงเรียนใน
เครือข่ายยุวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ”

โดย

นางสาวภัสรา รู้พันธ์ และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.)
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จากการทำงานพัฒนาเด็ก เยาวชนมาในรอบ 20 ปี ได้พัฒนากระบวนการรู้ด้วยเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการศึกษาบนฐานชุมชน มุ่งเน้นให้เด็ก เยาวชนสร้างสรรค์การเรียนรู้ บนฐานประสบการณ์ตรงสามารถนำความรู้มาปรับใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิต อาชีพ สุขภาวะ จิตปัญญา รวมไปถึงการเติบโตของสำนักสาธารณะ สร้างทักษะกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และสังคม

การดำเนินงานตามโครงการแนวทางการพัฒนานวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนฐานชุมชน และโรงเรียน ในเครือข่ายเยาวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนบนฐานชุมชน กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งในระบบโรงเรียน และคนรุ่นใหม่ในชุมชน, รูปแบบ วิธีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรและอื่นๆของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ ที่สามารถนำไปสู่การเตรียมความพร้อมขยายผลนวัตกรรมการพัฒนาเด็ก เยาวชน ฐานชุมชน และโรงเรียน กระบวนการดำเนินงานประกอบด้วยการสร้างความเข้าใจ และพัฒนาทักษะคนทำงาน ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และบทเรียนจากผู้ทรงคุณวุฒิ การถอดบทเรียนกลุ่มเป้าหมาย ศึกษาดูงาน ทดลองนวัตกรรม จัดเวทีเสริมพลังนวัตกรรมฯ สังเคราะห์ข้อมูลและองค์ความรู้

นวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็กในระบบโรงเรียน (เน้นกลุ่มเป้าหมายโรงเรียนขนาดเล็ก) จัดการเรียนรู้ การสอนเชิงบูรณาการ สร้างสรรค์การศึกษาในระบบนิเวศเพื่อการเรียนรู้ทั้งที่เป็นตัวบุคคล สถานที่ กิจกรรม และวัฒนธรรม ประเพณี ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะทางปัญญาหลายระดับ เป็นการศึกษาที่มีความร่วมมือกันของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย เด็ก เยาวชนค้นพบศักยภาพสูงสุดอย่างสอดคล้องกับพัฒนาการตามช่วงวัย ความถนัด ความสนใจ

การพัฒนาเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ฐานชุมชน เน้นการศึกษารากเหง้า อัตลักษณ์ ภูมิปัญญา ทำให้เกิดการค้นพบตัวตนที่สามารถพัฒนาระดับได้อย่างมีทิศทางในวิถีทางการสร้างสรรค์สังคมชุมชน และเครือข่ายหลายระดับ

ด้านรูปแบบ วิธีการพัฒนาศักยภาพบุคลากร เน้นการเข้าไปทำงานขับเคลื่อนอย่างจริงจังร่วมกัน ทั้งในส่วนของการพัฒนาเด็ก เยาวชนในระบบโรงเรียนและฐานชุมชน จัดเวทีประชุมสร้างความเข้าใจ

กิจกรรมแลกเปลี่ยนบทเรียนระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ เน้นการทำงานเชิงรุก การยึดมั่นต่อเป้าหมาย การสานพลัง และการบริหารจัดการที่ดี ทำให้เกิดความเข้าใจ ก่อเกิดความตระหนัก

การขยายผลนวัตกรรมการพัฒนาเด็ก เยาวชน ชุมชน และโรงเรียน ส่งเสริมสร้างความเข้าใจ ความตระหนักด้านแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและการจัดการศึกษาบนฐานชุมชน มีพื้นที่กลางสร้างการเรียนรู้ ยกระดับความร่วมมือระดับหน่วยงาน สถานศึกษา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โดยที่มีเครื่องมือ การเรียนรู้ที่ดี เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของบุตรหลานอย่างสอดคล้องกับ บริบทสังคม ชุมชน ด้วยการประเมินผลหลากหลาย ไม่เน้นวิชาการ แต่เน้นทักษะชีวิต คุณธรรม

บทเรียนจากการดำเนินงานวิจัย ได้พบว่าการสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย การทบทวนเป้าหมาย วัตถุประสงค์ในการทำงานร่วมกันอย่างสอดคล้องกับการติดตามสังเคราะห์ องค์ความรู้ร่วมกันตลอดการทำงาน ทำให้เกิดผลดีในการขับเคลื่อนงานการศึกษา

สำหรับบทเรียน องค์ความรู้ จากกระบวนการศึกษาที่ผ่านมา มีเป้าหมายเพื่อจะนำไปสู่การขยาย ผลเชิงนวัตกรรม ซึ่งได้ค้นพบในประเด็นสำคัญว่าการจะทำงานขยายผลดังที่กล่าวให้ได้ผลดีจะต้องมี ประเด็นคานงัดคือรูปแบบการศึกษาที่ตอบโจทย์การพัฒนาเด็ก เยาวชน และชุมชน ในสภาวะปัจจุบัน แล้วนำมาถอดบทเรียนเชิงลึกจากประสบการณ์การทำงานการเรียนรู้ฐานชุมชน และโรงเรียน ขนาดเล็ก ต่อไป พร้อมด้วยการพัฒนาศักยภาพของคนทำงานการเรียนรู้ การส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลกรที่จะ ก้าวเข้ามาเป็นครูชุมชน ผู้นำการพัฒนา ซึ่งจะต้องมีการพัฒนา ยกระดับ พร้อมกับการเครือข่ายความ ร่วมมือหลายฝ่าย อันจะนำไปสู่การทำงานในเชิงนโยบาย ขยายผลนวัตกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพตาม ความมุ่งหวัง

ทีมวิจัย

โครงการ “ศึกษาแนวทางการพัฒนานวัตกรรมด้านเด็กและเยาวชนฐานชุมชนและโรงเรียน
ในเครือข่ายยุวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ”

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ	1
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง		9
1.	แนวคิดนวัตกรรม	9
2.	ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทางการพัฒนานวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนฐานชุมชนและโรงเรียน	14
3.	บทสัมภาษณ์เชิงลึกของนักการศึกษาการพัฒนานวัตกรรมเด็ก เยาวชน	21
บทที่ 3 กระบวนการวิจัย		34
บทที่ 4 ผลการวิจัย		41
1.	ถอดบทเรียนนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนบนฐานชุมชน กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์	41
1.1	ถอดบทเรียนการพัฒนาเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ ของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์	41
1.2	ถอดบทเรียนการพัฒนาเด็ก เยาวชนในโรงเรียนขนาดเล็ก	55
1.3	การถอดบทเรียนเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ ฐานชุมชนเพื่อการจัดการตนเอง	65
2.	การศึกษาดูงาน	97
3.	การพัฒนาศักยภาพกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ พื้นที่ต้นแบบ และครูชุมชน	109
4.	เวทีเสริมพลังนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชน ฐานชุมชนและโรงเรียน	111
บทที่ 5 บทสังเคราะห์ผลการดำเนินงานวิจัย		113
1.	องค์ความรู้เชิงนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนทั้งในระบบโรงเรียนและฐานชุมชน	113
2.	รูปแบบ วิธีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์	125

3.ข้อจำกัด แนวทางการขับเคลื่อนต่อไป	132
-------------------------------------	-----

ภาคผนวก

ก.บันทึกการประชุมชี้แจงโครงการ	1
ข.สรุปเวทีฝึกอบรมการจับประเด็นเครื่องมือในทักษะการทำงาน	13
ค.เวทีเสริมพลังนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชน ฐานชุมชนและโรงเรียน	21

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา หลักการและเหตุผล

ในขณะที่สังคมไทยในปัจจุบัน มีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากการขยายตัวของสิ่งๆที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ เสรีนิยมใหม่ โดยเฉพาะทุนข้ามชาติที่กำลังรุกคืบ เข้ามาจากภายนอกอยู่นั้น อีกด้านหนึ่งได้มีการ เคลื่อนไหวเพื่อการพัฒนาชุมชน ส่งเสริมการรวมกลุ่มประชาชนคนรากหญ้า ขึ้นมาหลากหลายลักษณะด้วยกัน ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ สายวัฒนธรรมเฉพาะ ศาสนา กลุ่มประเด็น องค์กร เครือข่ายสัมพันธ์ ฐานทรัพยากร การเมือง การปกครองตนเอง สุขภาพ เศรษฐกิจ เป็นต้น (เช่น เครือข่ายสุขภาพ เครือข่ายสวัสดิการชุมชน เครือข่ายแม่แม่แม่บท เครือข่ายด้านที่ดินทำกิน เครือข่ายบ้านมั่นคง สภาองค์กรชุมชน สภาองค์กรชุมชน สภาพลเมืองระดับต่างๆ) กลุ่มเครือข่ายขบวนดังที่กล่าวมานี้ได้มีการเชื่อมโยงสร้างเครือข่ายการพัฒนาข้าม ประเด็นบนพื้นฐานของชุมชนท้องถิ่นแล้วด้วยความตระหนักในกระบวนการสร้างสรรค์ทางเลือกใหม่ๆเพื่อ จะนำมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต ปรับเปลี่ยนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และชุมชนเชิงความสัมพันธ์ อันนำไปสู่การ ผลักดัน สร้างพลังต่อรองที่ตรงจุด ที่เป็นคานงัดกับอำนาจจากภายนอกเพื่อความอยู่รอดอย่างยั่งยืนในกระแส การพัฒนาที่ไหลบ่าเข้ามาอย่างไม่หยุดยั้ง

กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จากการทำงานพัฒนาเด็ก เยาวชนมาในรอบ 20 ปี ได้ พัฒนาระบบการเรียนรู้ด้วยเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการศึกษาบนฐานชุมชน ซึ่งมุ่งเน้นให้เด็ก เยาวชน สร้างสรรค์การเรียนรู้บนฐานภูมิปัญญา วัฒนธรรม สู่การพัฒนาตนเอง จนกระทั่งสามารถรวมกลุ่มกันทำงาน พัฒนาชุมชนท้องถิ่นบ้านเกิดของตนเองตามคำขวัญของกลุ่มคือ “สืบสานภูมิปัญญา สร้างสรรค์การศึกษาบน ฐานชุมชน”

กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ได้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบแนวทางการพัฒนาเด็ก เยาวชนร่วมกับ องค์กรบริหารส่วนตำบล องค์กรปกครองท้องถิ่น กลุ่มองค์กรในชุมชน สถานศึกษา ครู และผู้นำชุมชน ครอบคลุมพื้นที่ 14 อำเภอ โดยมีศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบเกิดขึ้นในชุมชนที่มีความพร้อม พัฒนา ยกระดับการ

จัดการเรียนรู้เด็ก เยาวชนด้วยพื้นฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ ภูมิสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต อาชีพ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ เป็นต้น พร้อมด้วยการยกระดับ พัฒนาหน่วยความร่วมมือด้านการศึกษา

ในการนี้ กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ได้วางแผนงานการศึกษาข้อมูล และถอดบทเรียนหลายระดับ เพื่อจะสรุปองค์ความรู้เชิงนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็กเยาวชนออกมา พร้อมด้วยการพัฒนาบุคลากร กิจกรรม และการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มให้มากยิ่งขึ้น ตลอดจนการศึกษารูปแบบ แนวทางการขยายผล นวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชน เพื่อจะเตรียมความพร้อมในการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับหน่วยงาน สถานศึกษา องค์การพัฒนาด้านเด็กและเยาวชนด้วยความคาดหวังจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนด้าน กระบวนทัศน์ทางการศึกษา ตลอดจนเป้าหมาย และวิถีการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ซึ่งจะทำให้ ประเด็นการพัฒนาที่สำคัญในระดับชุมชน เช่น เศรษฐกิจพึ่งตนเอง สิทธิชุมชน สวัสดิการชุมชน กองทุนชุมชน การจัดการตนเอง การแพทย์วิถีไทย เป็นต้น เกิดการพัฒนา ต่อ ยอด มีผู้สืบทอดการดำเนินงานอย่างเป็น รูปธรรม อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงประเด็นการพัฒนาเข้าด้วยกันบนฐานของชุมชนท้องถิ่นในสถานการณ์ ใหม่ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับการพัฒนาเด็ก เยาวชนในระบบโรงเรียน บนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมจากการที่มีองค์ความรู้อย่างเพียงพอ นั้น นับเป็นเป้าประสงค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งสำหรับการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาในครั้งนี้ ด้วยเหตุว่าท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันทั่วด้าน การจัดการศึกษา มีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปให้เท่าทัน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมายถึง การยกระดับของกลุ่มเด็กเยาวชนที่มีประสบการณ์ผ่านกระบวนการ จัดการเรียนรู้บนฐานภูมิปัญญาของชุมชนมาแล้วในระดับหนึ่ง ร่วมกับครูภูมิปัญญา ชุมชน บุคลากรการศึกษา ในพื้นที่ สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เด็กเยาวชน และผู้สนใจทั่วไปเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้ ทักษะ ความสามารถอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ผ่านกระบวนการออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้ อย่างเหมาะสม เป็นการสร้างคนรุ่นต่อรุ่น รวมทั้งมีความพร้อมในการจัดการเรียนรู้หรือเป็นแหล่งดูงาน สื่อสาร สู่สังคม

หน่วยการศึกษามูลฐานชุมชน หมายถึงความร่วมมือด้านการศึกษาของสถาบันการศึกษาใน ท้องถิ่นร่วมกับองค์กรชุมชน กลุ่มบุคคล หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และกลุ่ม ยุวชนสร้างสรรค์ เพื่อวางแผน ดำเนินการ และประเมินผลการจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน และการศึกษา บนฐานชุมชน

ครูชุมชน ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากนักวิจัยเยาวชนฐานภูมิปัญญา มีความสามารถ ประยุกต์ใช้เครื่องมือการเรียนรู้เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นทั้งในส่วนของเด็ก เยาวชนและชุมชน

พร้อมด้วยบทบาทของนักพัฒนากิจกรรมสร้างสรรค์ชุมชนอีกหลากหลายรูปแบบ ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะการเชื่อมประสานให้เกิดความร่วมมือทางด้านการศึกษาในระดับ ชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบของหน่วยการศึกษาบนฐานชุมชน

การศึกษาบนฐานชุมชน การศึกษาที่ใช้พื้นที่ชุมชนเป็นตัวตั้งอย่างสอดคล้องกับวิถีภูมิปัญญา วัฒนธรรม ภูมิสังคม ภูมินิเวศน์วัฒนธรรม และบริบทภาพรวมของท้องถิ่นด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของ สถาบันสังคมทั้งภายในและนอกชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาระดับ การศึกษา การเรียนรู้ตามธรรมชาติซึ่ง เป็นการศึกษาพื้นฐานที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ให้มีระบบแบบแผนมากยิ่งขึ้นด้วยกระบวนการวิจัยและ พัฒนา ยกระดับ อย่างสอดคล้องกับการสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ของเด็ก เยาวชน ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะชีวิต สังคม ความรู้ อาชีพ สุขภาวะและจิตปัญญาของผู้เรียนรู้ซึ่งมีผู้เกี่ยวข้องทุกเพศทุกวัยใน กระบวนการพัฒนาชุมชนฐานภูมิปัญญา

คำถามวิจัย

- 1.นวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนบนฐานชุมชน กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้ง ในระบบโรงเรียน และคนรุ่นใหม่ในชุมชน เป็นอย่างไร
- 2.รูปแบบ วิธีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรและอื่นๆของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ ที่สามารถนำไปสู่การ เตรียมความพร้อมขยายผลนวัตกรรมการพัฒนาเด็ก เยาวชน ฐานชุมชน และโรงเรียน เป็นอย่างไร
- 3.แนวทางการขยายผลนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนทั้งในระบบโรงเรียนและฐานชุมชน เป็น อย่างไร

วัตถุประสงค์

- 1.เพื่อศึกษาองค์ความรู้เชิงนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนทั้งในระบบโรงเรียนและฐานชุมชน
- 2.เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ นำไปสู่การเตรียมความพร้อม ขยายผลนวัตกรรมการพัฒนาเด็ก เยาวชน ฐานชุมชน (เน้นด้านบุคลากร)
- 3.เพื่อหาแนวทาง ขยายผลนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนทั้งในระบบโรงเรียนและฐานชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

1. กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไทดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. ศูนย์การเรียนรู้เมืองเก่าเวียงสระ ตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
4. เยาวชนรักษาดินภูมิโนเวศน์ลุ่มน้ำคลองยัน อำเภอกิ่วตื้น จังหวัดสุราษฎร์ธานี
5. หน่วยพัฒนาการศึกษาฐานชุมชน อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
6. ชมรมคนรักดอนสัก อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี

กรอบเนื้อหาในการศึกษาวิจัย

กรอบเนื้อหาในการศึกษาวิจัยของโครงการฯ คือการศึกษาเอกสาร ถอดบทเรียนด้านหลักคิด วิธีการ รูปแบบการทำงานสร้างสรรค์การเรียนรู้ พัฒนาเด็ก เยาวชน จากกลุ่มเป้าหมายหลายระดับ และศึกษาแนวทางการพัฒนา ยกระดับคนทำงาน ตลอดจนการเสริมสร้างความพร้อมทั้งทางด้านสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ นำไปสู่การการค้นหารูปแบบแนวทางการสื่อสาร ขยายผลไปสู่หน่วยงาน องค์กร สถาบันการศึกษา ภาคสังคม ชุมชน โดยมีการทำงานร่วมกันกับเครือข่ายการศึกษาบนฐานชุมชน ได้แก่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไทดำ ศูนย์การเรียนรู้เมืองเก่าเวียงสระ เยาวชนรักษาดินภูมิโนเวศน์ลุ่มน้ำคลองยัน เครือข่ายการศึกษาฐานชุมชน อำเภอท่าชนะ ชมรมคนรักดอนสัก และอื่นๆใน 3 ประเด็นหลักได้แก่เด็ก เยาวชนในระบบโรงเรียน (โรงเรียนทั่วไปและโรงเรียนขนาดเล็ก)การศึกษาทางเลือก และเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ในชุมชน

ประเด็นในการถอดบทเรียน

- 1.หลักคิด ปรัชญาของแนวทางจัดการศึกษาแต่ละแบบ - กลุ่มเป้าหมาย - วัตถุประสงค์
- 2.วิธีการอย่างไร- การประสานงาน ความร่วมมือ- ผลที่เกิดขึ้น บทเรียน
- 3.ความรู้เชิงนวัตกรรม- กลไก/การเชื่อมประสานที่ควรจะเป็น - เครื่องมือที่ใช้
4. ข้อเสนอแนะ- ปัญหาและอุปสรรค

กระบวนการดำเนินงาน

- 1.ประชุมทีมคณะทำงาน
- 2.ติดตามงานในพื้นที่
- 3.ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง
- 4.สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนวัตกรรมการพัฒนาเด็กและเยาวชน
- 5.ถอดบทเรียนนวัตกรรมการพัฒนาเด็กและเยาวชนในระบบโรงเรียนและโรงเรียนขนาดเล็ก เด็ก เยาวชน การศึกษาทางเลือก เด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ฐานชุมชนเพื่อการจัดการตนเอง
- 6.พัฒนาศักยภาพกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์และพื้นที่ต้นแบบ
- 7.การฝึกอบรมครูชุมชน
- 8.จัดทำสื่อ /เครื่องมือการเรียนรู้
- 9.ศึกษาดูงาน
10. ทดลองนวัตกรรม
11. เวทีเสริมพลังนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนบนฐานชุมชนและโรงเรียน

12. เวกีสังเคราะห์ข้อมูลและองค์ความรู้
13. ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน และการสาธิตกระบวนการเรียนรู้ของพื้นที่ต้นแบบ 5 พื้นที่
14. สังเคราะห์ข้อมูล องค์ความรู้ นวัตกรรมการพัฒนาเด็ก เยาวชน
15. จัดทำเอกสารรายงาน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. รูปแบบ แนวทางการพัฒนาเด็ก เยาวชนที่เป็นนวัตกรรมในระบบโรงเรียน กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. รูปแบบ แนวทางการพัฒนา เยาวชน คนรุ่นใหม่ของชุมชนที่เป็นนวัตกรรม กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. รูปแบบ วิธีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรและอื่นๆของกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ ที่สามารถนำไปสู่การเตรียมความพร้อมขยายผลนวัตกรรมพัฒนาเด็ก เยาวชน ฐานชุมชน
4. แนวทาง แผนงาน การขยายผลนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนทั้งในระบบโรงเรียนและฐานชุมชน

คณะทำงานวิจัย

1.นางสาวภัสรา	รู้พันธ์	หัวหน้าโครงการ
2. นางสาวอิสริย์	พลายงาม	ทีมวิจัย
3.นางสาวภักจิรา	นาคฮวด	ทีมวิจัย
4.นายฉัตรชัย	รู้พันธ์	ทีมวิจัย
5.นางพรจิตร์	ชูชื่น	ทีมวิจัย

6.นางสาวพิชญ์นรี	ชูชื่น	ทีมวิจัย
7.นางสาวเหมือนฝัน	คงช่วย	ทีมวิจัย
8.นางสาวเมติมา	ประวิษ	ทีมวิจัย
9.นางสาวจิราภรณ์	สุดสิน	ทีมวิจัย
10. นางเย็นจิตร์	วงศ์พิทักษ์.	ทีมวิจัย
11. นางสาววันเพ็ญ	เกิดสุวรรณ	ทีมวิจัย
12. นางสาวอรอุมา	ชูแสง	ทีมวิจัย
13.นางขจรศรี	ไธ่ไธ่กิม	ทีมวิจัย
14. นายจักราวุธ	ภูวรัฐศรี	ทีมวิจัย
15. นางเพ็ญศรี	จันทร์ภักดี	ทีมวิจัย
16.นางสาวทิพวรรณ	แก้วพิทักษ์	ทีมวิจัย

ที่ปรึกษา

คุณชัชวาล	ทองดีเลิศ	เครือข่ายการศึกษานานฐานชุมชน 4 ภาค
อาจารย์สมเจตนา	มุนีโมไนย	ที่ปรึกษากลุ่มยุวชนสร้างสรรค์
ผ.ศ. สอรัฐ	มากบุญ	ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ. สุราษฎร์ธานี
คุณทวีศักดิ์	สุรัตน์	ประชาคมสุราษฎร์ธานี
นายนิวัตร	ไธ่ไธ่กิม	หน่วยประสานงาน สนับสนุนงานวิจัยเด็ก เยาวชน
การศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี		

นางสาวรัตนา ชูแสง หน่วยประสานงาน สนับสนุนงานวิจัยเด็ก เยาวชน การศึกษา

จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นางสาวพจณีย์ แก้วเจริญ หน่วยประสานงาน สนับสนุนงานวิจัยเด็ก เยาวชน การศึกษา

จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการจัดทำโครงการวิจัยศึกษาแนวทางการพัฒนานวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนฐานชุมชน และโรงเรียน ในเครือข่ายเยาวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดนวัตกรรม
2. ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทางการพัฒนานวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนฐานชุมชน และโรงเรียน
3. บทสัมภาษณ์เชิงลึกของนักการศึกษาการพัฒนานวัตกรรมเด็ก เยาวชน

1. แนวคิดนวัตกรรม

1.1 ความหมาย ของนวัตกรรม

มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ในยุคแรกๆ จะพูดถึงอะไรที่เป็นสิ่งใหม่ๆ เท่านั้น ต่อมา โรเจอร์ ได้เริ่มกล่าวถึง การแพร่กระจายของนวัตกรรมด้วย Diffusion of Innovation อย่างไรก็ดี คำจำกัดความที่ดูเหมือนจะครอบคลุมที่สุด คือ Invention + Commercialization หรือ ต้องมีการนำสิ่งประดิษฐ์ที่คิดว่าเป็นใหม่ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง ทั้งทางธุรกิจ หรือ ทางสังคม ทั้งนี้รูปแบบของนวัตกรรม ก็สามารถแบ่งออกเป็นได้ตามรูปแบบ (Product, Service, Process) หรือ อาจแบ่งตามระดับความใหม่ก็ได้ ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ Incremental, Modular, Architectural และ Radical Innovation Teerapon.T (2008) กล่าวถึง Innovation หรือ นวัตกรรมว่า อาจหมายถึง สิ่งประดิษฐ์หรือ สิ่งใหม่ ที่ต้องสร้างให้เกิด Value Creation คือ นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้นั่นเอง

“นวัตกรรม” (Innovation) มีรากศัพท์มาจาก innovare ในภาษาละติน แปลว่า ทำสิ่งใหม่ขึ้นมา ความหมายของนวัตกรรมในเชิงเศรษฐศาสตร์คือ การนำแนวความคิดใหม่หรือการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้ในรูปแบบใหม่ เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือก็คือ “การทำในสิ่งที่แตกต่างจากคนอื่น

โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (Change) ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราให้กลายมาเป็นโอกาส (Opportunity) และถ่ายทอดไปสู่แนวความคิดใหม่ที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม” แนวความคิดนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยจะเห็นได้จากแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ชาวเยอรมัน เช่น ผลงานของ Joseph Schumpeter ใน The Theory of Economic Development, 1934 โดยจะเน้นไปที่การสร้างสรรค์ การวิจัยและพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันจะนำไปสู่การได้มาซึ่ง นวัตกรรมทางเทคโนโลยี (Technological Innovation) เพื่อประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เป็นหลัก นวัตกรรมยังหมายถึงความสามารถในการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้จริงอีกด้วย

Everette M. Rogers (1983) ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (Innovation) ว่า นวัตกรรมคือ ความคิด การกระทำ หรือวัตถุใหม่ ๆ ซึ่งถูกรับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ ๆ ด้วยตัวบุคคลแต่ละคนหรือหน่วยอื่น ๆ ของการยอมรับในสังคม (Innovation is a new idea, practice or object, that is perceived as new by the individual or other unit of adoption)

ดังนั้น นวัตกรรมอาจหมายถึงสิ่งใหม่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. สิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีผู้ใดเคยทำมาก่อนเลย
2. สิ่งใหม่ที่เคยทำมาแล้วในอดีตแต่ได้มีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่
3. สิ่งใหม่ที่มีการพัฒนามาจากของเก่าที่มีอยู่เดิม

นวัตกรรม หมายถึงการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีใหม่ ๆ และยังสามารถหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือองค์กร ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ การเปลี่ยนอย่างถอนรากถอนโคน หรือการพัฒนาต่อยอด ทั้งนี้ มักมีการแยกแยะความแตกต่างอย่างชัดเจน ระหว่างการประดิษฐ์คิดค้น ความคิดริเริ่ม และนวัตกรรม อันหมายถึงความคิดริเริ่มที่นำมาประยุกต์ใช้อย่างสัมฤทธิ์ผล (McKeown, 2008) และในหลายสาขา เชื่อกันว่าการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องมีความแปลกใหม่อย่างเห็นได้ชัด และไม่เป็นแค่เพียงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เป็นต้นว่า ในด้านศิลปะ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐ ในเชิงเศรษฐศาสตร์นั้น การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเพิ่มมูลค่า มูลค่าของลูกค้า หรือมูลค่าของผู้ผลิต เป้าหมายของนวัตกรรมคือการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เพื่อให้สิ่งต่างๆ เกิดเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นวัตกรรมก่อให้เกิดผลิตผลเพิ่มขึ้น และเป็นที่มาสำคัญของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ

นวัตกรรมเป็นหัวข้อหลักในการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ ธุรกิจ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ และวิศวกรรม และหากพูดกันแบบภาษาชาวบ้านแล้ว คำว่า 'นวัตกรรม' มักจะหมายถึงผลลัพธ์ของกระบวนการ และในฐานะที่นวัตกรรมมักจะได้รับการยกย่องว่าเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจ ปัจจัยที่นำไปสู่ นวัตกรรม มักได้รับความสำคัญจากผู้ออกนโยบายว่าเป็นเรื่องวิกฤติ

ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการนำนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในสาขาใดสาขาหนึ่ง มักจะเรียกว่าเป็นผู้บุกเบิกในสาขานั้น ไม่ว่าจะเป็นในนามบุคคล หรือองค์กร

นวัตกรรม” หมายถึงความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ยังไม่มีใครเคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำ นวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม ทั้งยังช่วย ประหยัดเวลาและแรงงานได้ด้วย

กิดานันท์ มลิทอง (2540 : 245) ได้กล่าวไว้ว่า นวัตกรรมเป็นแนวความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ยังไม่มีใครเคยมีใช้มาก่อนหรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม ทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและแรงงานได้ด้วย โดยสรุปแล้ว นวัตกรรมหมายถึง ความคิดและการกระทำใหม่ ๆ ที่ไม่มีใครเคยมีมาก่อนหรือการพัฒนาดัดแปลงจากของเดิมให้ดีขึ้นและเมื่อนำมาใช้งานก็ทำให้งานมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้ในการศึกษาเราก็เรียกว่านวัตกรรมการศึกษา

ราตรี สายเส้น นวัตกรรมหมายถึง การกระทำต่างๆ ที่นำเอาทรัพยากรต่างๆ มาทำให้เกิดขีดความสามารถใหม่ๆ ในทางที่ดีขึ้น

ที่มา <http://benjamas22.212cafe.com/archive/2008-11-24/innovation-innovare-change-opportunity-20-joseph-schumpeter-the-theory-of-economic-development1934-t/>

สรุปความหมายของนวัตกรรม จากการศึกษาค้นคว้าความหมายของนวัตกรรมข้างต้นนั้นทำให้สามารถให้ความหมายของนวัตกรรม ดังนี้ แนวความคิดใหม่ กระบวนการใหม่ รูปแบบการจัดการใหม่การปฏิบัติ และผลลัพธ์ใหม่

1.2 ประเภทของการใช้นวัตกรรมการศึกษาในประเทศไทย

ประเภทของนวัตกรรมการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรมการศึกษาไว้หลายมาตรา มาตราที่สำคัญ คือ มาตรา 67 รัฐต้องส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนาการผลิตและการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตามตรวจสอบและประเมินผลการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้เกิดการใช้ที่คุ้มค่าและเหมาะสมกับกระบวนการเรียนรู้ของคนไทยและในมาตรา 22 "การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ" การดำเนินการปฏิรูปการศึกษาให้สำเร็จได้ตามที่

ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังกล่าว จำเป็นต้องทำการศึกษาวิจัยและพัฒนา นวัตกรรมการศึกษาใหม่ๆ ที่จะเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาทางการศึกษาทั้งในรูปแบบของการศึกษาวิจัย การทดลองและการประเมินผลนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีที่นำมาใช้ว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด นวัตกรรม ที่นำมาใช้ทั้งที่ผ่านมาแล้วและที่จะมีในอนาคตมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับการประยุกต์ใช้นวัตกรรมในด้านต่างๆ ในที่นี้จะขอกล่าวคือ นวัตกรรม 5 ประเภท คือ

1. นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร
2. นวัตกรรมการเรียนการสอน
3. นวัตกรรมสื่อการสอน
4. นวัตกรรมการประเมินผล
5. นวัตกรรมการบริหารจัดการ

1. นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร

นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร เป็นการใช่วิธีการใหม่ๆ ในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นและตอบสนองความต้องการสอนบุคคลให้มากขึ้น เนื่องจากหลักสูตรจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศและของโลก นอกจากนี้ การพัฒนาหลักสูตรยังมีความจำเป็นที่จะต้องอยู่บนฐานของแนวคิดทฤษฎีและปรัชญาทางการจัดการสัมมนา อีกด้วย การพัฒนาหลักสูตรตามหลักการและวิธีการดังกล่าวต้องอาศัยแนวคิดและวิธีการใหม่ๆ ที่เป็น นวัตกรรมการศึกษาเข้ามาช่วยเหลือจัดการให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ นวัตกรรม ทางด้านหลักสูตรในประเทศไทย ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรดังต่อไปนี้

1.หลักสูตรบูรณาการ เป็นการบูรณาการส่วนประกอบของหลักสูตรเข้าด้วยกันทางด้านวิทยาการในสาขาต่างๆ การศึกษาทางด้านจริยธรรมและสังคม โดยมุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนดีสามารถใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ในสาขาต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมอย่างมีจริยธรรม

2.หลักสูตรรายบุคคล เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อตอบสนอง แนวความคิดในการจัดการศึกษารายบุคคล ซึ่งจะต้องออกแบบระบบเพื่อรองรับความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ด้านต่างๆ

3.หลักสูตรกิจกรรมและประสบการณ์ เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้น กระบวนการในการจัดกิจกรรมและ ประสบการณ์ให้กับผู้เรียนเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ เช่น กิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในบทเรียน ประสบการณ์การเรียนรู้จากการสืบค้นด้วยตนเอง เป็นต้น

4.หลักสูตรท้องถิ่น เป็นการพัฒนหลักสูตรที่ต้องการกระจายการบริหารจัดการออกสู่ท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับศิลปวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ของประชาชนที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น แทนที่หลักสูตรในแบบเดิมที่ใช้วิธีการรวมศูนย์การพัฒนอยุ่ในส่วนกลาง

2.นวัตกรรมการเรียนการสอน

เป็นการใช้วิธีระบบในการปรับปรุงและคิดค้นพัฒนาวิธีสอนแบบใหม่ๆ ที่สามารถตอบสนองการเรียนรายบุคคล การสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนแบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้แบบแก้ปัญหา การพัฒนาวิธีสอนจำเป็นต้องอาศัยวิธีการและเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาจัดการและสนับสนุนการเรียนการสอน ตัวอย่างนวัตกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอน ได้แก่ การสอนแบบศูนย์การเรียน การใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ การสอนแบบเรียนรู้ร่วมกัน และการเรียนผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต การวิจัยในชั้นเรียน ฯลฯ

3.นวัตกรรมสื่อการสอน

เนื่องจากมีความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์เครือข่าย และเทคโนโลยี โทรคมนาคม ทำให้นักการศึกษาพยายามนำศักยภาพของเทคโนโลยีเหล่านี้มาใช้ในการผลิตสื่อการเรียนการสอนใหม่ๆ จำนวนมากมาย ทั้งการเรียนด้วยตนเองการเรียนเป็นกลุ่มและการเรียนแบบมวลชน ตลอดจนสื่อที่ใช้เพื่อสนับสนุนการฝึกอบรม ผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ตัวอย่าง นวัตกรรมสื่อการสอน ได้แก่

- คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI)
- มัลติมีเดีย (Multimedia)
- การประชุมทางไกล (Teleconference)
- ชุดการสอน (Instructional Module)
- วิดีทัศน์แบบมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive Video)

4.นวัตกรรมทางด้านการประเมินผล

เป็นนวัตกรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการวัดผลและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำได้อย่างรวดเร็ว รวมไปถึงการวิจัยทางการศึกษา การวิจัยสถาบัน ด้วยการประยุกต์ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์มาสนับสนุนการวัดผล ประเมินผลของสถานศึกษา ครู อาจารย์ ตัวอย่าง นวัตกรรมทางด้านการประเมินผล ได้แก่

- การพัฒนาคลังข้อสอบ
- การลงทะเบียนผ่านทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต
- การใช้บัตรสมาชิกการ์ด เพื่อการใช้บริการของสถาบันศึกษา
- การใช้คอมพิวเตอร์ในการตัดเกรด
- ฯลฯ

5. นวัตกรรมการบริหารจัดการ

เป็นการใช้นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารสนเทศมาช่วยในการบริหารจัดการ เพื่อการตัดสินใจของผู้บริหารการศึกษาให้มีความรวดเร็วทันเหตุการณ์ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกนวัตกรรมการศึกษาที่นำมาใช้ทางด้านการบริหารจะเกี่ยวข้องกับระบบการจัดการฐานข้อมูลในหน่วยงานสถานศึกษา เช่น ฐานข้อมูล นักเรียน นักศึกษา ฐานข้อมูล คณะอาจารย์และบุคลากร ในสถานศึกษา ด้านการเงิน บัญชี พัสดุ และครุภัณฑ์ ฐานข้อมูลเหล่านี้ต้องการออกระบบที่สมบูรณ์มีความปลอดภัยของข้อมูลสูง

นอกจากนี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับสารสนเทศภายนอกหน่วยงาน เช่น ระเบียบปฏิบัติ กฎหมาย พระราชบัญญัติ ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา ซึ่งจะต้องมีการอบรม เก็บรักษาและออกแบบระบบการสืบค้นที่ดีพอซึ่งผู้บริหารสามารถสืบค้นข้อมูลมาใช้งานได้ทันทีตลอดเวลาการใช้นวัตกรรมแต่ละด้านอาจมีการผสมผสานที่ซ้อนทับกันในบางเรื่อง ซึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนาร่วมกันไปพร้อมๆ กันหลายด้าน การพัฒนาฐานข้อมูลอาจต้องทำเป็นกลุ่มเพื่อให้สามารถนำมาใช้ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ที่มา:<https://docs.google.com/document/d/1oge0X0YZW11Vk41gzwrud0GAjmbb3VdQpTYOhAPVMSl/edit>

สรุปการค้นคว้าเรื่องประเภทนวัตกรรมนับเป็นตัวอย่างหนึ่งในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ และรูปแบบในการสร้างนวัตกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน

2. ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทางการพัฒนานวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนฐานชุมชน และโรงเรียน

2.1 การบริหารโรงเรียนขนาดเล็กแนวใหม่ : ทางรอดหรือทางเลือก

สุวิทย์ ยอดสละ นิสิตปริญญาเอก สาขา การบริหารและพัฒนาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สำหรับแนวทางในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนในขนาดคณอกจากจะต้องคำนึงถึงคุณภาพของการศึกษาให้เป็นไปตามที่มุ่งหวังแล้วยังต้องตระหนักถึงการสร้างคุณภาพการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพให้เกิดพร้อมกันไปอีกด้วย จะเห็นได้จากการวิจัยการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาในโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศในแถบยุโรปภายใต้โครงการที่มีชื่อว่า “Effective School Improvement Project” (ESI) หรือ “โครงการพัฒนาโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ” โครงการดังกล่าวได้พัฒนารอบแนวคิดมาจากการบูรณาการการศึกษาวิจัย ใน 2 ด้าน ได้แก่ (1) ความมีประสิทธิภาพของโรงเรียน (school effectiveness) เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาคำตอบว่า “อะไร” และ “ทำไม” ที่ทำให้การทำกิจกรรมทางการศึกษาต่างๆ ดำเนินไปได้ด้วยดีและราบรื่น และ (2) การพัฒนาโรงเรียน (school improvement) เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นด้านการปฏิบัติและการดำเนินงานตามนโยบายต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายของการพัฒนาเพื่อ ต้องการเห็น ความเปลี่ยนแปลงไปใน

ทิศทางที่ต้องการ ทั้งนี้ความเชื่อมโยงระหว่างความมีประสิทธิภาพและการพัฒนาโรงเรียน คือ การใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาความมีประสิทธิภาพของโรงเรียนมาใช้ในการอธิบายและให้ข้อมูลเชิงลึกที่จะนำไปช่วยพัฒนาโรงเรียน ซึ่งความเชื่อมโยงของแนวคิดทั้งสองจะเกิดขึ้นในกระบวนการวางแผนเพื่อการพัฒนาโรงเรียนนั่นเอง (Reezigt & Creemers, 2005)

การวิจัยการพัฒนาโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพในกลุ่ม ประเทศยุโรปยังคงมีมาอย่างต่อเนื่อง โดยล่าสุดกลุ่มนักวิชาการพยายามที่จะตอบคำถามในเชิงลึกมุ่งอธิบายว่า “อะไรคือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบททางการศึกษาของประเทศที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการพัฒนาโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ” และในแต่ละประเทศนั้นมีปัจจัยดังกล่าวเหมือนหรือต่างกันอย่างไร การศึกษาในระยะนี้ได้พัฒนารอบแนวคิดจากงานวิจัยใน 5 ด้าน ได้แก่ ความมีประสิทธิภาพของโรงเรียน การพัฒนาโรงเรียน หลักสูตร ทางเลือกสาธารณะ และองค์กรแห่งการเรียนรู้ กรอบแนวคิดดังกล่าวมีจุดเน้นสำคัญที่เป้าประสงค์ ความกดดันและการสนับสนุน ดังแสดงในภาพที่ 2.4 นอกจากนี้ข้อค้นพบจากการศึกษาได้รายงานถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบททางการศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 10 ปัจจัย อันประกอบด้วย ตัวชี้วัดจำนวน 48 ตัวชี้วัด เป็นข้อค้นพบที่รวบรวมข้อมูลจากการสังเคราะห์เอกสารและจากข้อมูลในเชิงประจักษ์ใน 31 กรณีศึกษาของ 8 ประเทศที่เข้าร่วมในโครงการประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยยังมีเป้าหมายมุ่งสู่การให้สารสนเทศต่อการตัดสินใจในเชิงนโยบาย ในทางปฏิบัติ ความมีประสิทธิภาพของโรงเรียนและการพัฒนาโรงเรียน (Sun, Creemers, & Jong, 2007)

ทางเลือกโรงเรียนขนาดเล็ก

จากรายงานการวิจัยการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนภายหลังการประเมินภายนอก รอบแรก ตามข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อกระทรวงศึกษาธิการ ในประเด็นการจัดหารูปแบบการจัดการศึกษา ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาใหม่ที่เป็นทางเลือก โดยเฉพาะในพื้นที่มีนักเรียนน้อย แต่จำเป็นต้องมีสถานที่เรียนอาจศึกษารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ที่สามารถให้การศึกษากับผู้เรียนได้อย่างมีคุณภาพ หรือรูปแบบอื่นที่ไม่ได้มีลักษณะแข็งตัวเหมือนการตั้งโรงเรียน เพื่อลดข้อจำกัดด้านงบประมาณรายจ่ายในการตั้งโรงเรียน หรือการจ้างบุคลากร และการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนครู ควรวิจัยการออกแบบคณะชั้นที่ดีหรือการบริหารจัดการให้นักเรียนเรียนข้ามโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งควรศึกษาเปรียบเทียบวิธีการแก้ปัญหาการขาดแคลนครูว่าแบบใดให้ผลดีกว่ากัน หรือวิธีแก้ปัญหาแบบใดเหมาะสมกับการนำไปใช้กับโรงเรียนบริบทใด ภายใต้เงื่อนไขใดบ้าง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา , 2553)

นอกจากนี้ข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา จากผลการประเมินเชิง

วิพากษ์ร่างข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ครั้งที่ 1 ด้านความเป็นไปได้ โดยมีข้อเสนอแนะว่า ควรคิดนอกกรอบ เปลี่ยนแนวคิดใหม่ ควรทำข้อเสนอเชิงนโยบายที่มุ่งพัฒนาครูแนวใหม่ การบริหารโรงเรียนแนวใหม่ การปรับกระบวนการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับระบบอื่นที่อยู่นอกกระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา , 2553)

สำหรับการพัฒนาศักยภาพของของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารโรงเรียน โรงเรียน ผู้ปกครอง วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคราชการและเอกชน สามารถร่วมกันพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพทางการศึกษา โดยระดมทรัพยากรทั้งความรู้ ความคิด งบประมาณ และแรงงาน ทำให้นักเรียนเป็นคนดี และมีความสุข แต่น่าสังเกตว่า การช่วยเหลือเหล่านี้ไม่สามารถเชื่อมโยงไปถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้ มีประเด็นที่ควรหาทางแก้ไข คือ 1) กำหนดแนวทางการพัฒนาศักยภาพแก่ชุมชน โดยเฉพาะด้านวิสัยทัศน์ในการพัฒนาโรงเรียน ด้านการพัฒนาผู้เรียนร่วมกับโรงเรียน สภาพปัจจุบันโรงเรียนมีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนได้ดี แต่ผลที่ได้รับจากชุมชนส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความร่วมมือด้านกำลังใจ แรงงาน ไม่ใช่เรื่องของความสามารถในการวางแผนการพัฒนาศักยภาพ 2) ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ให้คงอยู่ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมทั้งควรให้ระบบการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย

การบริหารโรงเรียนขนาดเล็กแนวใหม่

ข้อเสนอแนวคิด”รูปแบบการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กแนวใหม่” ในจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้หลักการวิจัยปฏิบัติการมาขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาปรับปรุงจากแนวคิดของ Senior ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 (a) การวินิจฉัยสภาพปัจจุบัน โดยใช้เทคนิคการ SWOT โดยวิเคราะห์ PETS มาประยุกต์ใช้ เพื่อศึกษาว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงมีผลกระทบต่อโรงเรียนขนาดเล็กอย่างไร

ขั้นที่ 1 วิเคราะห์ความคาดหวังของโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพแนวใหม่ เป็นภาพอนาคตร่วมกันทั้งบ้าน วัด โรงเรียน(บวร)

ขั้นที่ 2 สร้างความยึดมั่นต่อวิสัยทัศน์และมุ่งมั่นที่จะดำเนินการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพแนวใหม่ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์กร ประกอบด้วย นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน

ขั้นที่ 3 พัฒนาแผนปฏิบัติการร่วมกันทุกภาคส่วน (บ้าน วัด โรงเรียน) โดยจะต้องตอบคำถามว่า จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงอะไรเพื่อให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ ใครคือผู้นำการเปลี่ยนแปลง วิธีแทรกเสริมคืออะไร

ต้องใช้อย่างไร และได้มาจากไหน ทุกภาคส่วนจะต้องร่วมมือกันในเรื่องใดบ้าง

ขั้นที่ 4 ดำเนินการเปลี่ยนแปลง ในขั้นนี้ต้องใช้วิธีแทรกเสริมหลายวิธีมาเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของทุกภาคส่วน(บวร) โดยใช้ชุมชนเป็นฐานการพัฒนาในการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพ ประเด็นนี้มุ่งนำแนวคิด 1) บริบทด้านการพัฒนาโรงเรียน 2) แนวคิดความมีประสิทธิภาพของโรงเรียน เพื่อเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กแนวทางใหม่ ที่มีหน่วยการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ประกอบด้วย ผู้ปกครองที่ศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย(กศน.)และนักเรียนที่เรียนในระบบ(สพฐ.)

ขั้นที่ 5 การประเมินและเพิ่มระดับการเปลี่ยนแปลง เป็นการเปรียบเทียบระหว่างสภาพปัจจุบันกับภาพอนาคตว่ายังปรากฏช่องว่างอยู่หรือไม่ หากไม่ปรากฏหรือปรากฏน้อยก็ต้องเพิ่มระดับการเปลี่ยนแปลงให้มากขึ้นในวงรอบต่อไป

บทสรุปการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กแนวใหม่ ผู้นำต้องกล้าคิดนอกกรอบ เปลี่ยนแนวคิดใหม่ มีวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ มีความมุ่งมั่นในการทำงาน มีการทำงานเป็นทีม มีเครือข่ายในการทำงาน จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการร่วมกับชุมชนหรือภูมิปัญญาในท้องถิ่น อาจต้องใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้เพราะมีครูไม่ครบชั้น หรืออาจจัดการการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย สามารถประสานสิบทิศร่วมกับ บ้าน วัด โรงเรียน จัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการขับเคลื่อนในการจัดการศึกษา เพื่อสร้างทางเลือกในการบริหารจัดการศึกษาแนวใหม่ กล่าวโดยสรุปคือ 1) สร้างจุดเด่น 2) เน้นเครือข่าย 3) ใช้ ICT 4) มีแหล่งเรียนรู้ 5) บูรณาการ 6) ประสานสิบทิศ 7) คิดนอกกรอบ และในฐานะผู้เขียนเป็นคนที่ไม่ใกล้ชิดกับโรงเรียนขนาดเล็ก

สรุป จากการศึกษาโครงการดังกล่าวนับเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์โรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนต้องสร้างจุดเด่นหรือจุดแข็งของตนเองที่สะท้อนรากเหง้าท้องถิ่นตนเอง เพื่อให้เรียนรู้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม จัดการศึกษาร่วมกับบ้าน วัด โรงเรียน(บวร) ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการศึกษา สร้างโอกาสในการศึกษากับทุกคนในชุมชน โดยใช้ชุมชนเป็นฐานการพัฒนาโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ ครูต้องจัดการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน สามารถเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา บริหารจัดการชั้นเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น นักเรียนและผู้ปกครอง ชุมชน ต้องเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา ทุกคนสามารถเรียนรู้ร่วมกันได้ตลอดชีวิต

2.2 การพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านการประเมินการเรียนรู้ของนิสิตครูเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ปี 2556 ชื่อผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ พรทิพย์ ไชยโต

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านการประเมินการเรียนรู้ของนิสิตครูเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ใช้วิธีการวิจัยแบบพัฒนาทดลอง มีขั้นตอนในการวิจัย ประกอบด้วย 1) การกำหนดสมรรถนะทางด้านการประเมินการเรียนรู้ที่นิสิตครูควรได้รับการพัฒนา 2) ศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านประเมินการเรียนรู้จากอาจารย์ผู้สอนในสถาบันผลิตครูที่สอนวิชาการวัดและประเมินทางการศึกษา 3) สร้างนวัตกรรมจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านการประเมินจากการสังเคราะห์แนวทางปฏิบัติที่ดีในการจัดการเรียนการสอน โดยจัดทำเป็นคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับอาจารย์ผู้สอน และ เอกสารการเรียนรู้ฉบับนิสิต นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการประเมินตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา และความเหมาะสมของกิจกรรมที่จัดตลอดจนทดลองใช้กับนิสิตนักศึกษาครูเพื่อศึกษาความเข้าใจในภาษาที่ใช้ ลำดับของสาระที่นำเสนอ และศึกษาผลการใช้นวัตกรรมโดยนำไปให้อาจารย์จากสถาบันผลิตครูทดลองสอนกับนิสิตนักศึกษาครูที่ลงทะเบียนเรียน ในรายวิชาการวัดและการประเมินผลภาคปลายปีการศึกษา 2555 จำนวน 315 คน จำนวน 4 สถาบัน คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยบูรพา ประเมินสมรรถนะของนิสิตนักศึกษาครูจากผลงานของนิสิต ผลการวิจัยพบว่านวัตกรรมจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นเป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการคิด มีขั้นตอนในการจัดกิจกรรม 5 ขั้นตอนคือขั้นกระตุ้นความสนใจ ขั้นการสืบเสาะหาคำตอบ ขั้นการสรุปผล ขั้นการขยายความรู้ และขั้นการประเมินผล เรียกว่า ชื่อว่า 3S2E Model นำเสนอนวัตกรรมในลักษณะของเอกสารคู่มือสำหรับอาจารย์และเอกสารการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษาครู โดยจัดลำดับโครงสร้างจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้ 9 หน่วย ใช้เวลาในการสอนและทำกิจกรรมแต่ละหน่วยประมาณ 3 ชั่วโมง ผลการนำนวัตกรรมไปใช้พบว่านิสิตนักศึกษาครูมากกว่าร้อยละ 50 มีสมรรถนะด้านการประเมินอยู่ในระดับดีมาก และมีจำนวนนิสิตนักศึกษาครูมากกว่าร้อยละ 90 ที่ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 60 ทั้งนี้มีสมรรถนะด้านการประเมินที่นิสิตนักศึกษาครูได้รับการพัฒนา 9 สมรรถนะ ประกอบด้วย 1) สมรรถนะในการกำหนดวัตถุประสงค์ในการประเมินและสิ่งที่ประเมิน 2) สมรรถนะในการให้ผลย้อนกลับกับผู้เรียน 3) สมรรถนะในการสร้างและใช้เครื่องมือในการประเมินการเรียนรู้

ของผู้เรียน 4) สมรรถนะในการให้คะแนนและแปลความหมายคะแนน 5) สมรรถนะในการออกแบบการประเมินสภาพจริง 6) สมรรถนะในการตรวจสอบและวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือประเมิน 7) สมรรถนะในการให้ระดับคะแนนและการรายงานผลการเรียนรู้ของผู้เรียน 8) สมรรถนะในการใช้ผลการประเมินเพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ของผู้เรียนและการสอนของครู 9) สมรรถนะในการจัดทำโครงการในการออกแบบการประเมินการเรียนรู้ อาจารย์ที่ใช้นวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นส่วนใหญ่มีความเห็นว่าคู่มือและกิจกรรมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก นิสิตนักศึกษาที่เรียนรายงานว่าได้เรียนรู้ตามบทเรียนที่เรียนและตระหนักว่าสมรรถนะด้านการประเมินเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับครูที่จะนำไปใช้ในการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนต่อไป

สรุป สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการประเมินผลในการจัดการเรียนรู้กับเด็ก เยาวชนที่มุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะมากกว่าคะแนน

2.3 โครงการพัฒนาเครือข่ายในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 (LLEN.SRU) ซึ่งดำเนินการโดย ผศ.ดร.ประโยชน์ คุปต์กาญจนากุล และทีมงาน ด้วยเล็งเห็นถึงปัญหาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก จึงได้ดำเนินการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็กในเครือข่าย กระทั่งเกิดผลที่น่าพอใจ สามารถนำแนวทางที่ได้ไปปรับใช้ให้เกิดการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่ดี มีคุณภาพได้ โดย ผศ.ดร.ประโยชน์ คุปต์กาญจนากุล รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ได้เน้นย้ำเสมอว่า “การพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ต้องมีการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน จัดสรรทรัพยากรทางการศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน และประสานความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อขอสนับสนุนในเรื่องความรู้ ประสบการณ์ การให้คำปรึกษา เพื่อนำไปปรับปรุงพัฒนาการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพ”

สรุปการค้นคว้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องนวัตกรรมการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก ชุมชน สังคมร่วมสร้างคุณภาพการเรียนรู้

โดยให้การบริหารงานต้องมีส่วนร่วมจากชุมชนและสังคม พัฒนาระบบการเรียนรู้ที่เน้นการนำเอาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้

โดยเฉพาะเรื่องคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ที่ต้องมีการปรับปรุงพัฒนาอย่างรอบด้าน และเป็นจริง เพื่อส่งเสริมให้เด็กเก่ง ดี มีความสุข มีประสิทธิภาพ เด็บโตเป็นพลเมืองดี มีศักยภาพ สามารถดูแลชุมชนสังคมได้

2.4 โครงการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาเครือข่ายเข้มแข็งในการจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน มหาวิทยาลัย วลัยลักษณ์ ปี 2562

โครงการนี้จึงเลือกโรงเรียนขนาดเล็ก ในสังกัด สพป.สุราษฎร์ธานี จำนวน 5 โรงเรียน ดังนี้ โรงเรียนบ้านไทรงาม โรงเรียนวัดหนองไทร โรงเรียนบ้านหนองจอก โรงเรียนบ้านนาค้อ โรงเรียนวัดประสิทธิ์าราม ซึ่งมีบุคลากรครู และครูผู้ช่วยจำนวนหนึ่ง เป็นบุคลากรใหม่ ขาดทักษะในการจัดการศึกษาร่วมกับชุมชน ได้มีความเข้าใจและพัฒนาทักษะในการจัดการเรียนการสอนโดยให้ชุมชนเป็นฐานมากขึ้น และสามารถสร้างสรรค์และวางแผนการเรียนการสอนให้นักเรียนมีความสุขในการเรียนรู้

วัตถุประสงค์

- เพื่อพัฒนา ครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กให้เข้าใจหลักการและกระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และนำไปพัฒนาการเรียนการสอน
- เพื่อพัฒนาผู้เรียนในโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายสามารถปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ตามกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนและวิจัยเป็นฐาน และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้เต็มตามศักยภาพ พัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต และพัฒนาทักษะการคิดและการแก้ปัญหาได้
- เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุมชนและวิจัยเป็นฐานและการพัฒนาสื่อที่สามารถนำไปใช้ได้จริง
- เพื่อส่งเสริมให้เครือข่ายโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็กแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปบทเรียน เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ และมีความสุข

โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาการเรียนรู้บนฐานองค์ความรู้ชุมชน เป็นการช่วยพัฒนาทักษะ และความรู้ไปพร้อมๆกันเพราะว่าชุมชนมีปราชญ์ที่มีความรู้พร้อมที่เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมกันจัดการศึกษา และเสริมศักยภาพให้ โรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้พัฒนาไปสู่ “โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสุข” นักเรียนเข้าถึงโอกาสทางการเรียนรู้ที่สร้างคุณภาพตามศักยภาพ โดยแกนนำในชุมชนได้เข้าไปมีบทบาทช่วยหนุนเสริมกระบวนการจัดการเรียนรู้ในหลายรูปแบบ อาทิ เมื่อโรงเรียนขาดบุคลากรครู ชุมชนได้ส่งครูอาสาช่วยจัดการ

เรียนรู้ในโรงเรียน เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและการบูรณาการเรียนรู้ การสอน ของสาระหลัก วิทย์ คณิต อังกฤษ ภาษาไทย ตลอดจนใช้ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ในการสร้างความรู้ให้นักเรียนได้เรียนรู้ รากเหง้า ความเป็นมาของชุมชน และฐานทรัพยากรในชุมชน

สรุป การศึกษางานวิจัยนี้ทำให้เห็นแนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กที่สร้างสรรค์ความร่วมมือในการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนโดยการนำความรู้จากฐานชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ในการสร้างความรู้ให้นักเรียนได้สร้างคุณภาพตามศักยภาพ เรียนรู้รากเหง้า ความเป็นมาของชุมชน และฐานทรัพยากรในชุมชน

3.บทสัมภาษณ์เชิงลึกของนักการศึกษาการพัฒนานวัตกรรมเด็ก เยาวชน

การศึกษาโดยระบบชุมชน โดยชัชวาล ทองดีเลิศ

เลขาธิการสมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย/ผู้ก่อตั้งโฮงเฮียนสืบสานล้านนา

นวัตกรรม หมายถึง สิ่งที่เราใช้ความสำเร็จของงานเป็นตัวอธิบาย คือการพัฒนาหรือการคิดที่ต่อยอดจากทุนเดิมแต่เป็นสิ่งที่ใหม่ เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์มาจากฐานเดิม ซึ่งจริงๆเราก็ทำกันอยู่แล้ว เช่นเราคิดต่อยอดจากฐานภูมิปัญญาเพื่อให้รับใช้ปัจจุบันและอนาคต แต่ว่าทำอย่างไรจะทำอย่างไรจึงจะถูกอธิบายได้ว่าคิดใหม่ กระบวนการใหม่ สร้างการเชื่อมโยงแบบใหม่ซึ่งเราต้องเข้าใจชัดว่าของเดิม เข้าใจฐานเราให้ชัดก่อนว่าเรามีอะไรอยู่ โดยเราจะเห็นการเชื่อมร้อยจากฐานเดิมมีอะไร เราต้องอธิบายหลักคิดใหม่ กระบวนการใหม่ กลยุทธ์ใหม่ที่ต่อยอดขึ้นมา มันใหม่อย่างไร

กระบวนการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน

- นวัตกรรมและการพัฒนาเด็กและเยาวชน ขอย้อนภาพการพัฒนาเด็กเยาวชนแบบดั้งเดิม เด็กว่าผู้ใหญ่ ต้องฟัง แบบเดิม
- ในการทำงานของเรามีการพัฒนาขึ้น เปลี่ยนแปลงจากเดิม คือการเรียนรู้ร่วมกันแต่ไม่ได้ทำตามผู้ใหญ่ทั้งหมด มีความเคารพซึ่งกันและกัน เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมมากขึ้น

- เป้าหมายสำคัญ คือคือความสำเร็จที่ตอบโจทย์ปัจจุบันอนาคต

หลักคิดสำคัญคือ การเคารพการเป็นความเป็นมนุษย์ในตัวเด็กและเยาวชน เด็กและเยาวชนต้องเป็นหลักในการเรียนรู้ กระบวนการให้เด็กค้นพบได้ด้วยตนเอง กระบวนการที่ทำให้เด็กเป็นเจ้าของเรื่อง ผู้ใหญ่เป็นเจ้าของเรื่อง และการเรียนรู้ด้วยตนเอง เราจะไม่จัดการจัดการ แทรกแซง แต่เราช่วยอำนวยความสะดวก สถานะที่บริบท แหล่งเรียนรู้ เราเป็นเหมือนโค๊ต ซึ่งทำหน้าที่ดึงศักยภาพเค้าออกมา ส่วนที่ต้องเตรียมระบบนิเวศน์ การเรียนรู้ มีห้องสมุด มีหนังสือ มีแหล่งเรียนรู้ที่พร้อมให้การเรียนรู้ ที่หลากหลายเพราะแต่ละคนมีความสนใจที่ต่างกัน

แนวคิด

การศึกษาโดยระบบชุมชน คุรุภูมิปัญญา คุรุชุมชน เป็นการศึกษาที่มีมาก่อนระบบโรงเรียน แต่เดิมที่น้องเราเรียนกันอย่างไร ผมเชื่อว่าเรียนจากคุรุชุมชน คุรุภูมิปัญญา พ่อแม่ ชุมชน การเรียนสมัยก่อนหรือคนที่ไม่ได้เรียนหนังสือเขาเรียนจากระบบชุมชน เรียนที่วัด พออายุ 15 16 แต่งงานมีลูก เลี้ยงลูก เลี้ยงพ่อแม่ ดูแลชุมชนด้วย สมัยนี้อายุ 30 ยังพึ่งตนเองไม่ได้เลย

หลักคิดการศึกษาในระบบชุมชน จะเคารพธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันแบบพี่แบบน้อง หลักคิดเรื่องการพึ่งตนเอง และเมื่อมาเจอกับวิถีสมัยใหม่ ภูมิจะมีวิถีวิเคราะห์ วิถีเลือก วิถีดึงเอาแต่ละเรื่องมาปรับใช้

แต่พอมายุคใหม่ เด็กทุกคนถูกบังคับให้เข้าเรียนตาม พรบ.การศึกษาภาคบังคับใครไม่ส่งเด็กเข้าเรียนถูกจับเรียนหลักสูตร 8 สารวิชา ยุคช่วงรวมชาติผ่านการเรียนรู้เรื่องภาษาไทย เรื่องชาติไทย มาถึงยุคที่สองคือเรียนเพื่อไปเป็นเจ้าคนนายคน เป็นข้าราชการ ยุคต่อมาเป็นยุคเศรษฐกิจ ผลิตภัณฑ์เพื่อป้อนตลาดแรงงาน

การศึกษากระแสหลักในปัจจุบัน มีเป้าชัดเจน ไม่มีที่เขียนว่าเรียนเพื่อมารับใช้ชุมชน เพราะฉะนั้นเด็กยิ่งเรียนยิ่งไปไกล กลับบ้านไม่ได้

ที่ผ่านมาเราเรียนเรื่องไกลตัวก่อนแต่ไม่รู้จักรื่องใกล้ตัวเลย ซึ่งเรื่องใกล้ตัวเป็นเรื่องที่มีพลังมากในการเรียนรู้ แต่เรื่องใกล้ตัวเป็นเรื่องของความจำ การวิเคราะห์ วิจัยสร้างในสิ่งที่เรียกว่าความรู้มือสอง

สำหรับการศึกษานานฐานภูมิปัญญา การศึกษานานฐานชุมชนกับการศึกษาแบบใหม่ จะจัดสมดุลย์ใหม่ กันอย่างไร? จะทำให้เรียนรู้ทั้งรากเหง้าตนเองในขณะที่เรียนสมัยใหม่ด้วย ซึ่งการเรียนรู้ทั้ง 2 ฐานสำคัญมากพอกัน

ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องเข้าใจทั้งรากเหง้าและวิถี วิถีปฏิบัติการอย่างเท่าทันยุคสมัย

หลวงปู่พุทธพจนวราภรณ์ (พระพุทธพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุลโล) อดีตเจ้าอาวาสวัดเจติยหลวงวรวิหาร) ท่านได้ให้ผมก่อตั้งโรงเรียนสืบสานได้ฝากเอาไว้ว่า

1. อย่าหลงของเก่า คือเรียนรู้ของเก่าแต่ไม่หลงของเก่า 2. ไม่หลงของใหม่ เรียนรู้ของใหม่แต่ไม่หลงของใหม่ หลวงพ่ออธิบายโดยใช้เรื่องสายน้ำว่า ถ้าของเก่าไหลไปน้ำใหม่ไม่ไหลมาแม่น้ำนั้นก็ตาย แต่ถ้าน้ำเก่าก็ไม่ไหลไปน้ำใหม่ก็ไม่ไหลมาอยู่ที่เดิมก็เป็นน้ำเน่า อยู่ที่เดิมปรับตัวไม่ได้กับยุคสมัย ไม่ตอบใจทย่อนาคตกก็อยู่ไม่ได้

นวัตกรรมการเรียนรู้

เบื้องต้นคือ เรากำลังสร้างดุลยภาพบนฐานการเรียนรู้ระหว่างชุมชนซึ่งมีเรื่องประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ธรรมชาติ ความเชื่อ เรื่องครุภูมิปัญญาเป็นฐานการเรียนรู้ ซึ่งเรียกว่าบ่มเพาะชีวิตและจิตวิญญาณของเราให้เต็ม ในขณะที่เดียวกันเราก็มาร่วมกับการเรียนรู้แบบใหม่ ซึ่งโลกใหม่ก็เปลี่ยนเร็วมาก มีโลกไอที โลกบริโภคนิยม ที่จะสามารถมีอิทธิพลและสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ เราอยู่ใน 2 ฐานนี้ เพราะฉะนั้นเด็กของเราเชื่อว่าถ้าเราเดินในแนวทางนี้ต่อไปเขาจะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีคุณภาพ ชีวิตมีคุณภาพและช่วยเหลือชุมชนได้ การศึกษาระบบเก่าคือการเรียนรู้จากชีวิต ครุภูมิปัญญาบอกผมถึงวิธีสอนว่า พูดให้ฟัง ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เย็นให้เป็น เล่นให้มัน คือเป็นการสอนชีวิต คนเข้ามาเรียนก็จะดูว่าอดทนได้มั๊ย มีความมุ่งมั่นตั้งใจอะไร จิตเป็นอย่างไร ถ้าใจร้อน ใจเร็ว ครูจะเสริมเติมฐานชีวิตให้หนึ่ง ให้มีสติ สมาธิพร้อมที่จะเรียนเสีย ก่อน หลังจากนั้นถึงให้วิชา และให้วิชาตามที่รับได้ ถ้ามุ่งมั่นตั้งใจมาก เรียนรู้ได้เร็วก็ให้มาก ให้ตามความเหมาะสมกับผู้เรียน เรียกว่าเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตและจิตวิญญาณ หมายถึง เข้าใจรากเหง้า เข้าใจวิถีชีวิต โคตรตระกูล เข้าใจธรรมชาติระบบนิเวศน์ ความเชื่อและศาสนา

มุมมองการศึกษา นวัตกรรมการเรียนรู้

โดยอาจารย์นิวัตร ไช้เต็กัม ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์

ความเป็นมา

ทะเลาะกัน ผู้นำชาวพุทธสายวัชรญาณ เสนอให้มีการพิจารณาจากหลักการที่พระพุทธองค์ทรงสอนสั่งเอาไว้ในเรื่องการศึกษา เรียนรู้ สิ่งแรกคือสุตมยปัญญา หมายถึงการเรียนรู้จากการฟัง อันหมายถึงทั้งตัวความรู้ และกระบวนการฟังนั้นด้วย (ฟังด้วยสติ) ต่อมาคือจินตมยปัญญา แปลอย่างสมัยใหม่คือการพิจารณาใคร่ครวญ ไตร่ตรอง เผาดู ซึ่งเชื่อมโยงกับภาวนามยปัญญา การเรียนรู้ด้วยกระบวนการภาวนาให้มีสติ เกิดปัญญาตามมา

พุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงการศึกษาว่าการเล่าเรียน การค้นคว้า การทดลองใช้อุปกรณ์ คือระดับแรกของการศึกษาเท่านั้นเอง ต้องไม่หยุดอยู่เพียงเท่านั้น ต้องมีระดับที่สูงขึ้นไป ด้วยการใช้แนวทางการพินิจ พิจารณาในระดับที่ลึกซึ้งขึ้นไป จนกระทั่งเห็นตนเอง รู้จักตนเอง แล้วจัดการกับตนเองอย่างถูกต้อง

สำหรับที่ผ่านมาสำหรับสังคมไทย นักการศึกษา อาทิ ดร. ก่อ สวัสดิ์พานิช ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง ดร.สิปนนท์ เกตุทัต ได้ริเริ่มปฏิรูปการศึกษาตามแนวทางดังที่กล่าวมาแล้ว ตั้งแต่ปี 2516 เป็นต้นมา

ประเด็นสำคัญของการปฏิรูปครั้งนั้น คือการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาเพื่อผลิตคนให้ราชการมาเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาคน ใช้แนวทางการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม มีการเปลี่ยนแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2520 เปลี่ยนหลักสูตรประถมศึกษา มัธยมศึกษา จนกระทั่งเกิดกระแสคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีการปรับเปลี่ยน โครงสร้างการบริหารงานใหม่ ๆ หลากหลายด้านตามมา

อย่างไรก็ตาม การบุกเบิกปฏิรูปการศึกษาในยุคแรกในตอนนั้นไม่ประสบผลสำเร็จมากนักเนื่องจากผลกระทบทางการเมือง จากกรณี 6 ตุลาฯ 2519 ได้หันเหทิศทางการปฏิรูปการศึกษาออกไปค่อนข้างมาก ผลพวงของระบบเผด็จการเต็มรูปแบบทำให้นักการศึกษาหัวก้าวหน้าไม่สามารถผลักดันกฎหมายการศึกษาที่เอื้อต่อการปฏิรูปได้อย่างเป็นระบบ

อีกด้านหนึ่ง ความคิดความเห็นเรื่องการพัฒนาคน การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม การเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ได้ถูกริเริ่มดำเนินงานโดยกลุ่ม องค์กรเอกชน เช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม เสริมสิกขาลัย มูลนิธิโกลิมคิมทอง เป็นต้น ทำให้เกิดการขยายผลออกไปค่อนข้างมาก พร้อมด้วยการก่อเกิดขบวนการปฏิรูปครั้งใหญ่ขึ้นมาด้วยการผลักดันอย่างเข้มแข็งของกลุ่มบุคคลที่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยด้วยการปฏิรูประบบการเรียนรู้ และระบบสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม

การปฏิรูประบบสุขภาพประสบผลสำเร็จพอควร มีความก้าวหน้าหลายด้าน กฎหมายหลายฉบับที่เอื้อต่อการป้องกัน การดูแลรักษา การแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพของประชาชนหลายกลุ่ม มีหน่วยงานด้านการส่งเสริม การสร้างสุขภาพ เข้ามาดูแล สามารถพัฒนานโยบายสาธารณะซึ่งสามารถแตกหน่อก่อผลออกมาอย่าง น่าชื่นชม ในขณะที่ ทางด้านการศึกษา กระทรวงทบวงกรมที่รับผิดชอบ แม้จะมีการปรับโครงสร้างการบริหารราชการอีกครั้งหนึ่ง มีการรวมหน่วยงานด้านการบริหารที่ส่วนกลางให้เป็นเอกภาพยิ่งขึ้น จัดตั้งหน่วยงานระดับจังหวัดคือเขตพื้นที่การศึกษาขึ้นมา พร้อมด้วยองค์กรด้านการวัด การประเมินผล การรับรองมาตรฐาน และอื่นๆ แต่งานบริหารการศึกษาก็ยังคงไม่มีเอกภาพ ขาดความหลากหลายในวิถีการปฏิบัติ ไม่มีความสมดุลระหว่างอำนาจราชการกับพลังประชาสังคม เน้นการวัดการประเมินในเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ ไม่มีความเป็นธรรมด้านการบริหารจัดการงบประมาณ ขาดธรรมาภิบาล ไม่ได้ปฏิรูประบบการเรียนรู้ใหม่ให้เป็นจริงตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้แต่อย่างใด

ครูส่วนใหญ่ยังคงสอนในห้อง ให้เด็กท่องจำ ครูสอนเป็นวิชาเหมือนที่เล่ามา ไม่ได้เชื่อมโยงประสบการณ์ของเยาวชนและชุมชนเข้าด้วยกัน

การศึกษาชีวิต จิตใจ ถูกทอดทิ้ง! ละเลย เช่นเดียวกับการศึกษาเพื่อสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับสังคมโลก ยุคใหม่

การศึกษาเพื่อชีวิต และชุมชน กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์

กลุ่มเยาวชนและเครือข่ายการเรียนรู้ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 10 อำเภอภายในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการพัฒนาเยาวชนบนฐานภูมิปัญญา ทำให้เกิดการพัฒนา ระบบการศึกษา

บนฐานชุมชนจนทำให้เกิดการฟื้นฟูภูมิปัญญา อัตลักษณ์ สามารถอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังสูญหายไปได้ในบางระดับ มีส่วนในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม พัฒนาอาชีพ สร้างงานสายใยสัมพันธ์ของกลุ่มคนร่วมสังคม สร้างความรู้ ความเข้าใจ สำเนิการพัฒนแบบใหม่ให้เป็นจริงขึ้นมาให้ได้โดยที่เป้าหมายที่สำคัญของการดำเนินงานนั้นอยู่ที่พัฒนาเยาวชน บนฐานของชุมชนคือการสร้างเด็กและเยาวชนให้มีคุณภาพทั้งทางด้านทักษะ สังคม และสติปัญญา สามารถดำรงตนอยู่ในท้องถิ่นบ้านเกิดของตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรีและภาคภูมิใจ เกิดการยอมรับจากผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นบทบาทของผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำทางการ และสมาชิกของชุมชน

การจัดกระบวนการเรียนรู้ 7 รูปแบบ 5 ฐานการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์

กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ ได้จัดกระบวนการเรียนรู้ เด็ก เยาวชน ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน โดยมีกระบวนการเรียนรู้ 7 รูปแบบ ดังนี้

1.การฝึกอบรม ในช่วงแรกเริ่ม สวนโมกข์จะเป็นแหล่งฝึกอบรมที่สำคัญของสมาชิกกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ เน้นฝึกการทำหน้าที่ในชีวิตประจำวัน การทำงานกลุ่มรวม ด้านสิ่งแวดล้อม การฝึกสมาธิเบื้องต้น ต่อมาเมื่อมีการฝึกอบรมด้านทักษะการพัฒนา สุขภาพ อาชีพ ตามความสนใจ

2.การเรียนรู้แบบซึมซับ การเรียนรู้แบบซึมซับเป็นไปตามแนวทางที่ท่านอาจารย์พุทธทาสกล่าวว่า “ทำให้อยู่ อยู่ให้เป็น สงบเย็นให้เป็นตัวอย่าง” ได้มีการเห็นแบบอย่างจากคุณครูของเรา พ่อแม่ของเราหรือสถานที่ต่างๆที่เราไป เช่น การเข้ามาอยู่ในสวนโมกข์ เราได้ซึมซับเรื่องความสงบมีความเรียบง่าย

รวมถึงการศึกษาแบบแผนปฏิบัติซึ่งกันและกันมีค่านิยมที่มีการถ่ายทอดกันตามธรรมชาติจากกระบวนการของกลุ่มที่สมาชิกที่มีความใกล้ชิดกัน ได้ร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง นอกจากโอกาสในการร่วมกิจกรรมแล้ว การสร้างสัญลักษณ์บางอย่างของกลุ่มทำให้โอกาสในการซึมซับพฤติกรรมกันได้โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติจากการปฏิบัติร่วมกัน

3. การสนทนาอย่างละเอียดลึกซึ้ง (Dialogue) ซึ่งท่านอาจารย์พุทธทาส ท่านก็กล่าวว่า “ให้สนทนาอย่าเล็กแล้ง” มีการพิสูจน์สนทนาอย่างเป็นธรรมชาติ นำไปสู่การวิเคราะห์ แก่ปัญหา นำไปปฏิบัติและนำมาสรุปมาพูดคุยกันอีก

4. การศึกษาดูงาน/ ศึกษาสถานศึกษาที่ กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ ได้ศึกษาดูงานศึกษาสถานศึกษาที่ค่อนข้างมากในลักษณะกิจกรรมช่วงสั้นๆ เช่น การเยี่ยมบ้านเพื่อน ศึกษาจากโครงการพัฒนาชนบทขององค์กรพัฒนาเอกชน การพบปะแลกเปลี่ยนกับกลุ่มอื่นๆ มีกิจกรรมศึกษาสถานศึกษาที่ เช่น สำนวณแม่ น้ำตาปี สำนวณปะการัง สำนวณพันธุ์ไม้ จุดเด่นของการเรียนรู้สถานศึกษาที่คือ ความน่าสนใจของกิจกรรม การเรียนรู้เด็กๆ ได้เรียนรู้ทั้งกระบวนการ และเนื้อหา สามารถนำมาพัฒนาการเรียนรู้ต่อยอดได้อีก

5. การศึกษาจากวิถีชุมชน รูปแบบชุมชนศึกษา มองว่าสิ่งที่อยู่ในชุมชนน่าสนใจ มีประวัติของชุมชน แหล่งเรียนรู้สภาพปัญหาที่เรียนรู้ได้โดยการสำรวจข้อมูล การสัมภาษณ์ การร่วมกิจกรรมต่างๆ ในบางระดับ ทำให้เราได้ข้อมูลเบื้องต้น ในการพูดคุย หาแนวทางการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม พร้อมด้วยการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในกระบวนการนี้และการเชื่อมสัมพันธ์กับบุคคล เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน

6. การเรียนรู้จากการปฏิบัติและการสรุปงาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติและการสรุปความรู้ร่วมกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดของกลุ่ม กระบวนการเรียนรู้นี้ ต้องเกิดขึ้นมาจากความร่วมมือของหลายฝ่ายมีระบบความสัมพันธ์ที่ดี กิจกรรมมีการลงลึก ตรงกับความสนใจและปัญหาที่กลุ่มและชุมชนประสบอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม อาชีพ และการพัฒนา

7. การเรียนรู้จากสื่อ ทั้งจากการสื่อสารภายในกลุ่มและภายนอก มีทั้งการสื่อสารแบบธรรมชาติ เช่น การพบปะพูดคุย การทำงานร่วมกัน พร้อมด้วยการสื่ออื่นๆ เช่น หนังสือ จดหมายข่าว วิทยู โทรทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเวทีสัมมนา เป็นต้น ซึ่งสามารถสร้างการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนได้อย่างดี

กระบวนการเรียนรู้ 7 รูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าว ได้จัดการเรียนรู้ผ่าน 5 ฐานการเรียนรู้ โดยการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนยุวชนสร้างสรรค์แต่ละคน การเรียนรู้ผ่านระบบกลุ่ม และมีพี่เลี้ยงร่วมกันออกแบบจาก 5 ฐานการเรียนรู้ ได้แก่

1.ฐานงานพื้นที่ โดยการดำเนินการให้เยาวชนได้มีการลงไปเรียนรู้ในพื้นที่บ้านของตนเองหรือพื้นที่ที่ตนเองมีความสนใจในการเรียนรู้ เช่น พื้นที่กลุ่มเยาวชนรักษ์คลองน้อย ตำบลคลองน้อย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี พื้นที่กลุ่มเยาวชนรักษ์อ่าวท่าชนะ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี พื้นที่ กลุ่มต้นกล้านาใหญ่ โรงเรียนบ้านนาใหญ่ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พื้นที่กลุ่มเยาวชนสืบสานประวัติศาสตร์เมืองโบราณเวียงสระ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มสภาพัฒนาเด็กและเยาวชนภูมิเณลุ่มน้ำคลองยัน อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มเยาวชนไทดำ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลที่เกิดขึ้น เด็ก เยาวชนได้มีการฝึกทักษะการทำงานชุมชนและรักชุมชน

2.ฐานการเรียนรู้วิชาสามัญ เน้นการเรียนเชิงบูรณาการข้ามวิชา และการบูรณาการฐานชุมชน ได้แก่ วิชาภาษาอังกฤษ วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาคณิตศาสตร์ วิชาภาษาไทย วิชาประวัติศาสตร์วิชาศิลปะและเทคโนโลยี

3.ฐานอาชีพหรือฐานการพึ่งตนเอง เป็นการสนับสนุนให้เยาวชนที่ทำกิจกรรมได้มีการวางแผนว่าจะทำอย่างไรที่จะลดรายจ่ายของตนเองที่ไม่จำเป็นโดยเน้นการฝึกการประหยัดและการสร้างรายได้จากสิ่งที่ตนเองมีความสนใจ เช่น การทำสบู่สมุนไพร การทำน้ำยาอเนกประสงค์ การปลูกผักปลอดสารพิษ ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดย้อม

ผลที่เกิดขึ้นทำให้เยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและมีการสร้างนิสัยที่ประหยัดมีการออมเงินไว้ใช้ประโยชน์ยามที่มีความจำเป็น

4.ฐานความสนใจ ตามความสนใจของเยาวชนแต่ละคนในการดำเนินการจะมีประชุมวางแผนค้นหาความสนใจ ทดลองทำ นำเสนอสิ่งที่เรียนรู้และสนใจ หลังจากนั้นก็มีกรสรุปและหาแนวทางในการเรียนรู้ที่ยกระดับขึ้น

ผลที่เกิดขึ้นทำให้เยาวชนได้มีการออกแบบการเรียนรู้ มีความสุข สนุกในสิ่งที่ชอบและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

5.ฐานครอบครัว เยาวชนได้มีการเรียนรู้กับครอบครัวตนเองและจากกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ เช่นระบบ เครือข่ายการทำงานเกษตร เป็นต้น

ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้กับครอบครัวทำให้เยาวชนได้มีการสร้างสายสัมพันธ์กับครอบครัว การสร้างความมั่นคงในการปูพื้นฐานในการประกอบอาชีพได้

สรุปผลที่เกิดขึ้น

เด็ก เยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และความรักในท้องถิ่น รู้คุณค่ารากเหง้าของตนเอง อีกทั้งยังเท่าทันสถานการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงแปรผันไปอย่างรวดเร็ว สามารถเลือกสรรกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ยังพัฒนาให้เกิดห้องเรียนชุมชน (ศูนย์การเรียนรู้) ยุกระดับครูภูมิปัญญา ความรู้ท้องถิ่น และเครื่องมือการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้มีความพร้อมสำหรับการยกระดับ ขยายผลออกสู่สังคมวงกว้างได้มากขึ้นในเครือข่ายเยาวชนสร้างสรรค์

อาจารย์สมเจตนา มณีโมไนย ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์

ได้เสนอสิ่งที่เยาวชนต้องเรียนรู้ โดยประยุกต์จากหลักหลักพุทธศาสนา ในเรื่อง ในเรื่อง นิยาม 5 อันได้แก่

1.อุตุนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ โดยเฉพาะความเป็นไปของธรรมชาติ แวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ เช่น เรื่องลมฟ้าอากาศ ฤดูกาล ฝนตกฟ้าร้อง การที่ดอกบัวบาน กลางวันหุบกลางคืน การที่ดินน้ำปุ๋ยช่วยให้ต้นไม้งาม การที่คนไอหรือจาม การที่สิ่งทั้งหลายผุพังเน่าเปื่อย เป็นต้น แนวความคิดอุตุนิยามมุ่งเอาความผันแปรที่เนื่องด้วยความร้อนหรืออุณหภูมิจึงอยู่ในการเรียนรู้ฐาน วิชาสามัญ ฐานพื้นที่วิถีชุมชน เป็นต้น

2.พีชนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ หรือเรียกกันว่าพันธุ์กรรม เช่นหลักความจริงที่ว่าพืช เช่นใดก็ให้ผลเช่นนั้น พืชมะม่วงก็ออกผลเป็นมะม่วง เป็นต้น ซึ่งอยู่ในการเรียนรู้ฐานวิชาสามัญ ฐานพื้นที่ ฐานอาชีพ ฐานครอบครัว เป็นต้น

3.จิตตนิยาม ธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่น อารมณ์ (สิ่งเร้า) กระทั่งประสาทจะมีการรับรู้ เกิดขึ้น จิตจะทำงานอย่างไร คือมีการไหวแห่งภวังคจิต ภวังคจิตขาดตอน แล้วมีอาวัชชนะแล้วมีการเห็น

การได้ยิน มีสมปฏิจันนะ สันติระณะ หรือเมื่อจิตมีคุณสมบัติอย่างนี้เกิดขึ้นจะมีเจตสิกอะไรบ้างประกอบได้ หรือประกอบไม่ได้เป็นต้น เป็นการเรียนรู้ที่สำคัญ

4.กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ คือกระบวนการการก่อการกระทำและให้ผลของการกระทำ หรือพูดให้จำเพาะลงไปอีกว่า กระบวนการแห่งเจตน์จำนงหรือความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ต่างๆ พร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องออกไปอันสอดคล้องเหมาะสมกัน เช่น ทำกรรมดี มีผลดี ทำกรรมชั่วมีผลชั่ว เป็นต้น

5.ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เรียกกันว่า ความเป็นไปตามธรรมดา เช่นว่าสิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดา คนย่อมมีความเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา ธรรมตาของคนุคนี้มีอายุขัยประมาณร้อยปี ไม่ว่าพระพุทธรูปจะอุบัติหรือไม่ก็ตามย่อมเป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่เป็นสภาพไม่เที่ยงถูกปัจจัยบีบคั้นและไม่เป็นอัตตาดังนี้เป็นต้น

อาจารย์ชูเกียรติ ลิสุวรรณ : การออกแบบระบบเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เราได้พูดถึงการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตในประเทศไทยกันมานานพอสมควร โดยในระยะแรกได้เริ่มจากการเสนอกันออกไปอย่างกว้างขวางและทำให้เข้าใจกันคลาดเคลื่อนก็มาก ต่อมาจึงได้มีความพยายามช่วยกันอธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องมากขึ้นตามลำดับ

มีการเน้นย้ำกันบ่อยมากมากเรื่องความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคที่สังคมได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จนความรู้ที่เคยได้รับในช่วงแรกของชีวิตไม่สามารถใช้ประโยชน์ในสถานการณ์ปัจจุบันได้อีก และดูเหมือนว่าเราอยู่ในยุคที่ต้องการ สังคมแห่งการเรียนรู้ หรือ Learning Society กัน

ผู้เกี่ยวข้องต่างเห็นตรงกันว่าสังคมแห่งการเรียนรู้ต้องการค่านิยมแบบใหม่ มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ทั้งพึ่งพาและต้องแข่งขันกันในเวลาเดียวกัน ต้องการการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นธรรมเพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้อย่างกว้างขวางทั่วถึง

จำเป็นต้องใช้วิธีคิดแบบใหม่ที่เป็น Growth Mindset ของคนในสังคม หลุดจากกรอบและวิธีคิดเดิม เพื่อให้สามารถสร้างสรรค์และจรรโลงระบบใหม่ให้สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้จริงในทางปฏิบัติ

สิ่งที่ยังมีการพูดถึงกันน้อยมากในเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่นอกเหนือจากความสำเร็จในเรื่องนี้ก็คือระบบ และกลไกที่จะสามารถทำงานนี้ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมได้นั้น ควรจะมีโครงสร้าง หน้าตาเป็นอย่างไร?

ความคิดเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอาจเรียกได้ว่าเป็นนวัตกรรมด้านความคิดทางการศึกษาในยุคหนึ่ง แต่นั่นก็เนิ่นนานมาพอสมควรแล้ว แต่เราก็ไปกันไม่ถึงไหนนอกจากวนเวียนกล่าวซ้ำเรื่องความสำคัญของเรื่องนี้ และจึงน่าจะถึงเวลาที่จะต้องช่วยกันแสวงหาแนวการดำเนินการในเชิงปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมออกมาให้ได้กันเสียที

งานนี้ออกจะยากขึ้นที่เราไม่เพียงต้องการสร้างให้เกิดระบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตขึ้นมาเท่านั้น แต่ระบบใหม่นี้ต้องเป็นการเรียนรู้ที่สามารถช่วยส่งเสริมการสร้างสรรค์นวัตกรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทยได้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย

เราจึงต้องการวิธิดิจิทัล และวิธิดิจิทัลยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนเรื่องนี้

การเรียนรู้เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเท่านั้นคงไม่เพียงพอ ทุกคนต้องฝึกคิดไปข้างหน้าเพื่อเตรียมเรียนในเรื่องราวที่ซับซ้อน ที่ต้องการความทุ่มเท มีลำดับขั้นตอนตามจังหวะ ไม่ใช่เรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอย่างไม่เป็นขั้นเป็นอัน ที่ทำให้ทุกคนต้องเสียเวลาเพื่อเรียนรู้และสามารถใช้ประโยชน์เฉพาะหน้าได้ในเวลาสั้นๆเท่านั้น

เรื่อง Learning Project ตามจังหวะชีวิต กับการเรียนรู้วิธีการเรียน และการเรียนรู้เพื่อรู้จักตัวเอง เป็นเรื่องสำคัญและทำให้สมาชิกในสังคมมีความสามารถในการแข่งขันได้อย่างต่อเนื่อง สมรรถนะดังกล่าวสำคัญมากกว่าการเรียนรู้ และเรียนในเชิงทักษะที่มีแนวโน้มจะล้าสมัยอย่างรวดเร็ว

สิ่งแรกที่จำเป็นต้องสร้างขึ้นให้ได้ก่อนคือเจตจำนงร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ที่ต้องมีจำนวนที่เป็นฐานกว้างพอสมควรเพื่อให้มีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนงานสำคัญที่มีขอบข่ายงานค่อนข้างกว้างขวางที่จะกล่าวถึงต่อไป

เราต้องการใช้ความเฉลียวฉลาดของผู้ที่เกี่ยวข้องในการค้นหาทรัพยากรที่สามารถใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมทั้งสามารถสรรหาทรัพยากรที่เป็นงบประมาณ เครื่องมืออุปกรณ์ และที่สำคัญคือคนที่เป็นผู้รู้และสามารถอุทิศเวลาในเรื่องนี้ได้จำนวนมาก

ขอทำความเข้าใจร่วมกันเป็นเบื้องต้นก่อนว่า การออกแบบระบบใหม่นี้คงไม่ถึงกับรอให้ทุกอย่างพร้อม เพราะจะล่าช้ามากเกินไป และมีหลายคนที่อดทนรอคอยได้ไม่นานนัก งานควรจะเริ่มได้ทันทีเมื่อมีทรัพยากรพร้อมพอสมควรเพื่อให้สามารถขับเคลื่อนงานได้ทันที และเรียนรู้เพื่อพัฒนางานกันต่อไป

การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นงานใหญ่ ต่อเนื่อง จึงต้องการผู้นำ โครงสร้าง กลไก ระบบบริหารจัดการที่มีความเป็นธรรมาภิบาลสูง มีทีมงานที่เข้มแข็ง

ภาระงานที่จำเป็นต้องขับเคลื่อนมีงานสามด้านที่ต้องทำควบคู่กันไป

ด้านแรกคือการสร้างบรรยากาศ และวัฒนธรรม รวมทั้งระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ที่ต้องเริ่มที่ฝ่ายจัดการ และเครือข่ายขั้นต้น คือ immediate contact point จากนั้นจึงขยายออกไปยังเครือข่ายระดับต่อไป

ด้านที่สองคือการออกแบบกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เท่าที่อ่านงานที่เกี่ยวข้องผ่านตา มา เห็นว่าข้อเสนอที่เคยเป็นที่ถกเถียงกันมานานกว่าครึ่งศตวรรษจากงานของ Ivan Illich เรื่อง Deschooling Society มีเนื้อหาบางตอนที่น่าจะพิจารณามาใช้ประโยชน์ในการออกแบบเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

Illich ได้เสนอความคิดเรื่อง Learning webs หรือเครือข่ายการเรียนรู้ที่น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนากิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเครือข่ายการเรียนรู้นี้จะประกอบไปด้วยสี่เครือข่ายย่อยที่ประกอบไปด้วย (1) บริการอ้างอิงเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้ หรือ Reference Services to Educational Objects (2) การแลกเปลี่ยนทักษะ หรือ Skill Exchanges ที่น่าจะจัดการได้ในรูปธนาคาร (3) การจัดคู่หรือจัดกลุ่มตามความสนใจ คือ Peer-Matching และ (4) บริการอ้างอิงด้านผู้รู้ หรือ Reference Services to Educator-at-Large ที่จะช่วยทำหน้าที่สนับสนุน เป็นพี่เลี้ยง เป็นโค้ช หรือช่วยสนับสนุนกิจกรรมใดๆ ให้เอื้อต่อการเรียนรู้

ด้านที่สาม คือเครื่องมืออุปกรณ์สนับสนุน ถ้าย้อนไปดูกิจกรรมที่ระบุไว้ในด้านที่สองแล้วจะเห็นได้ชัดเจนว่า เครื่องมือในการจัดทำฐานข้อมูลจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดที่จะทำให้เครือข่ายการเรียนรู้สามารถทำงานได้จริง เรื่องนี้ด้าน Hardware หรือ Software ดูไม่น่าจะเป็นปัญหา แต่เครื่องมือนี้ต้องการคนเพื่อทำหน้าที่ทั้งการดูแล และการ Update ข้อมูลในระบบฐานข้อมูลนี้อย่างต่อเนื่อง และเรื่องของการจัดการกับคนที่จะช่วยกัน update ข้อมูลในฐานข้อมูลให้เป็นปัจจุบันคือหัวใจของความสำเร็จของระบบนี้อย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง เรื่องนี้ต้องช่วยกันขบคิด เพื่อสร้างแรงจูงใจ และขอผู้ภักดีให้กลุ่มเป้าหมายช่วยกันรับผิดชอบเรื่องฐานข้อมูล นอกเหนือจากการเข้าร่วมในฐานะที่เป็นเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามระบบที่ออกแบบมานี้

กระบวนการดำเนินการให้เป็นไปตามระบบที่เสนอขึ้นมานี้จำเป็นต้องอาศัยมาตรการด้านการวางแผน ด้านการจัดการ ด้านแรงจูงใจ และมาตรการทางกฎหมายที่จำเป็นต้องมีขึ้นเพื่อเป็นจุดคานงัดให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีอยู่เหลือเฟือในสังคมไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม และอาจเริ่มการดำเนินการในลักษณะนำร่องในหลายชุมชน ในรูป Sand Box กับชุมชนที่มีระดับความพร้อมต่างกันเพื่อให้เป็นระบบที่ไม่มีใครถูกทิ้งไว้เบื้องหลังในระยะยาว

สรุป จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาเด็ก และเยาวชน สามารถนำแนวคิดไปใช้ในการพัฒนาเด็ก และเยาวชนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

บทที่ 3

กระบวนการวิจัย

จากการดำเนินโครงการวิจัยศึกษาแนวทางการพัฒนานวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนฐานชุมชนและโรงเรียน ในเครือข่ายยุวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ผ่านมามีได้รูปแบบ วางแผนการดำเนินงานไว้ดังนี้ ประชุมทีมคณะทำงาน ติดตามงานในพื้นที่ ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนวัตกรรม การพัฒนาเด็กและเยาวชน ถอดบทเรียนนวัตกรรม การพัฒนาเด็กและเยาวชนในระบบโรงเรียนและโรงเรียนขนาดเล็ก เด็ก เยาวชนการศึกษาทางเลือก เด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ฐานชุมชนเพื่อการจัดการตนเอง พัฒนาศักยภาพกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์และพื้นที่ต้นแบบ การฝึกอบรมครูชุมชน จัดทำสื่อ /เครื่องมือการเรียนรู้ ศึกษาดูงาน ทดลองนวัตกรรม เวทีเสริมพลังนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนบนฐานชุมชนและโรงเรียน เวทีสังเคราะห์ข้อมูลและองค์ความรู้ ลงพื้นที่ศึกษาดูงานและการสาธิตกระบวนการเรียนรู้ของพื้นที่ต้นแบบ 5 พื้นที่ สังเคราะห์ข้อมูล องค์ความรู้ นวัตกรรม การพัฒนาเด็ก เยาวชน จัดทำเอกสารรายงาน ซึ่งในการดำเนินงานในระยะแรกที่ผ่านมาได้มีกระบวนการดำเนินไปได้แก่

1. การเตรียมความพร้อม ประชุมคณะทำงาน

จัดประชุมคณะทำงานเพื่อทำความเข้าใจเป้าหมาย วิธีการในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ แผนการดำเนินงาน ผลลัพธ์ปลายทาง และเปิดให้มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยในเชิงรายละเอียดเพื่อจะสามารถเข้าไปทำงาน สร้างเสริม หนุนเสริม กระบวนการเรียนรู้ของพื้นที่ได้มากขึ้น โดยเฉพาะการทำความเข้าใจเกี่ยวกับ นวัตกรรม การพัฒนาเด็กและเยาวชนบนฐานชุมชนและโรงเรียน กรอบประเด็นในการไปจัดกระบวนการถอดบทเรียน และกิจกรรมการ Check Out เพื่อทบทวนตนเอง และทำความเข้าใจในการดำเนินงานร่วมกันก่อนการดำเนินงาน

การจัดกระบวนการประชุม จัดขึ้นเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อให้ทีมวิจัยได้นำเสนอการขับเคลื่อนของแต่ละพื้นที่และนำเสนอกับคณะทำงาน ซึ่งนักวิจัยได้พัฒนาการนำเสนอ การบันทึก การจับประเด็น ซึ่งเป็นการทักษะการฟัง พูด อ่าน เขียนไปพร้อมกันด้วย

2. ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูล จัดประชุมกลุ่มย่อย วางแผน ติดตามการดำเนินงาน

ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย จัดประชุมกลุ่มในพื้นที่เพื่อวางแผนงานร่วมกัน ติดตามการดำเนินงานด้วยกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเน้นให้คนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมให้มากที่สุด

กระบวนการลงพื้นที่ ผู้วิจัยวางฐานคิดไว้ที่ทำหน้าที่เป็นเพื่อนที่จะช่วยเพื่อนให้เดินไปสู่เป้าหมาย อย่างที่ตั้งใจ โดยการชวนคิด ตั้งโจทย์ ช่วยตั้งประเด็น ได้เห็นต้นทุนของแต่ละพื้นที่ ก้าวสู่การพัฒนาเป็นพื้นที่ต้นแบบนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนฐานชุมชนและโรงเรียน ในเครือข่ายยุวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้อย่างมีคุณภาพ

กระบวนการร่วมคิดร่วมทำ ซึ่งผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในช่วงที่มีการทำกิจกรรมในพื้นที่ด้วยตามตารางงานที่ออกแบบไว้ นั่นก็เป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้พื้นที่ได้มีโอกาสพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ในศูนย์การเรียนรู้ กลุ่มเยาวชน และโรงเรียนได้มากขึ้น

ผลของการลงพื้นที่เป็นการกระตุ้น กระตุ้นให้พื้นที่มีใช้ความสามารถในการทำงาน พัฒนาการทำงานตรงตามแผนที่วางไว้ และทำให้มีการเชื่อมร้อยพัฒนาคนทำงานของแต่ละพื้นที่ได้ทำงานอย่างอย่างเป็นรูปธรรมร่วมกัน

3. ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

ทีมวิจัยได้ศึกษาองค์ความรู้จากเอกสาร งานวิจัยทั้งในและนอกเครือข่ายยุวชนสร้างสรรค์ ตลอดจนสื่ออินเทอร์เน็ตด้านองค์ความรู้การพัฒนาเด็กเยาวชนแล้วนำมารวบรวม เรียบเรียง จัดเวทีสังเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้นเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลของโครงการวิจัยฯ แนวคิดนวัตกรรม ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทางการพัฒนานวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนฐานชุมชนและโรงเรียน

ผลของการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ทำให้เห็นรูปแบบนวัตกรรมการพัฒนาเด็กและเยาวชน ที่สามารถนำไปปรับใช้ และเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้ต่อไป

4. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ (บทสัมภาษณ์เชิงลึกของนักการศึกษาการพัฒนานวัตกรรมเด็ก เยาวชน)

สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มที่ปรึกษา แกนนำเยาวชน และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรวบรวมข้อคิดเห็น ความรู้ตามประเด็นการพัฒนานวัตกรรมด้านเด็ก เยาวชน กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ และการขยายผลนวัตกรรมสู่องค์กร หน่วยงาน สถานศึกษา และอื่นๆ

จากกระบวนการพูดคุย สัมภาษณ์เชิงลึกของนักการศึกษาการพัฒนานวัตกรรมเด็ก เยาวชน ยังทำให้เห็นถึงวิถีคิด มุมมอง กระบวนการในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนที่ยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลางและสามารถออกแบบการเรียนรู้ สร้างสรรค์ด้วยตนเองได้

ผลจากการดำเนินกิจกรรม สัมภาษณ์เชิงลึกของนักการศึกษาการพัฒนานวัตกรรมเด็ก เยาวชน ทำให้ได้พบว่ามีแนวทางการพัฒนานวัตกรรมเด็กและเยาวชน ในแต่ละพื้นที่

5. ถอดบทเรียนการพัฒนาเด็ก เยาวชน ในระบบโรงเรียนและโรงเรียนขนาดเล็ก คนรุ่นใหม่ฐานชุมชนเพื่อการจัดการตนเอง

ผู้เข้าร่วมคือตัวแทนเด็ก เยาวชน กลุ่มเป้าหมาย ผู้นำชุมชน ครู ครูภูมิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม นักวิชาการในพื้นที่ พ่อแม่ ครอบครัวยุ และผู้เกี่ยวข้องในการถอดบทเรียน

มีการจัดกลุ่มย่อยเพื่อระดมความเห็นในการถอดบทเรียน นำกระบวนการวิธีการ และฐานคิดอย่างไรที่จะเข้าไปเชื่อมประสานการทำงาน และผลที่ได้จะเป็นอย่างไร และแต่ละพื้นที่มีนวัตกรรมด้านเด็ก เยาวชน การขับเคลื่อนอย่างไร โดยมีประเด็นที่ออกแบบดังนี้

- กลุ่มเป้าหมาย
- มีการเชื่อมประสานอย่างไร
- วิธีการ
- การประสานงานอย่างไร
- ผลที่เกิดขึ้น

- กลไก/การเชื่อมประสาน
- เครื่องมือที่ใช้
- ข้อเสนอแนะ
- ปัญหาและอุปสรรค
- นวัตกรรมการเรียนรู้ของพื้นที่

จากการถอดบทเรียนทำให้หน่วยจัดการเรียนรู้ใน แต่ละพื้นที่มีความชัดเจนในการขับเคลื่อนงานมากขึ้น ซึ่งทำให้เห็นการต่อยอดการเรียนรู้จากการถอดบทเรียนและร่วมกันมองการขับเคลื่อนงานร่วมกันของเครือข่ายยุวชนสร้างสรรค์

6.ศึกษาดูงาน

การศึกษาดูงานที่หลากหลายด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ฐานชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ และการศึกษาทางเลือก ได้แก่

1.ศูนย์การเรียนรู้ เสน่ห์ฟอง จ.กาญจนบุรี เพื่อศึกษารูปแบบ หลักสูตรที่สอดคล้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

2.กลุ่มรักษ์เขาชะเมา จังหวัดระยอง พัฒนาเด็กเยาวชนในท้องถิ่น ฐานชุมชน ด้วยการใช้กระบวนการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและวิถีเกษตรพึ่งตนเอง ภูมิปัญญา วัฒนธรรมชุมชน ท่ามกลางกระแสสังคมยุคใหม่ภาคตะวันออก ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ ก่อเกิดความร่วมมือระหว่างกลุ่มเยาวชน ชุมชน โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3.การศึกษาทางเลือก โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพฯ ฯ การจัดบรรยากาศห้องเรียนเหมือนบ้าน ความสัมพันธ์ของครู - นักเรียนใกล้ชิด โดยสอนทั้งชีวิตและวิชาและความสัมพันธ์ที่บ้าน (ผู้ปกครอง) และ โรงเรียน เกื้อกูลและเรียนรู้ร่วมกันเรียนรู้และแบ่งปันความเข้าใจ รวมถึงประสบการณ์ให้กับผู้อื่น โรงเรียนได้สร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ สำหรับนักเรียนที่จะได้สำรวจ ค้นหาความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล พอเหมาะพอดีระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และเด็กนักเรียนเอง

กระบวนการศึกษาดูงาน โดยการจัดกลุ่มที่สนใจ ของครูชุมชน จากเครือข่ายฐานชุมชนจากพื้นที่ไผ่ดำ คลองยัน กลุ่มสถานศึกษาปิ่นเมืองเวียง ฐานโรงเรียนขนาดเล็ก แล้วไปแลกเปลี่ยนดูงานกับพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ เสน่ห์พอง จ.กาญจนบุรี กลุ่มรักษ์เขาชะเมา และโรงเรียนรุ่งอรุณ โดยแบ่งทีมกันไปแล้วนำ ความรู้ ประสบการณ์ที่ได้มาสรุปร่วมกันในเวทีนำเสนอผลการศึกษาดูงานโดยให้ตัวแทนของแต่ละเครือข่าย เข้าร่วมรับฟังและแลกเปลี่ยนร่วมกัน

จากการศึกษาดูงาน ทำให้เครือข่ายเยาวชนสร้างสรรค์ได้มีความรู้ ความเข้าใจในวิธีการ กระบวนการ จัดการเรียนรู้ และการต่อยอดนวัตกรรมการเรียนรู้ของพื้นที่เครือข่ายมากขึ้น และเกิดการแลกเปลี่ยนของ เยาวชนคนรุ่นใหม่กันมากขึ้น และพร้อมไปกับการเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานในพื้นที่มากขึ้น

7. พัฒนาศักยภาพกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ และพื้นที่ต้นแบบ ฝึกอบรมครูชุมชน

การจัดฝึกอบรมเพื่อสร้างความเข้าใจแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน การเรียนรู้บนฐานชุมชน ซึ่งมี ความสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนงานของเครือข่ายเยาวชนสร้างสรรค์

พร้อมกันนั้นมีการพัฒนาศักยภาพครูชุมชน โดยการจัดการฝึกอบรม การจับประเด็น การทำ mind mapping และการ Dialogue การทำความเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกันให้ถ่องแท้ เหล่านี้เป็นการฝึกและ ทบทวนกระบวนการทำงานที่ต้องนำทักษะความเข้าใจไปใช้กับเด็ก เยาวชน ชุมชน

ในกระบวนการผู้เข้าร่วมจะได้ทดลองใช้กระบวนการกับกลุ่มเพื่อน และมีการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น เสนอแนะการดำเนินการของแต่ละกลุ่มได้ และมีการจัดทำสื่อเพื่อเผยแพร่กระบวนการฝึกอบรมไปด้วย ซึ่ง จัดเป็นการพัฒนาครูชุมชนเพื่อพัฒนาความสามารถ และทักษะในการทำงานมากขึ้น

8. จัดทำสื่อ/เครื่องมือการเรียนรู้ และทดลองใช้นวัตกรรม (เลือกกลุ่มเป้าหมาย)

เติมเต็มความรู้ด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชน บนฐานชุมชน และโรงเรียน จากการที่กลุ่มเยาวชน สร้างสรรค์ได้สรุป ประมวลองค์ความรู้เชิงนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนมาแล้วในระดับหนึ่ง พร้อม ด้วยแนวทางการขยายผลไปสู่องค์กร หน่วยงาน สถาบันการศึกษา และอื่นๆ การจัดกิจกรรมนี้เพื่อให้มีการ นำเสนอ เติมเต็มโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา อีกทั้งการดำเนินกิจกรรมนี้ ยังเป็นไปเพื่อการสื่อสารบทเรียน

และรูปแบบการขับเคลื่อนนวัตกรรมการพัฒนาเด็ก เยาวชน กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ไปสู่กลุ่มเป้าหมายในเบื้องต้นด้วย

9.เวทีเสริมพลังนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนฐานชุมชนและโรงเรียน

เวทีเสริมพลังนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนฐานชุมชนและโรงเรียน จัดขึ้นเพื่อนำเสนอการเคลื่อนงานของเยาวชนสร้างสรรค์และเครือข่าย และเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะต่อการพัฒนานวัตกรรมจากภาคีเครือข่ายเยาวชนสร้างสรรค์

กระบวนการในการดำเนินงาน มีการนำเสนอการขับเคลื่อนงานของพื้นที่เครือข่ายเยาวชนสร้างสรรค์ และประเด็นการยกระดับเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ของแต่ละพื้นที่ และให้ผู้เข้าร่วมจากหลากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกันได้เสนอแนะความคิดเห็นในการขับเคลื่อนงานด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนต่อไป

จากการระดมความเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลากหลาย โดยเฉพาะการใช้หลัก บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ทำให้ได้แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อเสริมนวัตกรรมเครือข่ายเยาวชนสร้างสรรค์ อย่างน่าสนใจนำไปปรับใช้ในการพัฒนานวัตกรรมด้านเด็กและเยาวชนได้ต่อไปดังนี้

1. เรียนรู้เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ รากเหง้าให้เข้าใจและเชื่อมโยงกับกลุ่ม ชุมชนและสังคม
2. การเรียนรู้เชิงองค์รวมที่พัฒนากาย ใจ จิตวิญญาณเพื่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
3. การสร้างสรรค์พื้นที่กลางในการเรียนรู้เพื่อเด็ก เยาวชนทุกกลุ่มที่หลากหลายในสังคม
4. การทำความเข้าใจ ตระหนัก ขยายแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน และการศึกษาบนฐานชุมชนไปยังครู ผู้บริหาร และสาธารณะ
5. สร้างโอกาสในการให้ครูภูมิปัญญา ผู้ปกครอง เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อเด็ก เพื่อชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

10.เวทีสังเคราะห์ข้อมูล ครั้งที่ 1 (รายงานก้าวหน้า)

จัดขึ้นเพื่อสรุปองค์ความรู้เชิงนวัตกรรมด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้บนฐานชุมชนและโรงเรียนเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน พร้อมด้วยแนวทางการขยายผลนวัตกรรม ตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

กระบวนการลงพื้นที่ศึกษาดูงานและการสาธิตกระบวนการเรียนรู้ของพื้นที่ต้นแบบ และสรุปสะท้อนความเห็นร่วมกัน

นำเสนอสื่อวิทัศน์ และจัดนิทรรศการร่วมกันของเครือข่ายฯ พร้อมด้วยการนำเสนอบทเรียนการพัฒนาเด็ก เยาวชน การขยายผลนวัตกรรม ร่วมกันสรุป สังเคราะห์ข้อมูล องค์ความรู้ นวัตกรรมการพัฒนาเด็ก เยาวชน และแนวทางการขยายผลนวัตกรรม

11. สรุปการดำเนินวิจัยรายงานความก้าวหน้าและจัดทำเอกสารรายงานฉบับสมบูรณ์

สรุปการดำเนินงานวิจัยตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ แล้วจัดทำรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์ ตามลำดับ โดยใช้กระบวนการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้บันทึกเป็นเอกสาร ถอดเทปบันทึกเสียงและทีมวิจัยแบ่งหน้าที่ในการเขียนนำเสนอรายงานความก้าวหน้า และนำมาอ่านทบทวนเพื่อรับฟังเพื่อเติมเต็มข้อมูล จากนั้นจึงจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มนำเสนอสำนักงานวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการดำเนินโครงการศึกษาแนวทางการพัฒนานวัตกรรมการศึกษาด้านเด็กและเยาวชนฐานชุมชนและโรงเรียนในเครือข่ายเยาวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกิดผลจากการดำเนินงานดังนี้

1. ถอดบทเรียนนวัตกรรมการพัฒนาเด็ก เยาวชนบนฐานชุมชน กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งในระบบโรงเรียน และคนรุ่นใหม่ในชุมชน

1.1 ถอดบทเรียนการพัฒนาเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ ของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์

ความเป็นมา

กระแสการปฏิรูปการศึกษาได้ริเริ่มกันมาตั้งแต่ปี 2516 ซึ่งสิ่งสำคัญของการปฏิรูปในครั้งนั้นอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาเพื่อผลิตคนให้เข้าราชการมาเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาคน ใช้แนวทางการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม มีการเปลี่ยนแปลงการศึกษาชาติ พ.ศ. 2520 เปลี่ยนหลักสูตรประถมศึกษา มัธยมศึกษา กระแสคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และมีการปรับเปลี่ยน โครงสร้างการบริหารงานใหม่ อีกหลายด้านตามมา

การบุกเบิกปฏิรูปการศึกษาในยุคแรก ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนักเนื่องจากผลกระทบทางการเมือง จากกรณี 6 ตุลาคม 2519 ได้หันเหทิศทางการปฏิรูปการศึกษาออกไป ทำให้ไม่สามารถผลักดันกฎหมายการศึกษาที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิรูปได้อย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตาม ความคิดความเห็นเรื่องการพัฒนาคน การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม การเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ก็มีความก้าวหน้า มีกลุ่มที่ริเริ่มสร้างรูปธรรมการพัฒนาขึ้นมาเช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม เสริมศึกษาลัย มูลนิธิโกลดคิมทอง กลุ่มละครมะขามป้อม เป็นต้น

สำหรับกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก่อเกิดขึ้นในปี 2539 โดยกลุ่มนักเรียนทุนที่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มลานสนสัมพันธ์และกลุ่มน้ำใจครู ซึ่งได้นำกระบวนการฝึกอบรมธรรมชาติที่สวนโมกข์เข้ามาปรับใช้ในการพัฒนาเยาวชนที่ได้รับทุนการศึกษา ตั้งแต่ปี 2534 เป็นต้นมา

กลุ่มลานสนสัมพันธ์เป็นกลุ่มเพื่อนนักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดปัตตานี ที่เคยทำกิจกรรมร่วมกันมาทั้งภายในและนอกรั้วมหาวิทยาลัยในระหว่างช่วงปี 2520-2526 เพื่อนนักศึกษาในกลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลด้านแนวความคิดการปฏิรูปการศึกษาในห้วงเวลาที่ผ่านมา และได้ร่วมกันเคลื่อนไหวจัดตั้งองค์กรนักศึกษาขึ้นมาโดยมีชมรมอาสาพัฒนาชนบท และชมรมสังคมศาสตร์ เป็นพื้นฐานสำคัญของการทำงานด้านการพัฒนาเนื่องจากทั้งสองส่วนมีบทบาทค่อนข้างสูงในด้านการเรียนรู้ปัญหาชนบท และการศึกษาไทย อันเป็นปัญหาร่วมสมัยมาอย่างยาวนาน

ต่อมาเมื่อนักศึกษากลุ่มนี้ได้จบการศึกษาไปแล้วหลายรุ่น เริ่มจะมีบทบาทอยู่ในหน่วยงานทางการศึกษา การพัฒนาสังคม และชุมชนมากขึ้น ได้มีการรวมกลุ่มพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ จึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการทุนการศึกษาเพื่อเยาวชนขึ้นมา ซึ่งในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ครูนิวัตร ครูจจรศรี ไข่เต๋กิม อดีตนักกิจกรรมชมรมอาสาพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดปัตตานี และครูสมศักดิ์ ครูมารศรี สกุลพงษ์ ครูโรงเรียนบ้านนาวิทยาคม อำเภอบ้านนาเดิม ในนาม“กลุ่มน้ำใจครู” ได้เข้ามาสานต่องานการพัฒนาเยาวชนที่ได้รับทุนการศึกษา ทำให้ได้ริเริ่มกิจกรรมส่งเสริมสร้างสรรค์การเรียนรู้ในรูปแบบค่ายที่สวนโมกข์ขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่ง “กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์” ได้เข้ามาทำงานระดมทุนการศึกษาให้แก่เด็กเยาวชน รุ่นน้อง (เยาวชนกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์นี้ ส่วนใหญ่เคยได้รับทุนการศึกษามาก่อน) โดยมีพระสงฆ์ที่สวนโมกข์ อุบาสิกา คุณรัญจวน อินทรกำแหง แม่ชีดังฤดี จันทรประภา ได้ช่วยแนะนำให้คำปรึกษา

ต่อจากนั้น ทางมูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานอีกส่วนหนึ่ง ทำให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชนบ้านเกิดของเด็ก เยาวชนมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งการแลกเปลี่ยนบทเรียน เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนเยาวชนทั้งภายในและภายนอกจังหวัด เช่น ศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็ก จังหวัดสงขลา โรงเรียนได้ร่วมไม้จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

ในช่วงเวลานั้นเอง (ปี 2540) สังคมไทยกำลังประสบกับวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรุนแรง สถาบันการเงินระดับโลก (IMF) ได้เข้ามากำกับแนวทางการบริหารจัดการภาครัฐหลายๆด้าน นักลงทุนผู้ประกอบการมีข้อจำกัดมากยิ่งขึ้นในการรับคนเข้าทำงาน ด้านการศึกษา นโยบายยุบ ควบรวมโรงเรียนขนาด

เด็กออกมาเป็นครั้งแรก ทำให้พ่อแม่ ผู้ปกครองนักเรียน เริ่มจะเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาที่จะทำให้
เด็กๆ ได้พึ่งพาตนเองมากยิ่งขึ้นจากเหตุปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจ รวมไปถึงระบบการศึกษาที่รัฐจัดให้

ด้วยเหตุนี้ การทำงานของกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์จึงได้รับการสนับสนุน จากหลาย ๆ ฝ่ายค่อนข้างดี
เนื่องจากทุกๆ ฝ่ายได้มองเห็นร่วมกันแล้วว่า สังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ระบบเศรษฐกิจ การ
พัฒนา การศึกษาแบบเก่านั้นปรับตัวเคลื่อนไหวต่อไปได้ยากลำบากเป็นอย่างมาก รัฐบาลเองก็กำลังจำกัดการ
ขยายตัวของข้าราชการ พนักงาน, เยาวชนส่วนใหญ่ทั้งที่จบปริญญาตรี และไม่จบการศึกษาแต่ละระดับชั้น
มีช่องทางในการทำงานลดน้อยลงไปเรื่อยๆ การประกอบอาชีพของผู้จบการศึกษาจำต้องอาศัยเงื่อนไข
เหตุปัจจัยที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น สำหรับผู้ที่ปรับตัวได้ อาจจะมีโอกาสทำงานอยู่ในพื้นฐานเดิมของ
ครอบครัวในภาคเกษตรกรรมบ้าง งานอิสระ และด้านบริการบ้าง (ส่วนหนึ่งถูกจ้างงานในภาครัฐราชการและ
อุตสาหกรรม-แต่ไม่ใช่กลุ่มใหญ่) แต่สำหรับกลุ่มที่ปรับตัวไม่ได้ ไม่มีพื้นฐานที่ดีพอ จะขาดความมั่นใจในการ
ดำเนินชีวิต มองไม่เห็นทิศทางอนาคต

ท่ามกลางสถานการณ์เช่นนี้ ได้มีพ่อแม่ที่มีความเข้าใจ ครูในชุมชน ผู้นำชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา
ได้ร่วมกันหาทางออก ในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ด้วยการส่งเสริมพัฒนาเด็ก เยาวชน จัดกิจกรรมการเรียนรู้
ส่งเสริมให้ลูกหลานได้มีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรที่บ้านเกิด ศึกษาสืบทอดภูมิปัญญา บางกลุ่มเน้นจัด
กิจกรรมค่าย มีการเรียนรู้หลายแบบ เช่นพื้นที่อำเภอคีรีรัฐนิคม ซึ่งมีประวัติศาสตร์ของการต่อสู้คัดค้านการ
ก่อสร้างเขื่อนมาแล้ว ผู้นำชุมชนร่วมกับครูภูมิปัญญาได้ใช้ทุนเดิมของพื้นที่ สร้างการเรียนรู้ให้แก่ลูกหลาน
ด้วยการส่งเสริมการทำงานในชุมชน จัดกิจกรรมค่ายฝึกอบรม สื่อสารรณรงค์ให้เยาวชนช่วยกันดูแลรักษา
ผืนป่าและสายน้ำ พื้นที่อำเภอท่าชนะมีกลุ่มเยาวชนรักษาวัดท่าชนะก่อเกิดขึ้นมาในลักษณะเดียวกัน เพื่อจัด
กิจกรรมปลูกจิตสำนึกดูแลฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ที่กำลังจะสูญหายไป มีหน่วยงานในท้องถิ่นเข้ามา
สนับสนุน ให้กำลังใจ กลุ่มเยาวชนที่ตำบลคลองน้อย อำเภอเมืองฯ รวมตัวกัน จัดค่ายในชุมชน ฝึกหัดงาน
หัตถกรรม พื้นที่วัฒนธรรมประเพณี มีความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก จัดกิจกรรมรณรงค์รักษา
สิ่งแวดล้อม แม่น้ำลำคลอง กลุ่มเยาวชนลูกหลานคนไทดำ บ้านทับชัน ไทรงาม ร่วมกับพ่อแม่ผู้ปกครอง
เคลื่อนไหวรณรงค์คัดค้านการยุบโรงเรียนในพื้นที่ (ตามแนวทางที่ทางไอเอ็มเอฟกำหนดให้รัฐบาลไทยลด
จำนวนโรงเรียนลงตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา) ส่งเสริม พัฒนาระบบการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น

บทเรียนการจัดกระบวนการเรียนรู้

กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์และเพื่อนเครือข่าย ได้ศึกษา ทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตั้งแต่ปี 2546 เป็นต้นมา โดยคุณสมบุญ อภาสกิจ คุณโกมล สนั่นก้อง และคุณอาภา พงศ์ศิริแสน เจ้าหน้าที่จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค ได้เข้ามาให้คำแนะนำเกี่ยวกับเป้าหมาย และกระบวนการวิจัยแบบใหม่ ทำให้กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์และเครือข่ายภายในจังหวัดได้เริ่มวิจัยศึกษา รูปแบบ การเรียนรู้ที่ผ่านมาของตนเอง นำมาพัฒนา ยกระดับกระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นซึ่งได้พบว่ากลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์และเครือข่าย มีรูปแบบการเรียนรู้หลากหลายลักษณะด้วยกันใน กระบวนการที่ผ่านมา สามารถสืบสานสร้างสรรค์ต่อยอดได้ต่อไปในเส้นทางการพัฒนาเยาวชนบนฐาน ของชุมชน ดังนี้

1. การเรียนรู้จากการซึมซับ การลอกเลียนแบบ เปลี่ยนปรับเปลี่ยนไปตามธรรมชาติท่ามกลาง ความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มเพื่อน และครู อาจารย์ พ่อแม่ มีการเรียนจากตัวอย่างดี ๆ เรื่องที่ดังมา ในฐานของครอบครัว ชุมชนบ้านเกิด ของตนเองด้วย
2. เด็ก เยาวชน กลุ่มเพื่อน ได้เรียนรู้จากการสรุปบทเรียนร่วมกันหลายขั้นตอน โอกาสที่ได้เข้าไปมีส่วนในการพัฒนา แก้ไขปัญหา พัฒนาชุมชนท้องถิ่น ทำให้ได้ปรับเปลี่ยนตนเอง สร้างการเรียนรู้จากการ ปฏิบัติจริงหลายมิติ (สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา อาชีพ สุขภาพ การพึ่งตนเอง การสื่อสาร)
3. การปรึกษา เสนอแนะ พูดคุย ทบทวนร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้าใจ สื่อความรู้สึก อารมณ์และ ความคิด ความเข้าใจกันได้มากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการสื่อสาร สร้างความเข้าใจกับชุมชน และสังคมกว้าง
4. การเรียนรู้ศึกษาในเชิงข้อมูลเข้ามาประกอบ เช่นการสำรวจชุมชน เก็บข้อมูล ค้นคว้าศึกษา จากหนังสือ ทำให้เกิดการพัฒนามาอีกหลายด้าน
5. การศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนบทเรียนระหว่างกัน ก่อเกิดการยกระดับทั้งในด้านการทำงาน และการพัฒนาตนเอง

6. การฝึกอบรม การฝึกฝนตนเอง บ่มเพาะการดำเนินชีวิตอันเรียบง่าย ฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะการทำงาน ด้านการสื่อสาร ฟัง พูด อ่าน เขียน ศิลปะ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ทักษะสังคม ชุมชน และอื่นๆ

7. การสร้างเครือข่าย ขยายผล จัดตั้งกลุ่ม ส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาเด็ก เยาวชน บนฐานชุมชน

พร้อมกันนี้ ในช่วงเริ่มต้น กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ ได้เรียนรู้กระบวนการสืบสานภูมิปัญญาจากเพื่อนเครือข่ายที่ได้ริเริ่มงานการสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาเยาวชนในช่วงเวลาใกล้เคียงกันด้วย โดยทีมงานยุวชนสร้างสรรค์ได้ศึกษาทบทวน แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ซึ่งก่อตั้งโดยคุณชัชวาล ทองดีเลิศ ทำให้ได้พัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับการสืบทอดภูมิปัญญาซึ่งมีหลักการที่สำคัญว่าที่ผ่านมา ผู้คน ชุมชน ได้ผ่านกระบวนการเลือกสรร กลั่นกรอง สังเกตองค์ความรู้ สืบทอดคุณค่า ความหมายร่วมกันมาอย่างยาวนาน ทำอย่างไร? สำหรับสถานการณ์ใหม่ๆ การสืบทอด และกระบวนการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่จึงจะไม่ขาดตอน สูญหายไป

สำหรับในส่วนของประชาสังคมภาคใต้ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ได้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมเยาวชนในพื้นที่ โครงการตำบลบ้านต๊อบซึ่งได้รับการสนับสนุนจากทางสำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ประสานงานกับแกนนำชุมชนในภาคใต้ร่วมกันจัดระบบสวัสดิการพัฒนาศุขภาวะชุมชนและเยาวชน

พร้อมกันนี้ กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ได้ศึกษา เรียนรู้จากกลุ่มที่ริเริ่มโรงเรียนได้ร่วมไม่คือครูสาธิต-ครูจินตนา สมพงษ์ จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา ครูเอียด กรรณิการ์ ปานดำรงค์ และคุณวันชัย พุฒิทอง ก็ได้ริเริ่มจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็กขึ้นมาแล้ว ซึ่งได้เป็นแบบอย่างให้กลุ่มเยาวชนที่เกิดขึ้นมาได้ไปศึกษาเรียนรู้แนวทางการพัฒนาเด็กและเยาวชน ท่ามกลางการทำงานปกป้องรักษาฐานชีวิต ชุมชน กรณีการต่อสู้คัดค้านการก่อสร้างโรงแยกก๊าซที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งกินเวลานานหลายปี

โอกาสนั้น ได้เข้าไปเรียนรู้การทำงานฐานวัฒนธรรมชุมชนจากคุณบรรจง นะแส ที่ทำงานการพัฒนา
อยู่ที่ชุมชนประมงบ้านปากบาง นาทับและพื้นที่อื่นๆในจังหวัดสงขลาด้วย

สำหรับการทำงาน เด็ก เยาวชนด้วยวิถีอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ยุวชนสร้างสรรค์ ได้ไป
ศึกษาดูงาน เรียนรู้จากคุณสมภพ จันทรา บ้านลูกหญิง การพัฒนาเด็ก เยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์
จากครูเตือนใจ ดีเทศน์ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

บทเรียนสืบสานภูมิปัญญา สร้างการศึกษาบนฐานชุมชน

กระบวนการทำงานที่ผ่านมา กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ได้นำบทเรียนการจัดการศึกษา การพัฒนา
เยาวชนไปขยายผลต่อในฐานชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดการสร้างสรรค์การเรียนรู้ทั้งภายในกลุ่มเองและเพื่อน
เครือข่ายภายในจังหวัด ครอบคลุมพื้นที่ 14 อำเภอ เกิดการหนุนเสริมบทบาทของเด็กเยาวชนและคนใน
ชุมชน สร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ พัฒนาการศึกษามูลฐานชุมชนขึ้นมาจนทำให้เกิดการฟื้นฟู
ภูมิปัญญาอัตลักษณ์ สามารถอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังสูญหายไปได้ในบางระดับ มีส่วนในการ
ปรับปรุงสภาพแวดล้อม พัฒนาอาชีพ สุขภาพ สร้างสานสายใยสัมพันธ์ของกลุ่มคนร่วมสังคม พัฒนา
ชุมชน สร้างความรู้ ความเข้าใจ สำนึกการพัฒนาแบบใหม่ให้เป็นจริงขึ้นมาได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยที่
เป้าหมายสำคัญของการดำเนินงานพัฒนาเด็ก เยาวชน บนฐานของชุมชนคือการสร้างเด็กและเยาวชนให้มี
คุณภาพทั้งทางด้านทักษะ สังคม และสติปัญญา สามารถดำรงตนอยู่ในท้องถิ่นบ้านเกิดของตนเองได้อย่างมี
ศักดิ์ศรีและภาคภูมิใจ เกิดการยอมรับจากผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นบทบาทของผู้นำตามธรรมชาติ
ผู้นำทางการ และสมาชิกของชุมชน

พร้อมกันนี้พัฒนาสถานศึกษาในเครือข่ายร่วมกับครู และบุคลากรที่มีความตั้งใจจริง จัดกระบวนการ
เรียนรู้ ติดตามสนับสนุนและมีการพัฒนาระดับ นำไปสู่กระบวนการพัฒนา ต่อ ยอด พร้อมด้วยการสื่อสาร
เผยแพร่ กระบวนการทำงาน และรูปธรรมการเรียนรู้ออกไปโดยใช้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
สร้างการเรียนรู้เชิงบูรณาการ เป็นประเด็นสำคัญ นำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ วิธีการพัฒนา
ยกระดับพัฒนาคุณภาพบุคลากร และผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นครู อาจารย์ ผู้บริหารโรงเรียน นักเรียน

ผู้ปกครอง และชุมชน จากที่ได้ศึกษา เข้าใจ ในเชิงข้อมูล ความเป็นจริง สถานการณ์เบื้องต้นของกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในโรงเรียน และชุมชน

โดยเฉพาะจากการที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเร่งรัดปฏิบัติการยุบควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กอย่างต่อเนื่อง แต่ได้รับการคัดค้านอย่างหนักจากนักวิชาการ นักการศึกษาและสังคมโดยรวม เนื่องจากได้พิจารณาเห็นตรงกันแล้วว่า จะส่งผลกระทบต่อเด็กและชุมชนหลากหลายด้าน โดยเฉพาะด้านสิทธิทางการศึกษาของเด็ก ความเข้มแข็ง และศักดิ์ศรีของชุมชน รากฐานแห่งการเรียนรู้ที่ควรจะต้องอยู่บนวิถีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่สั่งมาของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ จึงนำมาซึ่งการทบทวน แสวงหาแนวทางใหม่ ให้มีการชะลอการยุบหรือควบรวมไว้ก่อน เน้นให้มีการส่งเสริม พัฒนา ด้วยศักยภาพ ความร่วมมือของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม ในส่วนนี้ทางกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ได้เข้าไปสนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพการศึกษา ในกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อจะประสานความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอน ให้เกิดประสิทธิภาพร่วมกันด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน

การดำเนินงานในระบบโรงเรียนทั้งในส่วนโรงเรียนทั่วไปและโรงเรียนขนาดเล็ก ได้มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างชุมชน พี่เลี้ยง ครู นักเรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ผู้เรียนมีความสุข อย่างสอดคล้องกับบริบทของชุมชน จากนั้นได้ร่วมกันออกแบบการเรียนรู้ ทดลองเรียน และมีการจัดเวทีประชุมเพื่อร่วมกันเติมเต็ม ปรับปรุงสภาพการเรียนการสอน การจัดการร่วมกัน ทั้งในส่วนของคุณครูในโรงเรียน ครูภูมิปัญญา และผู้นำชุมชน ซึ่งจากการติดตามและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความตระหนักร่วมกันหลายฝ่าย กระบวนการศึกษาสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และบริบทของชุมชนอย่างกลมกลืน ส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญาเข้ามาช่วยจัดการเรียนการสอนได้มากขึ้นตามความถนัด และความสนใจ

นอกจากนี้ ในการสร้างสรรค์การศึกษาบนฐานชุมชน ทางกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ ยังได้ทดลองจัดการศึกษาทางเลือก นอกกระบวนการเรียนขึ้นตามความสนใจของผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้จากพื้นฐาน

ครอบครัว และชุมชน สร้างการเรียนรู้ในระบบกลุ่มด้วยการค้นคว้าแสวงหาความรู้ร่วมกัน รวมไปถึงการศึกษา
ลงลึกตามความสนใจของแต่ละคน ทำให้เยาวชนมีความรักความผูกพันต่อท้องถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น
มีความเต็มใจในการจัดกิจกรรมอาสาพัฒนาชุมชน สามารถสร้างการยอมรับกับผู้ใหญ่ วางตัวได้สมวัย ซึ่งได้
พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าเด็ก ๆ ที่เคยมีวิถีชีวิตตามกระแสนิยม ต่อมาจึงค่อยๆปรับเปลี่ยนตนเองไปตั้งแต่ การแต่ง
กาย การบริโภคที่รู้เท่าทันมากขึ้น มีจิตอาสา สมัครสมานสามัคคีกันดี ทำงานกลุ่มร่วมกันได้มากขึ้น อ่อน
น้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโสด้วย

องค์ความรู้การสืบทอด สืบสานภูมิปัญญาสร้างการศึกษานานาชาติชุมชน มีแนวทาง ดังนี้

- **ศึกษารากเหง้า** ให้เยาวชน ได้เรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาการก่อตั้งหมู่บ้าน ชุมชน
ทำให้เข้าใจ ตระหนักในคุณค่าภูมิปัญญา ชำบซึ่งต่อคุณค่าวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมที่มีการสืบทอดกันมา
อย่างไม่ขาดสาย รวมไปถึงการเรียนรู้รากเหง้าของกลุ่มชน ชาติพันธุ์ สายวัฒนธรรม ที่มีความหมายในเชิง
สังคม ภาษา และวัฒนธรรมที่ได้เลือกสรรต่อๆ กันมาหลายชั่วอายุคน จนก่อเกิดกลายเป็นอัตลักษณ์ทั้งที่
สังเกตเห็นได้ และที่แฝงฝังอยู่ในความคิด ความเชื่อของผู้คน ที่สามารถส่งเสริม สืบทอดได้ต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น

- **สร้างตัวตนคนสืบสาน** ดังที่ปรากฏว่าในแต่ละชุมชนนั้น มีองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวคนอีกจำนวน
มาก การเข้าไปถอดบทเรียน จัดกระบวนการฝึกฝน สืบทอดอย่างเป็นขั้นเป็นตอนอย่างเหมาะสม จึงจะช่วย
ให้เด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ได้มีการพัฒนาอย่างมีทิศทาง เกิดความมั่นใจ นำไปประยุกต์ใช้สร้างอาชีพ -รายได้
อย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งการหล่อหลอมตัวตนคนรุ่นใหม่ที่ไม่ละทิ้งสิ่งเก่าๆ ที่ทรงคุณค่าด้านภูมิปัญญา อาทิ
เช่น พิธีกรรม ประเพณี รูปแบบการเนินชีวิต สุขภาพ การแต่งกาย การจัดการชุมชน บ้านเรือน เป็นต้น

- **ยกระดับสังคมภูมิปัญญา** การเคลื่อนไหวสร้างแบบอย่างในระดับตัวบุคคลที่เป็นรุ่นพี่
ครูภูมิปัญญา ผู้นำในท้องถิ่น และชุมชนโดยรวม โดยเฉพาะการฟื้นฟู ประเพณีวัฒนธรรม อาชีพ การจัดการ
ชุมชน ขึ้นมาอย่างจริงจัง ด้วยหลักการ “ทำให้ดู” ให้มีการรักษารูปแบบดั้งเดิมที่มีคุณค่าไว้ในประเพณี
วัฒนธรรมต่างๆ “การอยู่ให้เห็น” ให้คนรุ่นหลังได้มีแบบอย่าง มีตัวตนของผู้คนที่ควรค่าแก่การศึกษาอยู่ใน
ชุมชน โดยเฉพาะการศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจในคุณค่า ความหมายของการสร้างสรรค์สังคมภูมิปัญญา

แล้วนำไปพัฒนา กลุ่ม องค์กรชุมชนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน นับเป็นแนวทางที่สำคัญในการสร้างสังคม ภูมิปัญญา

- **พัฒนาเครือข่าย** การเคลื่อนไหว สื่อสารให้เกิดความเข้าใจ สร้างความร่วมมือกันในวงกว้าง ซึ่งเริ่มต้นมาจากการสร้างรูปธรรมให้ปรากฏขึ้นในพื้นที่ก่อน ต่อจากนั้น จึงจะเข้าไปสู่ขั้นตอนการสื่อสารออกไป ในพื้นที่ทางสังคมด้วยรูปแบบอันหลากหลายเพื่อจะขับเคลื่อนประเด็นภูมิปัญญาการพัฒนาเยาวชนบน รากฐานวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้เป็นจริงในเชิงนโยบาย

บทเรียนการใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในยุคที่ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช เป็นผู้อำนวยการ ได้ริเริ่มส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวบ้าน (หรือคนในชุมชน เช่น ครู ข้าราชการในพื้นที่ กลุ่มเยาวชน) ทำวิจัยรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า วิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยที่ ศ.ดร.ปิยวุฒิ บุญหลง ได้เป็นหัวเรี่ยว หัวแรงสำคัญในการสานต่อ ผลักดัน สร้างสรรค์ระบบงานวิจัยใหม่ขึ้นมาด้วยแนวคิดที่ว่า โจทย์วิจัยนั้นต้องมาจากท้องถิ่นเอง คนในพื้นที่มีส่วนสำคัญในการตั้งประเด็นการศึกษา ค้นคว้า มีกระบวนการเรียนรู้ การหาความรู้ อย่างหลากหลายแต่ต้องเน้นการปฏิบัติเป็นส่วนสำคัญและสร้างการมีส่วนร่วมหลายฝ่ายขึ้นมาโดยที่ชาวบ้าน ชุมชนท้องถิ่น ตัวเยาวชนเอง เป็นหลักสำคัญในการดำเนินงาน

ต่อมา ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ผลักดันแนวคิดการพัฒนา คุณภาพงานวิจัยด้วยการใช้งานวิจัย ไปยกระดับความสามัคคีของคนในชุมชน มีความพร้อมที่จะรับมือกับ ความเปลี่ยนแปลง การพัฒนาตัวคนผู้ทำวิจัยและผู้เกี่ยวข้องบนฐานของความรู้คู่เคียงอยู่กับปัญญา มากยิ่งขึ้น ดังที่ ผศ.บัญญัติ แก้วส่อง อดีตผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น ได้กำหนดแนวทางการสร้างสรรค์งานวิจัยเพื่อความเป็น “พุทธะ ธรรมะ และสังฆะ”

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่คนในชุมชน ได้มาคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบ เพื่อปรับปรุง งานต่อไป กล่าวคืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชน เข้ามาร่วมในกระบวนการ งานวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม

โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาของตนเองและสามารถใช้กระบวนการนี้ ในการแก้ปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงาน อย่างเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่าข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำมีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลมีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆหรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง

ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่นเพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดา ที่ชาวบ้านก็ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

เปรียบเทียบการใช้ CBR เครือข่ายเยาวชนสร้างสรรค์ สุราษฎร์ธานี

กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ ได้ใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสร้างการเรียนรู้ เด็ก เยาวชน ในเครือข่าย มาแล้วระยะหนึ่ง ซึ่งสามารถเปรียบเทียบข้อแตกต่างได้ดังนี้

ก่อนการใช้ CBR	หลังการใช้ CBR
1.กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตามความสนใจ และมีการวางแผนออกแบบทั้ง ทางด้านแนวคิด ทฤษฎี การปฏิบัติเข้ามาเสริม ในภายหลัง (กระบวนการ)	1.ขั้นตอนในการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นับตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมาย กำหนดประเด็น การเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ก่อนการปฏิบัติ การถอดบทเรียนอย่างตรงประเด็นสำหรับการเรียนรู้ รวมไปถึงการออกแบบหลักสูตรที่มีความรอบด้าน ครอบคลุมทั้งองค์ประกอบด้านผู้เรียนและชุมชน
2. เด็ก เยาวชน ผู้เรียนรู้ พัฒนาทักษะ ความรู้ ความสามารถและเจตคติได้ดีด้วยพลังการจัดการ ของตัวผู้เรียนเอง ครู ชุมชน และครอบครัว (ผู้เรียน)	2.เกิดการยกระดับการเรียนรู้ด้วยบทบาทของตัว ผู้เรียนมากขึ้นเนื่องจากได้มีขั้นตอนการเรียนรู้อย่าง เป็นระบบ สามารถเข้าใจได้ ได้แก้ไขเตรียมความ พร้อม/ขั้นตอนคำถามเกี่ยวกับความรู้ การวางแผน แก้ไขปัญหา ปฏิบัติการตามแผน สรุปองค์ความรู้ และสื่อสาร สร้างเครือข่าย
3.ระบบการศึกษานานาชาติชุมชนสามารถผลักดันเข้า สู่โรงเรียนผ่านรายวิชาท้องถิ่น,กิจกรรมพัฒนา ผู้เรียน กิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ (ช่องทางการเข้าสู่โรงเรียน)	3.เพิ่มช่องทาง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปหนุนเสริม ระบบการเรียนรู้ การจัดการ และการพัฒนา บุคคลากร อีกทั้งยังสามารถพัฒนา ยกระดับการ เรียนรู้ฐานชุมชนและการพัฒนาตนเองตามช่วงวัย

4. มีการสื่อสารผ่านทางช่องทางที่เหมาะสม (การสื่อสาร)	4.การสื่อสารเรื่องราวที่ทำทั้งงานประเด็นและงาน ขับเคลื่อนในพื้นที่ ซึ่งมีการวางแผนการสื่อสารใน ทุกระดับ และตรงสู่กลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น
---	---

จากการถอดบทเรียนสามารถสรุปนวัตกรรมของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ได้ดังต่อไปนี้ นวัตกรรมกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์...สืบสานภูมิปัญญา สร้างการศึกษาบนฐานชุมชน

โลกกำลังเคลื่อนตัวก้าวไปข้างหน้าในอัตราความเร็วเป็นพหุคูณ จนการสร้างนวัตกรรมใหม่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา หมดยุคการผูกขาดความรู้ เราจึงเข้าถึงข้อมูลความรู้ได้โดยง่าย ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง การได้มาซึ่งความรู้นั้นจึงยังไม่เพียงพอ ที่สำคัญความรู้ควบคู่กันไปคือการเชื่อมโยง สร้างนัยะ นำความรู้สู่การสร้างสรรค์ใหม่ (Producing Meaning) อีกทั้ง สิ่งที่อยู่แล้วไม่สามารถยึดถือเอาไว้ได้ ต้องมีการ Relearn เรียนรู้ใหม่ด้วยมุมมองใหม่ อย่าง Real time ให้ทันการณ์เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ โดยที่สิ่งสำคัญที่ยิ่งกว่าตัวความรู้คือทักษะและประสบการณ์จริง และทักษะที่สำคัญที่สุด คือทักษะในการค้นพบรู้จักตัวเอง ซึ่งนำสู่แรงบันดาลใจ เป้าหมาย ความมุ่งมั่น และพลังในการสร้างอนาคต

การศึกษาที่ผ่านมาและปัจจุบัน ในระบบชั้นเรียน รายวิชา การสอนตามเนื้อหาแบบเรียน การวัดประเมินตามมาตรฐานตายตัวในสาระหลักสูตร และการศึกษาแบบบังคับอื่นๆ ชนิดที่ผู้เรียนทุกคนทุกพื้นที่ ทุกบริบทต้องเรียนเหมือนกันหมด กำลังกลายเป็นอุปสรรคขัดขวางวิถีการเรียนรู้ใหม่เพื่ออนาคตของผู้เรียน (ยุทธชัย เฉลิชัย เฟสบุ๊ควันที่ 20 กรกฎาคม 2561)

สำหรับกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ จากองค์ความรู้ทั้ง 3 แนวทาง ได้แก่ การศึกษา 7 รูปแบบ กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกระบวนการสืบสานภูมิปัญญา ทางกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ได้พัฒนานวัตกรรม การศึกษาบนฐานชุมชนขึ้นมา ซึ่งเป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับฐานประสบการณ์ตรงของผู้เรียน ด้วยการนำสถานการณ์จริงของชุมชน สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่ามาจัดระบบเพื่อการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัย และพัฒนา ภายใต้บริบทและองค์ประกอบทางด้านผู้เรียนตามช่วงวัย อย่างสอดคล้องกับความถนัดความสนใจรายบุคคล ส่งเสริมให้นำความรู้มาปรับใช้ให้เหมาะกับตนเอง เพื่อการ

พัฒนาทักษะชีวิต อาชีพ สุขภาวะ จิตปัญญา รวมไปถึงการเติบโตของสำนักสาธารณะ สร้างทักษะกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และสังคมด้วย

สำหรับด้านครู ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ ได้สร้างนวัตกรรม “ครูชุมชน” ซึ่งหมายถึงบุคคลากรที่มีบทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ด้วยเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กระบวนการสืบสานภูมิปัญญา รวมทั้งการพัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้อีกหลายๆด้านขึ้นมาเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาและการพัฒนาชุมชนพร้อมๆกัน

หลักสูตรการศึกษารฐานชุมชน

เป้าหมาย	กิจกรรม	ผลลัพธ์	หมายเหตุ
พัฒนาคน / กลุ่มองค์กร	-ปฏิบัติงานวิจัย-พัฒนา -สรุปงาน / AAR. / ถอดบทเรียน -แลกเปลี่ยน ดูงาน -ฝึกอบรม / training on the job - ภาวนา	-ค้นพบตัวเอง - อัตลักษณ์ / ทิศทาง -สร้างองค์ความรู้ของตัวเอง / กลุ่ม - ยกระดับปฏิบัติการ	
พัฒนากิจกรรม	-ต่อยอดงานพัฒนาเป็นอาชีพพึ่งตนเอง -การรักษาสุขภาพ - เพิ่มทักษะ		

	ขยายผลจากภูมิปัญญา		
พัฒนาการเรียนรู้	-ออกแบบหลักสูตร ชุมชน(หลายๆด้าน) ↓ ปฏิบัติการเรียนรู้ ↓ ปรับปรุงพัฒนาหลักสูตร	- ระบบการศึกษาแบบองค์รวม - การพัฒนาเยาวชนบนฐานชุมชน	
	- สร้างสื่อ คู่มือ หนังสือของชุมชน เผยแพร่ - จัดทำวงจรชีวิตชุมชน (ธรรมชาติ – สังคม แผนที่ ภูมิปัญญา - ผังเครือญาติ		
พัฒนาเครือข่าย	- จับกลุ่ม - ประชุม - หาเป้าหมายร่วม - เรียนรู้ข้ามพื้นที่ - ช่วยงานกัน	- เกิด Team work - ผลักดันนโยบายได้จริง	

	- มีประเด็น ขับเคลื่อน ร่วมกัน ในเครือข่าย		
สืบสานวัฒนธรรม	-นำเยาวชนไปเรียนรู้ใน สถานการณ์จริง ลำดับ ของการเรียนรู้มีตั้งแต่ เข้าร่วม เก็บข้อมูล ปรับปรุงพัฒนา สื่อสาร เผยแพร่ - ศึกษา ปฏิบัติการ Cultural Reflexion (พูดคุย + ประชุม + เปลี่ยนแปลง + สื่อสาร)		

1.2 ถอดบทเรียนการพัฒนาเด็ก เยาวชนในโรงเรียนขนาดเล็ก

ความเป็นมา

ตามที่ทางกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเร่งรัดปฏิบัติการยุบ
ควมรวม โรงเรียนขนาดเล็ก ตั้งแต่ ปีการศึกษา 2554 เป็นต้นมานั้น จำนวนโรงเรียนขนาดเล็กประมาณ
14,000 (หนึ่งหมื่นสี่พันโรงเรียน) ได้รับผลกระทบต่อการดำเนินงาน ดังกล่าวเป็นจำนวนกว่าครึ่ง กรณี
ดังกล่าว ส่งผลกระทบกับเด็กและชุมชนหลากหลายมิติ โดยเฉพาะด้านโอกาส สิทธิทางการศึกษาของเด็ก
ความเข้มแข็งและศักดิ์ศรีของชุมชน ภาวฐานแห่งการเรียนรู้ที่ควรจะต้องอยู่บนวิถีชีวิตวัฒนธรรมอันเป็น
เอกลักษณ์ที่ดั่งามของชุมชนท้องถิ่น (ซึ่งมีจำนวนเท่าๆกับโรงเรียนประถมศึกษา)

ในการนี้ จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นได้พบว่ามีเหตุปัจจัยหลายประการที่ส่งผลให้เกิดโรงเรียนขนาดเล็กเป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่การบริหารจัดการที่ขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนท้องถิ่น ค่านิยมของผู้ปกครองที่นิยมส่งบุตรหลานไปเรียนในเมือง การจัดการศึกษาที่ไม่คำนึงถึงความหลากหลายแต่เอาวิชาเป็นตัวตั้งแทนการพัฒนาตัวเด็กอย่างรอบด้าน

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสการดำเนินงานดังกล่าว ในจังหวัดสุราษฎร์ธานียังมีการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีศักยภาพ ซึ่งได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการริเริ่มสร้างสรรค์ไว้อย่างน่าสนใจ หลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่การวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสอนแบบบูรณาการ การศึกษาบนฐานชุมชน การเรียนการสอนแบบคละชั้น ตารางสอนยืดหยุ่น วางเป้าหมายการเรียนเป็นรายบุคคล เป็นต้น

สถานการณ์ในพื้นที่

ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีกระบวนการยุบ คบรวมโรงเรียนขนาดเล็กมาอย่างต่อเนื่อง โดยทางเขตพื้นที่ได้ดำเนินกลยุทธ์หลักด้วยการจัดประชุมผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่จะไม่มี การคัดค้าน อีกทั้งครูส่วนใหญ่ก็จะวางเฉย แต่มีการคัดค้านจากทางชุมชนค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามทางเขตพื้นที่ก็ได้มีกลยุทธ์อีกหลายประการ เช่นประสานงานให้ผู้บริหารโรงเรียนดำเนินการเกลี้ยกล่อมชาวบ้านให้ค่อยตาม ชักนำผู้นำชุมชนให้ค่อยตาม ทำให้หลายชุมชนที่มีความอ่อนแออยู่แล้ว (หลายๆชุมชนวัดร้างไปแล้วก่อนหน้านี้) เกิดการยุบโรงเรียนไปแล้วจำนวนหนึ่ง มีการรื้ออาคารโรงเรียนไปแล้วหลายที่ ส่วนใหญ่นำไปประมูลขายในร้านค้าไม้เก่าซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปภายในจังหวัด

สำหรับการเคลื่อนไหวของฝ่ายประชาสังคมทางด้านการศึกษานั้นยังอ่อนแออยู่มาก หน่วยงานองค์กรเอกชนจำนวนน้อยที่ได้ติดตามหรือมีปฏิบัติการด้านการศึกษาการพัฒนาเด็ก เยาวชน ซึ่งที่แล้วมา มีการดำเนินงานพัฒนาการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก พื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่โรงเรียนบ้านเกาะแรต โรงเรียนบ้านใหม่สามัคคี อำเภอดอนสัก โรงเรียนบ้านหนองไทร โรงเรียนบ้านไทรงาม โรงเรียนบ้านท่าสะท้อน โรงเรียนบ้านหนองจอก อำเภอพุนพิน โรงเรียนบ้านปากหาร โรงเรียนตำราจตระเวนชายแดนบ้านคลองวาย อำเภอคีรีรัฐนิคม โรงเรียนบ้านเกาะนกเกาะ โรงเรียนเกาะพลวย อำเภอเกาะพะงัน โรงเรียนวัดประสิทธิ์ธาราม

อำเภอเมือง และที่อื่นๆ แต่ยังไม่ได้มีการยกระดับให้มีลักษณะเชิงเคลื่อนไหวร่วมกันมากนัก อีกทั้งแต่ละโรงเรียนเมื่อมีการปรับเปลี่ยนผู้บริหาร สถานการณ์ก็จะเปลี่ยนไปค่อนข้างมาก

ในการนี้ เครือข่ายที่อำเภอดอนสักจะค่อนข้างเข้มแข็ง ในช่วงที่กระแสการยุบโรงเรียนค่อนข้างแรง ผู้บริหารจำนวนหนึ่ง ยังคงยืนหยัดคัดค้าน(แต่อีกส่วนหนึ่งเริ่มเปลี่ยนท่าที) ในขณะที่ชุมชนยังคงเข้มแข็ง ยืนยันไม่ให้มีการยุบโรงเรียนเช่นกัน ส่วนทางเครือข่ายงานวิจัยเพื่อพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กที่ดำเนินการโดย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีนั้น ในช่วงต้นมีกระบวนการพัฒนาที่ดี ได้เห็นพลังของชุมชนหลายแห่ง แต่เนื่องจากทางฝ่ายบริหารโรงเรียนจะไม่ได้แสดงออกชัดเจนนัก ทำให้ในเวลาต่อมาได้มีการยุบเลิกโรงเรียนในเครือข่ายไปแล้วเป็นบางส่วน

สำหรับ กรณีที่ทางกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ ได้เข้าไปหนุนเสริมระบบการจัดการ และการเรียนรู้ ได้ทำให้โรงเรียนมีการปรับปรุง พัฒนา ก่อเกิดขึ้นมาเป็นเครือข่ายการแลกเปลี่ยน หนุนเสริมกันได้อย่างน่าสนใจ ได้แก่ โรงเรียนวัดประสิทธิธาราม อำเภอเมืองฯ โรงเรียนบ้านไทรงาม โรงเรียนบ้านหนองจอก โรงเรียนบ้านท่าสะท้อน และโรงเรียนบ้านหนองไทร โรงเรียนบ้านแม่แขก อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

โดยสรุปกล่าวได้ว่าพลังอันสำคัญในการสร้างสรรค์โรงเรียนขนาดเล็กจะอยู่ที่ชุมชน ชุมชนจำนวนมาก ยังไม่ยินยอมให้มีการยุบควบรวมโรงเรียน แต่มีข้อติดขัดอยู่ที่ระบบระเบียบของทางราชการที่ไม่เอื้อให้ชุมชน เข้ามาจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นกรรมการสถานศึกษาแย่งตั้งบรรจครูไม่ได้ เลือกคนในท้องถิ่นมาเป็นครูไม่ได้ (ครูมีแบบเดียวคือครูราชการ) ระเบียบการจัดซื้อจัดจ้างรวบอำนาจไว้ที่เขตพื้นที่การศึกษา ยังไม่ได้รับความร่วมมืออย่างเพียงพอจากทางเขตพื้นที่ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรบูรณาการเพื่อสร้างการเรียนรู้จากฐานประสบการณ์ตรงของเด็ก เยาวชน โดยเฉพาะการที่ได้มี การออกกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติให้มีการตดงบประมาณ งบเงินการบรรจุ แต่ตั้งครู ผู้บริหาร ในโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนต่ำกว่า 120 คน นั้น นับว่าเป็นการจำกัดการพัฒนาโรงเรียนชุมชนเป็นอย่างมาก

ที่สำคัญโรงเรียนขนาดเล็กยังต้องใช้หลักสูตรแกนกลางแบบเดียวกับสถานศึกษาขนาดใหญ่ โรงเรียนในเมือง ทั้งๆที่มีบริบทแตกต่างกัน อีกทั้ง ผู้ปกครอง ชุมชน ก็ยังปรับตัว ปรับความคิดกันไม่ค่อยได้ใน

สถานการณ์ที่แปรผันเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ทำให้หลายๆโรงเรียนยังจัดการเรียนการสอนในรูปแบบเดิมซึ่งไม่ตอบสนองต่อสภาพปัญหา ความต้องการในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

วิสัยทัศน์ร่วมจากการระดมความคิดเห็นกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ที่ผ่านมา ได้มีการจัดประชุมถอดบทเรียนนวัตกรรมการพัฒนาเด็ก เยาวชนในโรงเรียนขนาดเล็กและโรงเรียนทั่วไป ประกอบด้วยโรงเรียนบ้านไทรงาม โรงเรียนบ้านหนองไทร โรงเรียนบ้านหนองจอก โรงเรียนบ้านท่าสะท้อน โรงเรียนบ้านแม่แขก โรงเรียนครุโณทัย อำเภอพุนพิน เครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็กอำเภอกีรีรัฐนิคม อำเภอกาวิหวาด อำเภอดอนสัก โรงเรียนวัดประสิทธิ์ธาราม โรงเรียนบ้านบางชุมโก อำเภอมะเณร ซึ่งได้มีข้อสรุปร่วมกันในเบื้องต้น ดังนี้

-โรงเรียนขนาดเล็กควรเป็นโรงเรียนของชุมชนมีระบบการบริหารจัดการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมสูงกว่าโรงเรียนทั่วไปทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณ สถานที่ และการจัดการเรียนการสอน

-โรงเรียนขนาดเล็กควรมีเป้าหมายเฉพาะเพื่อการพัฒนาคนรุ่นใหม่ที่เป็นพลังสำคัญของถิ่นฐานบ้านเกิด โดยเฉพาะการรักษา การพัฒนาอาชีพเดิมของพ่อแม่ การสร้างนักรบเมือง ผู้นำท้องถิ่นที่มีคุณภาพในยามที่สังคมเมืองระดับชาติกำลังประสบภาวะวิกฤติ

-โรงเรียนขนาดเล็กจัดกระบวนการเรียนรู้ในเชิงกระบวนการ เน้นการบูรณาการระหว่างวิชาสามัญกับวิชาท้องถิ่น สำหรับวิชาสามัญควรลดลงเหลือเพียง 3 ด้าน คือด้านภาษา ด้านการคิด-วิทยาศาสตร์ และด้านชีวิต-สังคม และมีเวลาเรียนเพียงครึ่งวัน กำหนดสัดส่วนวิชาสามัญเพียงร้อยละ 30 ส่วนอีก 70 เป็นวิชาท้องถิ่น

-โรงเรียนขนาดเล็กเป็นหลักชัยของชุมชน มีบทบาทด้านการศึกษาการพัฒนาเยาวชนและชุมชนอย่างเชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่นๆในท้องถิ่น

-โรงเรียนขนาดเล็กมีระบบการบริหารจัดการที่มีความคล่องตัวสูง ให้สิทธิแก่ผู้บริหาร /ครู และชุมชนในการจัดการตนเอง (ให้เป็นโรงเรียนนิติบุคคลสมบูรณ์แบบ)

- โรงเรียนขนาดเล็กได้รับการสนับสนุนงบประมาณอย่างเหมาะสมโดยคำนึงถึงภารกิจหลักด้านการจัดการศึกษาของคนทุกวัยตามที่กล่าวไว้ใน พรบ. การศึกษาแห่งชาติ จึงสมควรจัดสรรงบประมาณตามจำนวนประชากรในท้องถิ่นไม่ใช่ตามจำนวนนักเรียน
- โรงเรียนขนาดเล็กเป็นตัวอย่างด้านการจัดการศึกษาของชาติด้วยการเปลี่ยนระบบการบริหารจัดการกระบวนการเรียนรู้ และมีกระบวนการทัศน์ทางการศึกษาใหม่
- บุคลากรโรงเรียนขนาดเล็กได้รับการพัฒนาระดับให้มีคุณภาพ มีคุณธรรมจริยธรรมสูงเป็นที่พึ่งของเด็กๆ และชุมชน
- ควรมีการทบทวนระเบียบปฏิบัติขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้มีความคล่องตัวสามารถสนับสนุนงบประมาณในการจัดการเรียนการสอนรวมไปถึงด้านบุคลากรของโรงเรียนขนาดเล็ก

ปัจจัยของความสำเร็จ

- องค์ความรู้ด้านการจัดการศึกษา การบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก
- การพัฒนาครู/ผู้บริหารการศึกษาให้มีศักยภาพ
- การมีส่วนร่วมของชุมชน/แนวร่วมที่กว้างขวาง การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ
- กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติที่เอื้อให้ชุมชน-โรงเรียนจัดการตนเองเช่นโรงเรียนนิติบุคคลสมบูรณ์แบบ
การจัดการงบประมาณโดยคณะกรรมการสถานศึกษา และชุมชน
- ระบบการสนับสนุนงบประมาณที่มีความยุติธรรมโดยคำนึงถึงการศึกษาของเยาวชนและชุมชน
- ระบบ/กลไกการติดตาม หนุนเสริมที่ดี การประเมินจากสภาพจริง ด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่าย
- โรงเรียนขนาดเล็กต้องมีหลักสูตรที่แตกต่างออกไปเพราะมีเงื่อนไขต่างกับโรงเรียนขนาดใหญ่

-การเชื่อมประสานกับฝ่ายการเมืองในการปรับเปลี่ยนนโยบายเพราะกระทรวงศึกษาธิการมีวัฒนธรรมรับคำสั่งมากกว่าจะสร้างสรรค์เอง

ยุทธศาสตร์ที่สำคัญ

-การพัฒนา ยุทธศาสตร์บูรณาการดำเนินงานให้เป็นพื้นที่นำร่องสร้างสรรค์การเรียนรู้

-การพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายจังหวัดและภาคเพื่อร่วมมือกับเครือข่ายประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

-การสื่อสารสู่สังคมเพื่อสร้างฉันทามติให้เกิดการปรับเปลี่ยนการจัดการศึกษาเพื่อเด็กและชุมชนอย่างจริงจัง

-การเคลื่อนไหวผลักดันให้มีการปรับเปลี่ยนด้านการบริหาร การจัดการ งบประมาณและอื่นๆที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การยกระดับโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งต้องเป็นการเคลื่อนไหวที่มีคุณภาพและมีพลังเพียงพอต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลง

-การวางแผนแม่บทเพื่อพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กร่วมกันทุกระดับ

การฝึกอบรมที่สำคัญเพื่อการพัฒนาครูและผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก

-การวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรแบบบูรณาการ

-การพัฒนาด้านจิตตปัญญา

-การสร้างสื่อการเรียนการสอน

-การทำแผนที่แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

--เทคนิคการสอนคลัสเตอร์

-การประเมินผลตามสภาพจริง

-การบริหารองค์กรแนวใหม่

-กระบวนการเรียนรู้เด็ก เยาวชนด้วยเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ตัวอย่างนวัตกรรมการพัฒนาเด็กโรงเรียนขนาดเล็ก กรณีโรงเรียนวัดประสิทธิธาราม
ตำบลบางชนะ อำเภอมือเืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ...นวัตกรรมโรงเรียนเล็ก หัวใจใหญ่

ความเป็นมา

โรงเรียนวัดประสิทธิธาราม ตำบลบางชนะ อำเภอมือเืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก่อตั้งมากกว่า 80 ปีแล้ว ด้วยการร่วมแรง และทุนทรัพย์ของคนในชุมชน ซึ่งที่ผ่านมาโรงเรียนนี้ก็เป็นที่รวมของนักเรียนใกล้เคียงในชุมชนด้วย เนื่องจากโรงเรียนที่ตั้งอยู่ใกล้กันคือโรงเรียนวัดบางขารามได้ยุบเลิกไปก่อนหน้านี้แล้ว เลยทำให้ในขณะนี้ สำหรับตำบลบางชนะนั้นมีโรงเรียนเปิดทำการเพียง 2 แห่ง คือโรงเรียนวัดประสิทธิธาราม และโรงเรียนบ้านคลองสุข

โรงเรียนวัดประสิทธิธาราม ซึ่งเคยมีจำนวนนักเรียนกว่าสามร้อยคน ได้มีขนาดเล็กลงมาเรื่อยๆด้วยเหตุที่มีการย้ายถิ่นของชาวบ้านที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนจากการที่ทรัพยากรทางทะเลของอ่าวบ้านดอนไม่มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนแต่ก่อน ประกอบกับมีการส่งบุตรหลานไปเรียนในเมืองสำหรับครอบครัวที่มีความพร้อมมากขึ้น ในขณะที่การบริหารจัดการศึกษาประสบปัญหาหลายด้าน ครูส่วนใหญ่ชวนขายตัวเองเข้าไปทำงานที่โรงเรียนขนาดใหญ่ในเมือง ทำให้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2559 เป็นต้นมา ทางเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี ได้นำนักเรียนโรงเรียนวัดประสิทธิธารามไปเรียนที่โรงเรียนวัดบางไผ่ (บางส่วนผู้ปกครองนำไปเรียนที่โรงเรียนอื่น) โดยที่ทางชุมชนไม่ได้ทราบรายละเอียดเนื่องจากไม่ได้มีการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมาก่อน

ในการนี้ชาวบ้าน ผู้ปกครองนักเรียนได้สะท้อนในเวทีประชุมที่จัดกันขึ้นเองในภายหลังว่าลูกหลานประสบปัญหาเดือดร้อนในการเดินทางเป็นอย่างมาก เพราะเคยใช้เส้นทางเรือ และรถในช่วงใกล้ แต่ต้องมาเดินทางไปโรงเรียนใหม่เป็นระยะทางถึง 7-10 กม. ผู้ปกครองทุกคนไม่มีรถยนต์ จึงต้องเสียค่าใช้จ่ายถึงเดือนละ 700 บาทต่อคน เพื่อให้ลูกหลานไปรถสองแถวที่มีความเสี่ยงสูงในเส้นทางถนนสายใหญ่ อีกทั้งเด็กก็ยังปรับตัวในโรงเรียนใหญ่ต่างชุมชนได้ยากลำบากอีกด้วย เนื่องจากส่วนใหญ่ครอบครัวฐานะทางบ้านยากจน ประกอบอาชีพรับจ้างมีรายได้น้อย เด็กส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่กับตายาย ปู่ย่า (จำนวน 15 ครอบครัว จาก 21 ครอบครัว) ในวิถีชีวิตตามปกติ ก็ประสบปัญหาด้านการดูแลสุขภาพการตามช่วงวัยอยู่แล้ว อีกทั้งยังประสบกับปัญหาอื่นๆตามมาอีกหลายด้านโดยเฉพาะสภาพการณ์ที่ลูกหลานประสบปัญหาด้านทักษะพื้นฐานการเรียนรู้

ค่อนข้างมาก ครูในโรงเรียนขนาดใหญ่ต่างสนใจส่งเสริมนักเรียนที่มีความพร้อม นักเรียนกลุ่มด้อยโอกาสที่จะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ด้านทักษะการเรียนรู้พื้นฐานเฉพาะตัวเป็นรายคนนั้นในโรงเรียนขนาดกลาง หรือใหญ่ ทำได้ยาก และจัดให้นักเรียนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มมีปัญหาไปในที่สุด

ในการนี้ เจ้าอาวาสวัดบางขยาราม แก่นำชุมชน ได้ดำเนินการประสานงานกับกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์เพื่อการศึกษาของลูกหลาน ซึ่งต่อมาทางคณะได้เข้าพบขอความอนุเคราะห์จากปลัดกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น (ดร. ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์) ซึ่งทางกระทรวงฯ ได้ประสานงานให้คณิสถานะของโรงเรียนวัดประสิทธิ์าราม เพื่อให้โอกาสในการพัฒนาการเรียนรู้ตามศักยภาพ และสร้างแบบอย่างการพัฒนาสถานศึกษาของชุมชนในช่วงตอนใหม่ที่ทางกระทรวงศึกษาธิการกำลังทบทวนนโยบายการยุบควบรวมโรงเรียนแล้วหันมาส่งเสริมสร้างการพัฒนาตามศักยภาพมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากโรงเรียนวัดประสิทธิ์ารามยังติดเงื่อนไขว่ามี นักเรียนประมาณ 21 คน นักเรียนถูกนำไปเรียนที่อื่นเป็นเวลา 1 ภาคเรียนแล้ว การจะดำเนินการในรูปแบบโรงเรียนอีกครั้งยังต้องรอให้มีจำนวนนักเรียนเข้าเกณฑ์ก่อน ถึงแม้ว่า สถานะของโรงเรียนยังมีอยู่ก็ตามที่ ดังนั้น ทางชุมชน จึงตกลงกันฝากชื่อ นักเรียนไว้ที่โรงเรียนบ้านคลองสุข ซึ่งอยู่ในตำบลเดียวกัน ซึ่งทางสำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ให้ความเห็นชอบ

ปัจจุบัน โรงเรียนวัดประสิทธิ์าราม ได้เปิดทำการสอนในรูปแบบห้องเรียนของโรงเรียนบ้านคลองสุขมาแล้ว 5 ภาคการศึกษา (ย่างเข้าปีที่ 3) ด้วยการดำเนินงานร่วมกันระหว่างชุมชน ผู้ปกครองและคณะพระสงฆ์, ในการนี้ ทางกระทรวงศึกษาธิการได้ให้ความเห็นชอบ ประสานงานให้ทางเขตพื้นที่การศึกษาจัดครูคนเดิมที่เคยสอนที่โรงเรียนวัดประสิทธิ์ารามกลับมาสอนที่ห้องเรียนโรงเรียนวัดประสิทธิ์าราม ด้วยความสมัครใจ (ปัจจุบัน เกษียณอายุราชการ ทางโรงเรียนบ้านคลองสุขได้จัดครูหมุนเวียนเข้ามาสอน) ซึ่งได้มีครูอาสา ครูชุมชน จากกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ และลูกหลานชาวบ้านในพื้นที่ ตลอดจนครูอาสาภาคประชาสังคม เช่นหอการค้าจังหวัด มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ครูเกษียณอายุราชการ สถาบันการศึกษาเอกชน ได้เข้าไปจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับครูประจำการอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการเรียนการสอน มีทั้งส่วนที่หมุนเวียนสับเปลี่ยนกันสอนเป็นรายวิชาและครูประจำช่วงชั้นที่อยู่ประจำเพื่อดูแลการเรียนการสอนตามหลักสูตรและพัฒนานาการของนักเรียนรายคน ทำให้ได้มีการปรับพื้นฐานเรื่องการเขียน อ่าน พูด ฟัง คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ สังคม ศิลปะ เป็นรายคน นักเรียนมีพัฒนาการดีขึ้นทุกด้าน ทั้งจากการเรียนรู้เชิงบูรณาการในฐานของชุมชนและส่วนที่กำหนดไว้ในหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนการสอนหลายรูปแบบ

สถานการณ์ปัจจุบัน

จำนวนนักเรียนโรงเรียนวัดประสิทธิ์ธาราม ในขณะนี้ มีจำนวน 30 คน อนุบาล 14 คน ป. 1 จำนวน 4 คน ป. 2 จำนวน 5 คน ป. 4 จำนวน 1 คน ป. 5 จำนวน 5 คน ป. 6 จำนวน 1 คน ครูประจำการ 1 คน ครูอาสาที่ปฏิบัติหน้าที่ประจำ 4 คน (ช่วงชั้นละ 1-2 คน สลับวันกันมาคนละ 2-3 วัน ซึ่งแต่ละช่วงชั้นจะมีครูอาสาประจำอยู่ทุกวัน). และมีครูสอนรายวิชาอีก 5 คน เข้ามาสอนสัปดาห์ละ 1-2 วัน.

ด้านการเรียนรู้ของนักเรียนนอกจากการสอนตามหลักสูตร ซึ่งเน้นด้านทักษะการเรียนรู้ที่สำคัญแล้ว ได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการจากด้านสุขภาพ กีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น งานฝีมือ อาชีพ. ศิลปะ นำไปสู่การพัฒนาทักษะทางวิชาการ การปรับตัว อารมณ์ และสังคม

นวัตกรรมด้านความร่วมมือ

การสนับสนุนจากชุมชน สังคมทั้งทางด้านการเรียน การสอน บุคลากร ทุน วัสดุอุปกรณ์ การปรับปรุงสถานที่ เกิดจากการใช้ช่องทางการสื่อสารออนไลน์ และกิจกรรมสร้างสรรค์ อย่างต่อเนื่อง พร้อมด้วยการสื่อสารภายในกลุ่มความร่วมมือ การประชุมสร้างความเข้าใจ บนพื้นฐานของระบบการจัดการเรียนรู้ การประสานงานที่มีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดการพัฒนากลุ่มการศึกษาฐานชุมชนจากการมีส่วนร่วมหลายภาคส่วนขึ้นมา

นวัตกรรมด้านการเรียนการสอน การพัฒนาเด็ก โรงเรียนขนาดเล็ก กรณีโรงเรียนวัดประสิทธิ์าราม

1. มีการประสานกันระหว่างครูอาสาที่เน้นการเรียนการสอนแบบบูรณาการและครูเกษียณอายุราชการ จัดอาสาที่ใช้กระบวนการสอนแบบฝึกทักษะ ซึ่งปรากฏว่าได้รับผลดี ทำให้นักเรียนมีพัฒนาการดีขึ้นตามลำดับ สำหรับนักเรียนกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ(กลุ่มด้อยโอกาส)
2. ส่งเสริมให้นักเรียนได้วางแผนการเรียนเป็นรายบุคคล และจัดกลุ่มเรียนรู้โดยไม่ยึดติดกับความเป็นช่วงชั้นแต่เพียงด้านเดียว
3. การเรียนรู้คำนึงถึงตัวผู้เรียน บริบท ภูมิปัญญา วัฒนธรรมชุมชน สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาจากสิ่งใกล้ตัว เชื่อมโยงกับชุมชน สังคม วงกว้าง วางจุดหลักไว้ที่การสร้างคนดี คนมีคุณภาพของชุมชน ยิ่งกว่าการเป็นคนเก่งแต่เพียงด้านเดียว
4. เน้นระบบการซึมซับการดูแลแบบอย่างจากที่มีผู้ปกครองมาช่วยดูแลเด็กอนุบาล ครูอาสาจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับครูประจำการ การจัดการอาหารกลางวัน สถานที่ ซึ่งมีชุมชน ภาคเอกชน และสังคม เข้ามาช่วย ทำให้เด็กๆ ได้เห็นแบบอย่างที่ดี
5. การเรียนแบบบูรณาการ ผ่านประสบการณ์จริง ได้นำหลักสูตรมาปรับใช้ในการจัดการเรียนรู้ อย่างสอดคล้องกับบริบทชุมชน. พัฒนาการของนักเรียน และความเปลี่ยนแปลงของสังคม ชุมชน

นวัตกรรมด้านเครือข่าย

ในการดำเนินงานพัฒนาเด็ก เยาวชน ในโรงเรียนขนาดเล็ก พื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทางห้องเรียน โรงเรียนวัดประสิทธิ์ารามได้มีการจับกลุ่มช่วยเหลือกันอย่างไม่เป็นทางการร่วมกับโรงเรียนขนาดเล็กในเครือข่าย ด้วยกันในรูปแบบค่ายการเรียนรู้ กิจกรรมกีฬา ภูมิปัญญา และอื่นๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการตระหนักรู้มองเห็นปัญหา และโอกาสการพัฒนา ด้วยกระบวนการสื่อสาร สร้างความเข้าใจ และลงมือปฏิบัติการ ประเมินผลร่วมกันด้วยการมีส่วนร่วมทุกฝ่าย

ผลการเกิดนวัตกรรมของโรงเรียนขนาดเล็ก

การดำเนินงานที่ผ่านมา ได้มีการวิเคราะห์ร่วมกันว่าปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานคือด้าน พัฒนาการเรียนการสอนกรณีโรงเรียนขนาดเล็ก ดังที่ทางคณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา ศ.นพ.จรัส สุวรรณเวลา และคณะ ได้มาศึกษาดูงาน ที่โรงเรียนวัดประสิทธิ์ธาราม ตำบลบางชนะ อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 8 มีนาคม. 2561. แล้วนำไปขยายผลสู่นโยบาย “กองทุนลดความเหลื่อมล้ำ” “การศึกษาฐานสมรรถนะ” “การจัดการศึกษาด้วยความร่วมมือ” เป็นต้น เนื่องจากการดำเนินงานที่ผ่านมา ทางโรงเรียนวัดประสิทธิ์ธาราม ตำบลบางชนะ อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้สร้างความเด่นชัดในแต่ละ ด้านดังที่กล่าวมาเป็นอย่างดีจนเป็นที่ประจักษ์ทั้งในสังคมวงกว้างและชุมชน

ในการดำเนินงานที่ผ่านมา จากที่ได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างชุมชน ครู นักเรียน และผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง รวมถึงการประชุมร่วมกันระหว่างเครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็กด้วยกัน เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นในเรื่องการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ผู้เรียนมีความสุข และสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ได้พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ทางโรงเรียนดำเนินการอยู่นั้น การเรียนการสอนแบบคละชั้นด้วยรูปแบบ บูรณาการฐานอาชีพ ภูมิปัญญา สุขภาพ และด้านวิชาการนั้น นับเป็นเหตุปัจจัยสำคัญในด้านการพัฒนาการ เรียนรู้ของเด็กนักเรียน สามารถนำไปสู่การพัฒนาทักษะการเรียนรู้พื้นฐานที่จำเป็น และศักยภาพสำหรับการ พัฒนาต่อไปได้ตามความสนใจ ความถนัดเป็นรายบุคคล ส่งผลให้เกิดการพัฒนาด้านความร่วมมือและ เครือข่ายการศึกษา ตามมา

1.3 การถอดบทเรียนเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ ฐานชุมชนเพื่อการจัดการตนเอง

กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ส่งเสริมการเรียนรู้ของเครือข่ายผ่านกระบวนการเรียนรู้บนฐานชุมชนด้วย เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จนทำให้พื้นที่เครือข่ายมีการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้กับเด็ก เยาวชน ชุมชน มาอย่างเนื่อง ซึ่งจากการถอดบทเรียนทำให้ค้นพบนวัตกรรมที่หลากหลายตามบริบทของพื้นที่ดังต่อไปนี้

1.3.1 กรณีศูนย์การเรียนรู้เมืองเก่าเวียงสระ (ห้องเรียนภูมิปัญญา) อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี

ความเป็นมา

ห้องเรียนภูมิปัญญาเมืองเก่าเวียงสระ มีพัฒนาการมาจาก กลุ่มเยาวชนคดีชนวิทยา โรงเรียนเวียงสระ ซึ่งเป็นเยาวชนกลุ่ม ที่ได้มีโอกาสเป็นตัวแทนของโรงเรียนพร้อมกับคณะอาจารย์ที่ปรึกษามาเข้าร่วมกิจกรรมค่ายฝึกอบรมแกนนำนักสืบสายน้ำ จากกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์และประชาคมจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งหลังจากผ่านการอบรมกลุ่มเยาวชนเหล่านี้ได้ร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษานำกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมมาพัฒนางานในพื้นที่โรงเรียนเวียงสระ โดยมีการนำกระบวนการนักสืบสายน้ำที่ได้รับการอบรมมาขยายผลกับกับกลุ่มเพื่อนๆ ในโรงเรียน หลังจากสามารถรวมกลุ่มเพื่อนๆ ได้มากพอสมควรก็ชวนพี่ ๆ นักพัฒนาที่เคยจัดฝึกอบรมให้ มาฝึกให้กับกลุ่มเพื่อนที่สนใจและทบทวนการเรียนรู้ของตนเองด้วย หลังจากการฝึกอบรมในพื้นที่ กลุ่มเยาวชนได้มีการวางแผนการดำเนินงานในพื้นที่ ผลจากการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันในเบื้องต้น คือ การทดลองจัดกิจกรรมนักสืบสายน้ำขึ้นในบริเวณคลองน้ำเค็ม ซึ่งเป็นลำคลองที่ไหลมาจากอำเภอบ้านนาสาร ผ่านบริเวณใกล้ๆ โรงเรียน โดยนัดกันมาทำกิจกรรมในช่วงวันหยุด เมื่อทดลองทำกิจกรรมนักสืบสายน้ำ

หลังจากการทำกิจกรรมกลุ่มเยาวชน คณะครูที่ปรึกษา และพี่เลี้ยงมีการมาสรุปร่วมกัน เยาวชนหลายคนสะท้อนให้เพื่อน ฟังว่ารู้สึกตื่นเต้นมาก อยากเขาไปทำในพื้นที่ใกล้ๆ บ้านบ้างเพราะอยากรู้ว่าคุณภาพน้ำแถวบ้านเป็นอย่างไร โดยมีพี่เลี้ยงช่วยในการนำพูดคุย ทำความเข้าใจกับกลุ่มเยาวชน อธิบายให้หน่อยๆ ฟังว่าการทำกิจกรรมนักสืบสายน้ำเพียงครั้งเดียวไม่สามารถสรุปผลที่ชัดเจนได้ว่าคุณภาพน้ำในบริเวณนั้นดีหรือไม่อย่างไร เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่าง เช่น ฤดูกาล สภาพแวดล้อม สภาพอากาศ ณ ช่วงเวลานั้น และถ้าเราต้องการที่จะรู้คุณภาพน้ำในลำคลองนี้ เราก็ไม่สามารถจะสรุปผลได้ในครั้งเดียวและจุดเดียว แต่ต้องมีการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่องและหลายจุดตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

หลังจากได้ข้อมูลตั้งแต่ต้นน้ำ – ปลายน้ำ กลุ่มเยาวชน มีการจัดทำแผนที่สายน้ำเพื่อจัดแสดงผลจากการทดสอบคุณภาพน้ำ เพื่อนำเสนอในโรงเรียน และนำเสนอต่อชุมชนผ่านการจัดนิทรรศการในงานชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในพื้นที่และนำผลที่ได้นำเสนอสู่สาธารณะ เช่น งานเทศกาลที่จัดขึ้นในชุมชน และ

กิจกรรมทางการศึกษาที่เยาวชนได้มีโอกาสเป็นตัวแทนไปนำเสนองานในหลายๆพื้นที่ทั้งในจังหวัดและระดับประเทศ ทำให้ได้รับการยอมรับจากหลายฝ่ายทั้งองค์กรส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา มากขึ้น

หลังจากดำเนินกิจกรรมไปได้ระยะหนึ่ง ก็มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในโรงเรียน เนื่องจากกิจกรรมชุมนุมนักสืบสายน้ำ อาจารย์ผู้รับผิดชอบและสนับสนุนกิจกรรมของเยาวชนอยู่ในส่วนหมวดสุขศึกษาจึงมีเสียงสะท้อนจากหลาย ๆ ฝ่ายเข้ามา ทางโรงเรียนจึงย้ายชุมนุมเข้าไปสู่หมวดสังคมศึกษา โดยมีอาจารย์ที่เกี่ยวข้องในหมวดมารับผิดชอบต่อ ซึ่งกิจกรรมในโรงเรียนก็ดำเนินต่อไป ด้วยดี

ในระหว่างการทำกิจกรรมนักสืบสายน้ำในพื้นที่ กลุ่มเยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงประวัติของสายน้ำ แต่ละสายจากการสอบถามชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียง และประวัติของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำเหล่านั้น ซึ่งเชื่อมโยงกับเมืองเวียงสระ ครั้นเมื่อถามว่าเมืองเวียงสระ มีประวัติความเป็นมาอย่างไรก็ได้รับคำตอบว่าเป็นเมืองเก่าสมัยศรีวิชัย สมัยเดียวกับเมืองไชยา แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่สามารถบอกเล่าความเป็นมาได้ ทำให้กลุ่มเยาวชนเกิดความสงสัยและอยากเรียนรู้ จึงเดินทางไปเรียนรู้ยังเมืองเวียงสระ แต่เนื่องจากตอนนั้นเป็นการเดินเรียนรู้กันเองจริงๆ ทำให้ไม่ได้รู้อะไรเลย นอกจากเดินดูกันภายในวัดอย่างไม่มีเป้าหมายปลายทาง

จากบทเรียนครั้งนั้นได้มีการมาร่วมพูดคุยกันอีกครั้ง โดยมีกลุ่มพี่ ๆ จากกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ มาร่วมพูดคุย ได้มีโอกาสสรุปบทเรียนร่วมกันว่าสิ่งที่กลุ่มเยาวชนได้ดำเนินมาเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์แต่ยังขาดการหนุนเสริมในหลายด้าน ทั้งทักษะกระบวนการในการเก็บข้อมูล และการหาความรู้แบบอื่นๆ เมื่อมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันเห็นว่าสิ่งที่เด็กๆ สนใจอยากเรียนรู้คือเรื่องอะไร เด็กๆ ได้ร่วมกันอภิปรายด้วยความตั้งใจ โดยมีข้อสรุปร่วมกันว่า กิจกรรมนักสืบสายน้ำตอนนีกลายเป็นกิจกรรมหลักของโรงเรียนไปแล้ว มีกลุ่มเด็กเพิ่มมากขึ้นในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ในขณะที่ กลุ่มเพื่อนๆ รุ่นบุกเบิกกิจกรรมนักสืบสายน้ำตั้งแต่ต้น กำลังมองหาประเด็นการเรียนรู้ใหม่...เพื่อตอบคำถามที่เกิดขึ้นในเส้นทางการเรียนรู้ชุมชน

เริ่มมีคน จึงเริ่มมีทาง

จากการประชุมพูดคุยระหว่างเด็ก เยาวชน ครูภูมิปัญญา และครูที่ปรึกษา ทำให้ได้ข้อสรุปร่วมกันว่า สนใจเรื่องของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเมืองเวียงสระเพื่อเป็นการต่อยอดจากกิจกรรมนักสืบสายน้ำ อีกทั้งสนใจที่จะนำกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่

โดยผ่านการพูดคุยออกแบบกิจกรรมร่วมกันหลายครั้งระหว่างทีมวิจัย ทีมพี่เลี้ยง อาจารย์และที่ปรึกษาหลายๆ ท่าน จนมีโอกาสได้ไปร่วมเรียนรู้และได้ฟังอาจารย์ศรีศักดิ์ วลลิโกดม บอกเล่าให้เห็นถึงความสำคัญเรื่อง การศึกษา การสืบค้นรากเหง้า ประวัติศาสตร์ของบรรพชนดอยในชุมชน ซึ่งส่งผลให้เกิดพลังในการร่วมดูแล รักษาชุมชน ทำให้ทีมวิจัยได้เกิดความมั่นใจและตัดสินใจที่จะนำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาสร้าง กระบวนการเรียนรู้ภายใต้โครงการ“สืบค้นประวัติศาสตร์เมืองเวียงสระเพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชน โดยกลุ่มเยาวชนและชุมชนเมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี” . ทำให้กลุ่มเด็ก เยาวชนเมืองเก่าเวียงสระได้ เรียนรู้เรื่องความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงทางด้านทรัพยากร สังคม ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่ บ้านเกิด พร้อมด้วยแนวทางในการดูแลรักษาฐานทรัพยากร โบราณสถาน และฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชน หลากหลายด้าน

บทเรียน...ก้าวแรก

“กิจกรรมที่ทำมีผลต่อการเรียน หรือเปล่า ? ” การเรียนรู้นอกห้องเรียนถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้ปกครอง การจัดประชุมชี้แจงโครงการจึงมีความสำคัญ การดำเนินงาน ได้ให้กลุ่มเยาวชนและทีมพี่เลี้ยงเป็นผู้บอกเล่าผ่านเอกสาร และสื่อวีดิทัศน์ ทำให้ผู้ปกครอง ชุมชนมีความเข้าใจ ให้การสนับสนุนการดำเนินงาน

ก่อนการลงมือปฏิบัติการเก็บข้อมูลตามแผนงานวิจัย ทีมวิจัยได้มีการถอดบทเรียนของกลุ่มร่วมกันทำ ให้ได้พบว่ายังขาดทักษะกระบวนการในการทำงานพื้นที่ จึงขอให้ทีมพี่เลี้ยงจากกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์มาช่วย รับหน้าที่ในการติดต่อหาชุมชนในการทำงานให้กับน้องในพื้นที่ด้วยการฝึกอบรมการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์เมือง เวียงสระ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การฝึกอบรมการสืบค้น การเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ ทำให้ทีมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจและมีทักษะ ในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ มีการฝึกกระบวนการทำงานด้วยการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ให้น้องๆ ทดลองวางแผนการศึกษาประวัติครภูมิปัญญา และทดลองปฏิบัติการจริงโดยให้ทดลองสัมภาษณ์วิทยากร ที่มาฝึกอบรมให้ จากกิจกรรมนี้จะเห็นได้ว่าเด็กๆ ได้มีการทดลองปฏิบัติโดยการร่วมพูดคุยวางแผน ประเด็นใน การสัมภาษณ์ การออกแบบคำถาม การแบ่งบทบาทคนพูดคุย มีคนบันทึก คนสรุป และคนนำเสนอ หลังจากเสร็จกิจกรรม แล้ว มีวิทยากรช่วยเติมเต็มและให้แนวทางในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลตรง

ตามวัตถุประสงค์ เช่น การเตรียมตัวในการลงพื้นที่ของแต่ละคน การเตรียมอุปกรณ์ การเลือกกลุ่มเป้าหมาย สถานที่ในการเก็บข้อมูล การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน เทคนิคในการจดบันทึก การจับประเด็น การเขียนสรุปข้อมูลและสรุปผลจากการทำงาน การวางแผนร่วมกัน กระบวนการเก็บข้อมูล การรู้จักสังเกต การตั้งคำถามและบางครั้งอาจต้องทดลองปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้จริงๆ การพูดคุยแลกเปลี่ยนกับครูภูมิปัญญาโดยไม่ได้มุ่งหวังเพียงข้อมูล แต่ก่อให้เกิดสายสัมพันธ์ร่วมกันในชุมชน เพราะเราศึกษาในฐานะลูกหลานเพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชนเราเอง

เมื่อได้แนวทางในการปฏิบัติเมื่อลงพื้นที่เก็บข้อมูลแล้ว วิทยากรก็ชวนให้เด็กๆ ทบทวนวัตถุประสงค์ และโจทย์ของโครงการวิจัยร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง และร่วมกันศึกษาแผนกิจกรรมที่จะต้องทำในโครงการ โดยกิจกรรมหลักในโครงการ คือ การศึกษารวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์เมืองเวียงสระ แล้วชวนให้ทีมวิจัยวางแผนการปฏิบัติงาน ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล การตั้งคำถาม และพื้นที่เป้าหมายในการเก็บข้อมูล การแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ แล้วนำเสนอโดยมีพี่ๆ ร่วมกันเติมเต็มเพื่อนำไปปฏิบัติจริง

ผลจากการดำเนินงาน ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะกระบวนการในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีความมั่นใจในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลมากขึ้นเนื่องจาก ได้ผ่านกิจกรรมมาบ้างแล้ว แต่มีบางส่วนที่เป็นน้องชั้นมัธยมต้น ยังไม่มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมเรียนรู้แบบพี่ ๆ ก็ได้พัฒนาตนเองในโอกาสนี้

การพัฒนาทักษะการทำงานของทีมต้องมีการพัฒนาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยหลังการลงปฏิบัติการเรียนรู้ในชุมชนแต่ละครั้ง จะมาสรุปบทเรียนร่วมกัน นำบทเรียนที่ได้เพื่อเติมเต็มในการทำงานครั้งต่อไป ซึ่งสามารถนำมาต่อยอดพัฒนาทักษะเยาวชน เช่น การพัฒนาทักษะด้านการเขียนโดยให้น้องๆ สลับกันทำหน้าที่ในการเขียนสรุปผลบันทึกการประชุม การจัดกิจกรรมแต่ละครั้งเพื่อนำเสนอกับเพื่อนๆ และให้ช่วยกันเติมเต็ม นอกจากนี้ยังมีการฝึกเขียนสรุปบทเรียนของตนเองเป็นรายบุคคลที่จะต้องเขียนส่งในทุกๆ เดือน และการฝึกการจับประเด็นจากการประชุมด้วย รวมไปถึงการถ่ายภาพ มีพี่ๆ ที่มีความรู้มาสอนเทคนิคกระบวนการ การเลือกมุมในการถ่ายภาพกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ได้ภาพตรงตามวัตถุประสงค์ รวมถึงการวาดภาพ เช่น แผนที่ชุมชน แผนที่เมืองเก่า และแผนที่ครูภูมิปัญญา เป็นต้น

การสืบค้นเก็บรวบรวมประวัติศาสตร์ชุมชน

กิจกรรมการสืบค้นเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ได้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลง ของเมืองเวียงสระในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของชุมชน ศึกษาถึงเหตุปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของเมืองเวียงสระ โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนแต่ละตำบล

การเก็บข้อมูลของกลุ่มเยาวชน เป็นการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาภูมิรู้ด้านต่าง ๆ จากภูมิปัญญา เช่น หมอสมุนไพร ครูหนังตะลุงมโนราห์ โดยแต่ละพื้นที่ใช้วิธีการแตกต่างกัน บางพื้นที่ประสานผู้มานั่งล้อมวงแลกเปลี่ยนพูดคุย บางพื้นที่ไปสัมภาษณ์ภูมิปัญญาถึงที่บ้านเนื่องจากภูมิปัญญาส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุบางครั้งก็มีการเข้าร่วมพิธีสำคัญ ๆ ของชุมชน งานบุญประจำปี ซึ่งงานเหล่านี้ก็จะมีภูมิปัญญาที่เป็นผู้รู้ของแต่ละชุมชนมาร่วมกิจกรรม เด็ก ๆ ก็จะเข้าไปร่วมพูดคุย สัมภาษณ์ข้อมูล ซึ่งจากการเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ ภูมิปัญญาจะช่วยเติมข้อมูลให้กับกลุ่มเยาวชนและแนะนำแหล่งข้อมูลเพิ่มเติมในการไปศึกษาต่อจากผู้รู้แต่ละท่าน

จากการลงพื้นที่ทำให้ได้รู้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ของท้องถิ่นผ่านภูมิปัญญา ซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติจริงในชุมชน เกิดการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์และภูมิปัญญา และเป็นการจุดประกายให้กับภูมิปัญญาหลาย ๆ ท่านเนื่องจากบางคนมีความรู้ มีเอกสารตำราโบราณมากมาย แต่ไม่มีผู้ที่สนใจอยากเรียนรู้ สืบทอด เมื่อมีเด็ก ๆ มาเก็บข้อมูลก็รู้สึกดีใจ เอาข้อมูล เอกสารตำราที่เป็นมรดกตกทอดออกมาให้เด็ก ๆ ได้ศึกษากัน

จัดตั้งกลุ่มเยาวชน สร้างการศึกษาบนฐานชุมชน

กลุ่ม “เยาวชนสืบสานประวัติศาสตร์เมืองโบราณ เวียงสระ” ชื่อใหม่ที่กลุ่มเยาวชนร่วมกันตั้งขึ้น หลังจากมีการปฏิบัติงานได้ระยะหนึ่ง มีการสรุปบทเรียนร่วมกันเรื่องความต่อเนื่องของการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากรุ่นที่ทำกิจกรรม กำลังจะจบการศึกษา งานที่เริ่มดำเนินการมาก็จะไม่มีคนสานต่อ จึงได้ร่วมกันหาวิธีการทำงานด้วยการชวนรุ่นน้องๆ เข้ามาร่วมเรียนรู้ แรกๆ ก็ใช้วิธีการเอาสื่อมานำเสนอ เช่น วิดีทัศน์การทำกิจกรรมการเรียนรู้ในพื้นที่ต่างๆ การจัดนิทรรศการ และกิจกรรมชุมชน รุ่นๆ คนที่สนใจก็จะเข้ามาเรียนรู้

เมื่อรู้สึกมีความสุขกับการเรียนรู้นอกห้องเรียนก็เข้ามาเรียนรู้อย่างเต็มตัว บางคนก็ตามเพื่อนมาเที่ยว
ลองทำกิจกรรมไปสนุก ชอบ ก็มาทำต่อ บางคนผู้ปกครองเห็นการปฏิบัติงานของรุ่นพี่ก็เอาลูกมาฝากให้ทำ
กิจกรรม บางคนเมื่อไม่สามารถจัดการเวลาให้กับตัวเองก็มีถอยออกไปบ้าง

จากกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ ทำให้กลุ่มเยาวชนค้นพบภูมิปัญญาด้านสมุนไพรใน
ชุมชนหลายท่าน ที่ชาวบ้านนิยมใช้ในการดูแลสุขภาพเมื่อยามป่วยไข้ แทนการไปโรงพยาบาล มีกลุ่มเยาวชน
และอาจารย์สนใจการเรียนรู้เรื่องสมุนไพร จนมีการพัฒนาโจทย์วิจัยเรื่อง “ โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการ
ฟื้นฟู เรื่องสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยอย่างมีส่วนร่วมโดยกลุ่มเยาวชนรักสุขภาพ โรงเรียนเวียงสระ อำเภ
เวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ” มีการขยายผลจากการเรียนรู้ประวัติศาสตร์พัฒนามาสู่การเรียนรู้เรื่อง
สมุนไพรของน้อง ๆ กลุ่มใหม่เกิดขึ้นมา พร้อมกับการศึกษาเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยในโครงการแนว
ทางการสืบสานภูมิปัญญาามโนราห์ฯ เป็นลำดับต่อมา ด้วยศักยภาพของชุมชนที่มีภูมิปัญญาด้านการแสดง
มโนราห์สามารถนำมาเป็นเงื่อนไขปัจจัยในการพัฒนาเด็ก เยาวชนได้เป็นอย่างดี (ต่อมากลุ่มนี้ได้พัฒนาเป็น
“กลุ่มสถานศิลป์ถิ่นเมืองเวียง”)

การศึกษาในวิถีชีวิตของชุมชนคนเมืองเวียง ได้รับการพัฒนาต่อยอดด้วยระบบการศึกษานานฐาน
ชุมชน ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาคน กลุ่ม องค์กร สื่อสารสร้างความเข้าใจร่วมกัน ทำให้เกิดการวางแผน ออกแบบ
กระบวนการพัฒนาการศึกษาด้วยชุดประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาการเรียนรู้
ส่งเสริมการจัดทำหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้สำหรับเยาวชนทั้งภายในและภายนอกชุมชนขึ้นอย่างต่อเนื่อง
เช่นหลักสูตรมโนราห์เมืองเวียง หนังสือนิทานเยาวชน การสืบทอดภูมิปัญญาดีเหลือ การเกษตร พิธีกรรมที่
สำคัญของชุมชน นำไปสู่รายละเอียดเชิงปฏิบัติ ด้วยการสร้างสื่อ คู่มือ หนังสือนิทานของชุมชนออกมาเผยแพร่ ซึ่ง
ทางคุณครูรัฐพล และคณะได้ดำเนินการพัฒนา ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต จัดทำข้อมูล ประวัติศาสตร์ วงจร
ชีวิต-วัฒนธรรมชุมชน วัฏจักรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม แผนที่ภูมิปัญญา แล้วส่งเสริม นำพาเด็ก
เยาวชนเข้าไปศึกษา เรียนรู้ สร้างการเปลี่ยนแปลง ยกกระดับให้มีความหมาย มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น (เช่นการ
บันทึก การสร้างคำอธิบายเพิ่มเติม)

สำหรับการศึกษานานชุมชน องค์ความรู้ ภูมิปัญญาหลายๆ ด้านสามารถส่งเสริม ต่อยอด ยกระดับ ขึ้นมาให้เป็นอาชีพ สร้างรายได้ นำไปสู่การพึ่งพาตนเองของกลุ่มเยาวชน และชุมชน เกิดการรักษาสุขภาพ สิ่งแวดล้อม ปรับเปลี่ยนวิถีการจัดการชุมชนด้วยการร่วมกันออกแบบแนวทางการพัฒนา การประสานสร้างความร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและนอกชุมชนการขับเคลื่อนผ่านกลุ่มเครือข่าย เน้นความสำคัญของกิจกรรมที่มีความต่อเนื่องกับระบบความเชื่อ พิธีกรรม ภูมิปัญญาในราชภัฏ เช่นกิจกรรมร้อยลูกปัดมโนราห์ แกะสลักรูปตัวหนังสือตะลุง เด็กๆปลูกพืชผักปลอดสารพิษ เป็นต้น

ในการนี้ จากการศึกษาดูงานประวัติเมืองเวียงสระของกลุ่มเยาวชน พบว่าเมืองเวียงสระเป็นเมืองโบราณรุ่นเก่า ผู้คน ชาวเมืองมีความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ ความเป็นมาร่วมกัน ทำให้การสืบสานด้วยใจรักมีพลังสร้างสรรค์ เมื่อมีแผนงาน กิจกรรมร่วมกับหน่วยงาน โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล ทางกลุ่มเยาวชนได้ใช้ความเป็นลูกหลานคนเมืองเก่าเข้ามาเชื่อมโยงเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนส่งเสริมกระบวนการทำงานด้านการศึกษา ทำให้พลังของท้องถิ่น มีการสืบสาน สร้างสรรค์ได้มั่นคงมากยิ่งขึ้นด้วยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์เครือข่ายหลายรูปแบบอันแนบเนียน เช่น การไหว้ครูมโนราห์ ซึ่งถือเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาของต้นตระกูลที่ทำต่อ ๆ กันมาอย่างไม่ขาดสาย แม้บางครั้งจะย้ายออกไปอยู่ ที่อื่นก็จะกลับมาในงานนี้ ทุกๆปี ทำให้เยาวชนได้เห็นแบบอย่าง เกิดความรู้สึกผูกพัน รู้สึกว่าตัวเองมีที่ยืนในประวัติศาสตร์สายวัฒนธรรมร่วมกัน และ มีแนวทางในการพัฒนาตัวเอง ในขณะที่ชุมชน ผู้นำ สถาบันการศึกษา องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นก็มีพื้นที่สำหรับการสร้างสรรค์ร่วมกันมากขึ้นในกิจกรรมที่เครือข่ายตระกูลของผู้คนในชุมชนยังเชื่อมโยงถึงกันด้วยความเชื่อ พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์

ข้อค้นพบวัฒนธรรม เชิงประวัติศาสตร์ “ภูมิปัญญาเมืองเก่า พัฒนาเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ฐานชุมชน”

กระบวนการเรียนรู้กลุ่มเด็ก เยาวชน เมืองเก่าเวียงสระ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกิดขึ้นจากการสำรวจ ศึกษา สภาพสังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อมร่วมกัน เป็นเบื้องต้น แล้วนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ แต่ละด้านให้มีความชัดเจน สามารถยกระดับการศึกษา ปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้หลายมิติ ในการพัฒนา

เด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ ด้วยการวางแผนการศึกษาหลายระดับ ตั้งแต่ “ความเข้าใจร่วมกัน” แต่ไม่มีภาพร่างหรือเอกสารอะไรมากนัก ไปจนถึงการมีแผนการศึกษาขึ้นมาอย่างชัดเจน มีหลักสูตรลายลักษณ์อักษร

กระบวนการพัฒนาเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ชุมชนเมืองเก่าเวียงสระ ได้ใช้กระบวนการวิจัยในการสร้างความชัดเจนขององค์ความรู้โดยมีแกนเรื่องคือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พร้อมด้วยองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่การแพทย์พื้นบ้าน ภูมิปัญญาามโนราห์ เกษตร องค์ความรู้ด้านอาชีพ ความเชื่อ

กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีส่วนสำคัญในด้านการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชนตั้งแต่ช่วงเริ่มต้น ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาจิตวิทยวิจัย ประเด็นของการเรียนรู้มีความชัดเจน, ตัวเด็ก เยาวชนเอง ผู้เรียนรู้ ต้องปรึกษาหารือพูดคุยกันหลายขั้นตอนก่อนที่จะมีการประมวลผลกันให้ได้ จนกระทั่งสรุปลงให้ได้ว่าเรื่องอะไรประเด็นไหนที่สำคัญ โอกาสที่จะทำหรือไม่ทำนั้นเป็นอย่างไร ดังนั้น ต่อๆไปเมื่อได้มีโอกาสเลือกบ่อยๆ ได้พิจารณาใคร่ครวญร่วมกันหลายครั้ง เด็กและเยาวชนก็จะตัดสินใจได้เองได้มากขึ้น เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อไปอีกหลายด้าน โดยเฉพาะในช่วงของการออกแบบ วางแผน และปฏิบัติการร่วมกันนั้น ได้ทำให้เกิดการพัฒนา ยกระดับ คุณภาพการศึกษาขึ้นมาอย่างเห็นได้ชัด ทำให้สามารถพัฒนาทักษะต่อไปอีกหลายด้าน เด็ก เยาวชนมีการแสวงหาความรู้หลากหลายลักษณะได้อย่างเหมาะสม ความรู้บางด้านเกิดขึ้นมาจากการค้นคว้าเชิงข้อมูล บางบ้านต้องสรุปขึ้นมาจากการปฏิบัติของตนเอง (หรือกลุ่ม)

สำหรับการศึกษาลงลึกด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ช่วยให้เด็ก เยาวชน ได้เรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตัวเอง ทำให้มีความเข้าใจ เกิดความตระหนักในคุณค่าภูมิปัญญา เคารพนับถือบรรพชนคนรุ่นก่อน ในขณะที่การจัดกระบวนการศึกษาด้านอื่นๆที่เป็นองค์ความรู้ภายในชุมชน ทำให้เกิดการศึกษาเชิงข้อมูล ความรู้ และการปฏิบัติที่สามารถนำไปบูรณาการสร้างการศึกษาเรียนรู้ทั้งทางด้านภาษาการสื่อสาร คติวิเคราะห์สังเคราะห์ สังคม อารมณ์ จิตปัญญา ได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้เมื่อมีการนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมและชุมชนที่บ้านเกิด มีการย่อนทบทวน ตัดสินใจใคร่ครวญร่วมกันอีกหลายขั้นตอน ก็ทำให้เด็ก เยาวชน สามารถสร้างสรรค์อัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมาได้ ทั้งที่สังเกตเห็น และที่แฝงฝังอยู่ในความคิด ความเชื่อในส่วนลึก สามารถนำมาพัฒนาต่อ สร้างตัวตนคนสืบสาน ภูมิปัญญา, เยาวชนที่มีรากเหง้า คนรุ่นใหม่ที่มีการพัฒนาอย่างมีทิศทาง จนเกิดความมั่นใจ นำไปประยุกต์ใช้

สร้างอาชีพ สร้างรายได้ หล่อหลอมตัวตนคนรุ่นใหม่ที่ไม่ละทิ้งสิ่งเก่าๆที่ทรงคุณค่า และสามารถยกระดับสังคมภูมิปัญญาได้จริง รวมไปถึงการพัฒนาต่อไปอีก จนถึงระดับการสร้างผู้นำชุมชน หรือผู้ที่มีส่วนสำคัญในด้านการพัฒนาชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม

การพัฒนาเด็ก เยาวชนด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่อยู่ในวิถีท้องถิ่น ชุมชน, ครูชุมชน ผู้นำ นักจัดการความรู้ จะต้องมีความสามารถเพียงพอในการนำพาเด็ก เยาวชนเข้าไปศึกษา สร้างการพัฒนาขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง.... ด้วยเครื่องมือที่เหมาะสม เช่นแผนที่ภูมิปัญญา ผังเครือญาติ แผนภูมิ วงจรชีวิตชุมชน ธรรมชาติ สังคม ประเพณี วัฒนธรรม

“ภูมิปัญญาเมืองเก่า พัฒนาเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ฐานชุมชน”

1.3.2 กรณีกลุ่มสภาเด็กและเยาวชนภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำคลองยัน อำเภอกีร์รัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

...นวัตกรรม เยาวชน คนรุ่นใหม่รักษถิ่น ภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำคลองยัน

ความเป็นมา

ลุ่มน้ำคลองยัน อำเภอกีร์รัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาสูงซึ่งเป็นเขตรอยต่อกับจังหวัดระนอง, บริเวณสองฝั่งลำน้ำนั้นมีสภาพเป็นพื้นที่ป่าดิบชื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ เปรียบเสมือนชุมทรัพย์ที่มีค่ามหาศาล มีความหลากหลายของพันธุ์ปลา พืชผักพื้นบ้าน พันธุ์ไม้น้ำ สัตว์ป่าและมีระบบนิเวศที่หลากหลาย สมบูรณ์มาก

วิถีชีวิตของผู้คนริมน้ำในเขตอำเภอกีร์รัฐนิคม และกิ่งอำเภอวิภาวดี ซึ่งเป็นเส้นทางหลักที่ลำน้ำคลองยันไหลผ่าน ส่วนใหญ่อาศัยการดำรงชีวิตที่พึ่งพิงสัมพันธ์กับลุ่มน้ำคลองยันในด้านต่าง ๆ เช่น การประกอบอาชีพการเกษตร การเดินทาง ประเพณีวัฒนธรรม การละเล่นพื้นบ้านที่กลมกลืนกับธรรมชาติมาโดยตลอด

อย่างไรก็ตาม จากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกทำลายสิ่งแวดล้อมมากขึ้น กลุ่มแกนนำชาวบ้าน จึงได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำคลองยันขึ้นในปี 2531 เพื่อดำเนินกิจกรรมรณรงค์ปลูกจิตสำนึก เรื่องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้เกิดความยั่งยืนในชุมชน

กระทั่งปี 2548 จึงได้ส่งเสริมให้กลุ่มเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มอนุรักษ์ของชุมชน ภายใต้ชื่อ กลุ่มสภาเด็กและเยาวชนภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำคลองยัน

ด้วยแรงหนุนเสริมของผู้ใหญ่ในชุมชนทำให้สภาเด็กและเยาวชนภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำคลองยัน ได้มีโอกาส จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ในชุมชน อาทิเช่น ล่องแพสำรวจลำน้ำคลองยัน เก็บข้อมูลผู้ใช้ประโยชน์จากคลองยันและเก็บขยะในลำน้ำ ร่วมกิจกรรมทำบุญสืบชะตาแม่น้ำ จัดวงเสวนาพูดคุยเกี่ยวกับการช่วยกันดูแลลุ่มน้ำคลองยัน กิจกรรมการสรุปทบทวนเรียนจากการดำเนินงาน

จากการร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอนุรักษ์ ทำให้กลุ่มเยาวชนได้พบว่า กลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชนมีความตั้งใจในการดูแลทรัพยากรเป็นอย่างมาก ดังการสะท้อนบทเรียนของคุณลุงจำนง ประวิทย์ แกนนาคคนสำคัญของชุมชน ที่ได้กล่าวไว้ว่า “การทำงานเพื่อชุมชน เพื่อสังคมต้องเริ่มด้วยการมีใจ ต้องทำอย่างไร ที่จะรื้อฟื้นสิ่งดีๆ ในชุมชน ต้องทำปัจจุบันให้กินได้ ”

ในการนี้ ที่ผ่านมาจากการทำงานของกลุ่มผู้ใหญ่ได้เกิดผลสำเร็จในหลายด้าน เช่น การจัดการป่าชุมชน หรือการจัดการป่าสาธารณะในหมู่บ้าน จนถึงพื้นที่ต้นน้ำ การจัดทำเกษตรยั่งยืน เกษตรอินทรีย์หรือเกษตรผสมผสาน การลดละเลิกการใช้สารเคมี และหันมาพึ่งตนเองแบบเศรษฐกิจพอเพียง การจัดทำเขตอุทยานซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยในลุ่มน้ำคลองยัน ปัจจุบันได้เกิดเขตอุทยาน (วังปลา) กว่า 10 วัง ระยะทางกว่า 70 กิโลเมตร กระจายอยู่ตามหมู่บ้านสองริมฝั่งตลอดสายน้ำ

ด้านกลุ่มสภาเด็กและเยาวชนภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำคลองยันได้ดำเนินการศึกษาและสืบทอดภูมิปัญญาผ่านรูปแบบกิจกรรมการพัฒนาในวิถีท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องกับการสร้างสรรค์ของผู้นำชุมชน และครูภูมิปัญญา ดังที่กล่าวมา โดยเฉพาะการที่เยาวชนและแกนนำชุมชนได้รับการสนับสนุนให้ทำงานงานวิจัยร่วมกันในโครงการศึกษาแนวทางในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ โดยบทบาทสภาพัฒนาเด็กและเยาวชนลุ่มน้ำคลองยัน เพื่อศึกษาและถอดบทเรียนขององค์ความรู้ของชุมชน ทำให้สามารถกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ลุ่มน้ำคลองยันได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งได้นำไปสู่การสร้างสรรค์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรชุมชนได้อย่างน่าสนใจ

หลักคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการค้นคว้าหาความรู้ การศึกษาภายในชุมชน และการทบทวนจากปฏิบัติการใช้หลักสูตรฯ ทำให้ได้ค้นพบคุณค่าสำคัญที่แฝงเร้นอยู่ในชุมชนและเยาวชน ทุกฝ่ายเกิดความมั่นใจว่าการเรียนรู้นั้นเกิดขึ้นได้จริงภายใต้การลงมือทำ มิใช่จะอาศัยเพียงบทบาทของหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรง ดังที่ได้มีข้อสรุปร่วมกันว่ารากฐานของการศึกษานับฐานชุมชนคือองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน พร้อมด้วยการประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ไขปัญหา กระบวนการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน แต่ต่อมาได้ถูกลดทอนคุณค่าลงด้วยระบบการศึกษาสมัยใหม่และกระแสบริโภคนิยมทำให้กระบวนการพัฒนาเยาวชน ชุมชนและสังคมด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายบนรากฐานอันมั่นคงประสบปัญหาโดยตลอด และ “การศึกษานับฐานชุมชน” มีส่วนสำคัญในการพัฒนา ยุกระดับ การศึกษา เรียนรู้ตามธรรมชาติซึ่งเป็นการศึกษาพื้นฐานการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ให้มีระบบแบบแผนมากยิ่งขึ้นด้วยกระบวนการถอดบทเรียนเชิงลึกจากกระบวนการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมเรียนรู้ และการให้คำปรึกษาการพัฒนา เกิดการยกระดับทักษะปฏิบัติการอย่างสอดคล้องต่อเนื่องไปจนถึงการศึกษาที่มีการวางแผน ด้วยการพัฒนาหลักสูตรชุมชนหลายลักษณะขึ้นมา การประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นบนพื้นฐานภูมิปัญญาซึ่งส่งผลให้สามารถนำไปปรับใช้ ขยายผล ได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เงื่อนไข บริบทอันหลากหลายของแต่ละพื้นที่ ก่อเกิดผลในการพัฒนาทักษะชีวิต อาชีพ สุขภาวะและจิตปัญญาของผู้เรียนรู้ซึ่งมีผู้ที่เกี่ยวข้องทุกเพศทุกวัยในกระบวนการเติบโต พัฒนาร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์ชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้หลากหลายลักษณะ

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดข้างต้น สอดคล้องกับความหมาย ของหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งหมายถึง มวลประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ ทักษะ เจตคติ และคุณภาพการดำรงชีวิต โดยพยายามใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้บนพื้นฐานของสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของตนเอง ตลอดจนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชาติบ้านเมือง / กรมวิชาการ (2545)

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) กล่าวว่า หลักสูตรระดับท้องถิ่น หมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานและบุคคลในท้องถิ่นจัดให้แก่ผู้เรียนตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ ประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาหลักสูตรและวิทยวิธีทางการสอน (มสธ.) (มปป.) ให้ความหมายหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง เนื้อหาสาระและมวลประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียนในท้องถิ่นที่หนึ่งทีใดโดยเฉพาะ ถ้าพิจารณาขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรของหลักสูตรกลางและหลักสูตรท้องถิ่นจะพบว่า มีขั้นตอนที่แตกต่างกันออกไปบ้าง ซึ่งหลักสูตรท้องถิ่นแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ หลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นเพื่อกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เป็นหลักสูตรระยะสั้นสำหรับผู้เรียนในท้องถิ่น ทุกวัย ทุกระดับอายุ เช่น หลักสูตรจักสาน หลักสูตรการทำของชำร่วยจากเปลือกหอย เป็นต้น และ หลักสูตรอีกประเภทหนึ่งเป็นหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับเสริมหลักสูตรแกนกลางให้มีความสมบูรณ์ขึ้น หลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะนี้จะใช้ร่วมกับหลักสูตรแกนกลาง โดยอาจจัดเป็นรายวิชาอิสระที่ให้เลือกเรียนหรือไม่อาจจัดเป็นรายวิชาแต่จัดเป็นกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ผู้สอนสามารถดัดแปลงเนื้อหาที่กำหนดมาจากส่วนกลางมาประยุกต์โดยนำเอาสาระ ทรัพยากร เทคนิควิธีการท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ได้

หลักสูตรท้องถิ่นชุมชนภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำคลองยัน

สำหรับหลักสูตรท้องถิ่นชุมชนคลองยัน เป็นหลักสูตรที่ได้คิดค้น ประยุกต์ มาจากสภาพแวดล้อม ชุมชน ทรัพยากร รวมทั้งบุคลากรและความสนใจ ความสามารถของเยาวชนด้วยองค์ความรู้ของชาวบ้านเอง แล้วนำมาจัดประสบการณ์การเรียนรู้และเนื้อหาสาระให้กับผู้เรียนในท้องถิ่นเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงทางสังคม วัฒนธรรมและตอบสนองความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง ในการออกแบบหลักสูตร คำนึงถึงเป้าหมายที่วางไว้แล้วประมวลกิจกรรมและประสบการณ์ทั้งหมดที่มีอยู่ให้สอดคล้องกัน ซึ่งทางชุมชนและกลุ่มเยาวชน ออกแบบวางแผนร่วมกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทุกด้านอย่างสอดคล้องกับตัวผู้เรียนเอง และความต้องการของชุมชนด้วยซึ่งหลักการส่วนใหญ่ มีแนวทางในการสร้างหลักสูตร 5 แนวทาง ดังนี้

1. **ยึดเนื้อหาวิชาเป็นหลัก** จะเน้นเนื้อหาสาระ องค์ความรู้ของชุมชนเป็นด้านหลัก ซึ่งได้มีการสรุปไว้แล้วส่วนหนึ่ง และจัดเก็บเพิ่มเติมในภายหลังเพื่อมุ่งที่จะให้เยาวชนได้รับความรู้ในด้านการปฏิบัติ และทฤษฎี ซึ่งในการเรียนรู้จะใช้การสัมภาษณ์ สอบถาม และการบรรยาย เล่าเรื่องโดยครูภูมิปัญญาประกอบไปด้วยกัน

พร้อมทั้ง การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง สื่อออนไลน์ ส่วนการวัดและประเมินผลก็พิจารณาในหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร หลายแนวทาง เช่น การสังเกตพฤติกรรมเยาวชน การสอบปากเปล่า ผู้สอนเก็บข้อมูลด้วยการบันทึก พูดคุยระหว่างครูผู้สอนกับเยาวชน และระหว่างกลุ่มเยาวชนด้วยกันเอง การใช้คำถามที่มีคำตอบเป็นไปได้หลากหลาย เพื่อให้เยาวชนได้ยกตัวอย่างสนับสนุน การเขียนสะท้อนการเรียนรู้ การประเมินผ่านการปฏิบัติ การประเมินด้วยแฟ้มสะสมผลงาน การประเมินด้วยแบบทดสอบ การประเมินด้านความรู้สึกนึกคิด การประเมินตามสภาพจริง การประเมินตนของผู้เรียน การประเมินโดยกลุ่มเพื่อน

2. **ยึดกิจกรรมร่วมหลักสูตรเป็นแนวทาง** ด้วยการนำเอาสาระต่างๆที่มีลักษณะ คุณค่า เนื้อหาสาระที่ใกล้เคียงกัน มาจัดไว้ด้วยกัน มีโปรแกรมการเรียนการสอนด้วยกัน.ในลักษณะกลุ่มประสบการณ์ มากกว่าจะแยกออกไปเป็นส่วนย่อย รายวิชาตามแบบการศึกษาทั่วไป

3. **ยึดตัวเด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้** คือกำหนดหลักสูตร ให้ยืดหยุ่นได้ เปลี่ยนแปลงได้ แล้วแต่ความสนใจและความต้องการของเด็กที่อยากจะเรียนรู้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพัฒนาการตามวัยอายุของเด็กซึ่งยึดถือประสบการณ์และกิจกรรมเป็นสำคัญ หลักการจัดจะสนับสนุนให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เชื่อว่าการเรียนรู้ต่างๆได้มาจากประสบการณ์ต่อจากนั้นจึงจะเป็นการพัฒนา เพิ่มพูนความรู้ที่ได้มาให้มากขึ้นด้วย กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาภายในชุมชน

4. **ยึดสังคม ชุมชน เป็นหลัก** โดยให้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมให้ได้ ความต้องการของสังคม ชุมชน เป็นศูนย์กลางของกระบวนการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ นั่นคือ ถ้าสังคม คนในชุมชนต้องการอย่างไร ก็กำหนดลงไปอย่างนั้นในหลักสูตร และให้เด็กและเยาวชนเรียนตามนั้น (ประกอบกับหลักการข้ออื่นๆด้วย) .ซึ่งหลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคมในลักษณะนี้ เป็นหลักการที่ยึดเอาสังคมและชีวิตจริงของผู้เรียนเป็นหลัก เพื่อผู้เรียนจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ในภาวะสังคมเกษตรกรรมของผู้คนลุ่มน้ำคลองยันอันอุดมสมบูรณ์ เพราะได้มีการเชื่อมโยงให้สิ่งที่เรียนสัมพันธ์กับชีวิตจริง โดยการจัดเนื้อหาตามกิจกรรมในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เช่น การรักษาสถาบันชีวิต และสุขภาพ การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตในครอบครัว เป็นต้น

ตัวอย่างหลักสูตรห้องเรียนชุมชนคลองยัน

หลักสูตรห้องเรียนคลองยัน ...มีเป้าหมายเพื่อการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ชัดเจน ในการรักษาฐานทรัพยากรโดยเฉพาะ **แม่น้ำคลองยัน** และการหนุนเสริมการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องการทำงานในฐานะผู้สืบทอดต้องอาศัยการเรียนรู้ที่เข้มข้นขึ้นอีก ทั้งจากการปฏิบัติจริงและการแสวงหาความรู้อย่างหลากหลาย พร้อมทั้งการขยายผลไปสู่เยาวชนกลุ่มอื่นๆในชุมชนเพื่อรองรับการทำงาน การดูแลชุมชนอีกหลากหลายมิติ และแนวทางในการพัฒนาเยาวชนบนฐานองค์ความรู้ของชุมชนคลองยันต่อไป

โครงสร้างหลักสูตร

หน่วยการเรียนรู้	ชั่วโมง	คุณภาพผู้เรียน/เป้าหมาย	กิจกรรม/วิธีการ
1.สร้างจิตวิญญาณลูกหลานคลองยัน	2 ครั้ง 36 ชั่วโมง	- มีความเข้าใจในการศึกษา หลักสูตรห้องเรียนชุมชนคลองยัน -การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่าง เยาวชนต้นน้ำกับปลายน้ำ	-ค่ายร้อยดวงใจลูกหลานคลอง ยันลูกหลานคลองยัน
2 ระบบนิเวศคลองยัน 2.1 ศึกษาประวัติชุมชน 2.2 ทำแผนที่คลอง/ภูมิศาสตร์คลอง ยัน/ภูมินิเวศ/GPSแผนที่ชุมชน ม.2 2.3 เรียนรู้ภูมินิเวศลุ่มน้ำคลองยัน จาก สื่อ ,สัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ใน ชุมชน	3 ครั้ง 15 ชั่วโมง	- รู้จักประวัติ ความเป็นมาชุมชน -รู้จักลุ่มน้ำคลองยัน	-สัมภาษณ์ ครูภูมิปัญญา , คันท่า เอกสาร, อ่านหนังสือ - ทำแผนที่คลอง/ภูมิศาสตร์ คลองยัน/ภูมินิเวศ/GPS - แผนที่ชุมชน ม.2 - เรียนรู้ภูมินิเวศจาก สื่อ ,ผู้ เฒ่าผู้แก่ในชุมชน
3.ปัญหาคลองยัน 3.1 ค่ายเรียนรู้ปัญหาในชุมชน(คลอง ส่งน้ำ,ฝาย,การขุดลอกคลอง) 3.2 เวที ผู้รู้ นักสู้ลุ่มน้ำ คลองยัน 3.3 เก็บข้อมูลชุมชนได้เขียนเพื่อ	4 ครั้ง 48 ชั่วโมง	- ให้เด็กเรียนรู้และสามารถบอกเล่า ปัญหาด้านทรัพยากร - ให้เด็กเรียนรู้แผนพัฒนาของรัฐ ให้รู้ถึงผลกระทบ	- ค่ายเรียนรู้ปัญหาในชุมชน (คลองส่งน้ำ,ฝาย,การขุดลอก คลอง) - เวทีประชุมหมู่บ้าน - เวที ผู้รู้ นักสู้ลุ่มน้ำคลองยัน - เก็บข้อมูลชุมชนได้เขียนเพื่อ

เปรียบเทียบกับคลองยัน(คลองแสง, คลองสก)			เปรียบเทียบกับคลองยัน (คลองแสง,คลองสก)
4.คุณภาพน้ำคลองยัน 4.1 ล่องแพสำรวจป่าชุมชน(พืช,สมุนไพร,วิถีชีวิตของคนคลองยัน) 4.2 ทำนบกั้นสายน้ำ/นกกั้นสายลม 4.3 การวิเคราะห์หีบห่อค่าคุณภาพน้ำ 4.4 นำเสนอกับพื้นที่ชุมชน	10 ครั้ง 50 ชั่วโมง	- ให้เด็กเห็นคุณค่าของทรัพยากร (คลองยัน) - การบอกค่าคุณภาพน้ำโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น - สามารถคิดวิธีการแก้ไขปัญหาได้	-อบรมนกกั้นสายน้ำ / นกกั้นสายลม 3 ครั้ง - ล่องแพสำรวจป่าชุมชน (พืช,สมุนไพร) 2 ครั้ง - ทำนบกั้นสายน้ำ/นกกั้นสายลม 3 ครั้ง - การวิเคราะห์หีบห่อค่าคุณภาพน้ำ - นำเสนอกับพื้นที่ชุมชน
5 .คลองเพื่อชีวิต 5.1 การสัมภาษณ์คนริมคลอง 5.2 ค่ายเรียนรู้วิถีชีวิตของเยาวชน	3 ครั้ง 20 ชั่วโมง	- เรียนรู้การเชื่อมโยงคลองกับชีวิต (อาชีพ,อาหาร,วิถี,คุณค่า)	- การสัมภาษณ์คนริมคลอง - ค่ายเรียนรู้วิถีชีวิตของเยาวชน - หนังสือทำมือ
6.รณรงค์/สื่อสาร 6.1 จัดรายการวิทยุ 6.2 แสดงละครสร้างปัญญา 6.3 เผยแพร่กิจกรรมผ่าน สื่อ Facebook 6.4 วิดีทัศน์บอกเล่าเรื่องราวทรัพยากร 6.5 เวทีนำเสนอข้อมูล 3 เดือน 1 ครั้ง (ผ่านการแสดงละครสร้างปัญญา , แสดงลิเกป่า)	4 ครั้ง 20 ชั่วโมง	- นำเสนอบอกเล่าเรื่องราวให้คนทั้งในและนอกชุมชนได้รับทราบ	- วิทยุ - ละครสร้างปัญญา - บอร์ดข่าวสาร - Facebook - วิดีทัศน์บอกเล่าเรื่องราวทรัพยากร - เวทีนำเสนอข้อมูล 3 เดือน / 1 ครั้ง

7.โครงการคลองยันเพื่อชีวิต	5 ครั้ง 25 ชั่วโมง	-นำเสนอรูปธรรมการเรียนรู้ของ เยาวชนผ่านโครงการ	- นิทรรศการ - ปฏิบัติการโครงการ - เวทีนำเสนอ “งานสืบชะตา แม่น้ำคลองยัน”
รวม 31 ครั้ง 214 ชั่วโมง			

กระบวนการเรียนรู้หลักสูตร เด็ก เยาวชนลุ่มน้ำคลองยัน

จากการสรุปประมวลการทำงานที่ผ่านมา โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนานวัตกรรมด้านเด็กและเยาวชนฐานชุมชนและโรงเรียนในเครือข่ายเยาวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้มีข้อสรุปเกี่ยวกับกระบวนการศึกษา เรียนรู้ตามหลักสูตรพัฒนาเด็ก เยาวชนลุ่มน้ำคลองยัน ดังต่อไปนี้

1. เน้นความรู้เบื้องต้นเท่าที่จำเป็นเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติจริง ควบคู่กับการพัฒนาทางด้านความรู้สึกทางอารมณ์ ทักษะคิด ค่านิยมหรือคุณธรรม จริยธรรม โดยมีการศึกษา เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงทั้งภายในและนอกกลุ่ม การศึกษา ค้นคว้าจากเอกสารเพื่อเข้ามาเสริมเพิ่มพูนความรู้ก่อนจะกำหนด จัดวางหลักสูตรของชุมชน

2. การจัดการเรียนรู้เน้นทางด้านทักษะ ปฏิบัติการ หมายถึง การพัฒนาทักษะความชำนาญ การลงมือกระทำในสถานการณ์จริง ซึ่งจะใช้กันมากในปัจจุบันสำหรับส่วนของภาคสังคมจัดการศึกษา ซึ่งยึดประสบการณ์และกิจกรรม เป็นหลักการที่สนับสนุนให้เด็ก เยาวชนได้รับประสบการณ์ ซึ่งหลายฝ่ายต่างเชื่อว่าการเรียนรู้ต่างๆได้มาจากประสบการณ์ต่อจากนั้นจึงจะเป็นการพัฒนา เพิ่มพูนความรู้ที่ได้มาให้มากขึ้น

3. การจัดหลักสูตรสนองความต้องการ ของเยาวชน ชุมชน และสังคม กล่าวคือ จะต้องสนองความต้องการของเด็ก และเหมาะสมกับสภาพของเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งกระบวนการเรียนรู้จะมีลักษณะเรียบง่าย คุ่มค่า นำมาใช้ได้จริง สื่อ คู่มือ สามารถประยุกต์ใช้ได้ในพื้นที่ทั่วไปได้ด้วย โดยเฉพาะส่วนสำคัญคือครูผู้ถ่ายทอด จะเน้นด้านจิตอาสา ครูชาวบ้านเข้ามาสอนลูกหลานในชุมชน มากกว่าการว่าจ้างตามแนวทางการศึกษาเชิงพาณิชย์

4.หลักสูตรชุมชนคล่องหยุ่นมีความยืดหยุ่นได้ เปิดโอกาสให้ผู้สอน ผู้เรียน ปรับปรุงการเรียนรู้ ให้เหมาะสมกับเด็กได้ เพราะสังคมของแต่ละท้องถิ่นมีสภาพไม่เหมือนกัน อาจจะมีการประยุกต์ใช้ต่อไปได้ ดังนั้นหลักสูตร จะต้องวางไว้กว้างๆให้ยืดหยุ่นได้ โดยเฉพาะเมื่อโรงเรียนจะนำไปดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของเด็กแต่ละสถาบัน ก็มีความเป็นไปได้

5. .การจัดประสบการณ์ต่างๆให้เด็กจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องหลายๆด้าน ทำให้มีความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน โปรแกรมการเรียนการสอนไม่สามารถที่จะจัดเนื้อหาวิชาการที่สำคัญและเกี่ยวเนื่องกันได้เช่นเดียวกับระบบโรงเรียน แต่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน

6. การจัดทำหลักสูตร คำนึงถึงความเปลี่ยนแปลง กระแสสังคม วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงเข้ามาตามกระแสบริโภคนิยม เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิต และมีอิทธิพลต่อตัวเยาวชนมาก ดังนั้นกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจของภาคชุมชน นั้นเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพราะกาลเวลาล่วงไป สภาพของสังคมเปลี่ยนไป ความต้องการก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไป วิทยาการในสาขาอาชีพต่างๆก็เปลี่ยนแปลง ดังนั้นหากเยาวชนมีการปรับตัว ชุมชนตั้งมั่นอยู่ได้ กำหนดเป้าหมายปลายทางที่แน่นอนเอาไว้ ก็จะประสบผลสำเร็จ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

ผลที่เกิดขึ้น

1. กระบวนการที่ผ่านมา ทำให้เด็ก เยาวชน มีพัฒนาการที่ดีในการแสวงหาความรู้ ด้วยกระบวนการที่หลากหลาย ช่วยให้ได้สร้างความตระหนัก มองเห็นคุณค่าของตนเอง มีความภาคภูมิใจและยอมรับ ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลที่สามารถพัฒนาได้ พร้อมด้วยการสร้างบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ที่เอื้อต่อการแสวงหาความรู้ มีเอกสาร ข้อมูลสิ่งพิมพ์ และระบบอินเตอร์เน็ต เพื่อการค้นคว้าเพิ่มเติม ไม่ค่อยแตกต่างจากในระบบโรงเรียนมากนัก ทำให้กลุ่มเด็ก เยาวชนทั้งในและนอกชุมชน รวมถึงกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้งเด็กและผู้ใหญ่เกิดความมั่นใจในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อบุตรหลานมากขึ้น

2. การทดลองใช้หลักสูตรชุมชน มาแล้วระยะหนึ่ง ได้พบว่าเด็ก เยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการส่วนใหญ่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ได้โดยพิจารณาจากเกณฑ์

การประเมินของผู้เข้ามาศึกษาดูงาน เสียงสะท้อนของผู้ปกครอง การเขียนรายงานตนเอง และจากการสังเกตของกลุ่มพี่เลี้ยงด้วย ตลอดจนการสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ ซึ่งเด็ก เยาวชนได้ฝึกฝนตนเองเรื่องการจดบันทึก ฝึกการฟัง การสรุปประเด็น มีการสังเกตบรรยากาศรอบตัวประกอบในการทำงาน แล้วนำไปสื่อสารภายนอกชุมชนอยู่เสมอ

3. เด็ก เยาวชนในชุมชนมีทักษะและนิสัยรักการทำงานพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรมตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่คาดหวังร่วมกัน ซึ่งได้รับการปลูกฝังและส่งเสริมจากกระบวนการฝึกประสบการณ์ด้านอาชีพ และภูมิปัญญา นำไปสู่การทำงานหารายได้เพิ่มเติม รักการทำงาน มีความประหยัดอดออม เสียสละ เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียนและชุมชน

4. เด็ก เยาวชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ธรรมชาติและพัฒนาสีงแวดล้อม รักษาประโยชน์ของส่วนรวม โดยได้จัดกระบวนการเรียนรู้พัฒนาจากฐานของกิจกรรมตามกลุ่มสนใจ

5. เด็ก เยาวชน มีการแสดงออกด้วยความมั่นใจ ว่าเริงแจ่มใส ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้สร้างสรรค์ด้วยพลังของเยาวชน มีการเรียนรู้ร่วมกันแบบกลุ่มเพื่อนทำให้เสริมจุดเด่นและแก้ไขข้อบกพร่องได้ด้วยกระบวนการช่วยเหลือกันในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย และได้ตรวจสอบตนเองอย่างสม่ำเสมอทำให้เกิดการค้นพบศักยภาพของตนเองในกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข

6. เด็ก เยาวชนกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ปรับตัวเข้ากับเพื่อนและสถานการณ์ต่างๆได้ดี เป็นที่ยอมรับของเพื่อนและครูภูมิปัญญา ทำให้ดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีความคุ้นเคยต่อกัน สานต่อความเข้าใจ มีน้ำใจช่วยเหลือและให้อภัยซึ่งกันและกัน ด้วยกระบวนการที่ได้ใช้มาอย่างเหมาะสม

7. มีกระบวนการพัฒนาความเป็นผู้นำ ภาวะภายใน สายสัมพันธ์พี่น้อง และการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งได้ปรับพฤติกรรมจากการดูแบบอย่างซึ่งกันและกัน จากการพูดคุยที่ไม่เฉพาะแต่เรื่องงานเท่านั้น แต่มีการทบทวนวิถีการดำเนินชีวิตกันอย่างสม่ำเสมอ บางครั้งเมื่อรุ่นน้องมีพฤติกรรมที่ควรปรับปรุง เช่น รับประทานอาหารแล้วไม่เก็บไปทำความสะอาด รุ่นพี่ก็จะช่วยตักเตือน บางครั้งนำมาเป็นประเด็นสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน

พร้อมกันนี้ จากที่ได้ใช้เวลาค่อนข้างมากในการสัมภาษณ์ ศึกษาวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแต่มีคุณค่าของครู ภูมิปัญญา ตลอดระยะเวลาการทำงานที่ผ่านมา ทำให้เห็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่ดี มีโอกาสในการเรียนรู้ แบบซึมซับ ดังจะสังเกตเห็นได้ว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลง พัฒนามาตามลำดับสำหรับกลุ่มเด็ก และเยาวชนคน รุ่นใหม่ ทั้งในส่วนของรูปแบบที่สังเกตได้ เช่น การแต่งกาย การบริโภค หรือที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เช่น ความ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน การมีจิตสาธารณะ มีวิถีคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น เป็นต้น

ค้นพบนวัตกรรม เยาวชน คนรุ่นใหม่รักถิ่น ภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำคลองยัน

สังคมไทยในอดีต เรามีศูนย์กลางการศึกษาเรียนรู้อยู่ที่วัด พระเป็นผู้มีบทบาทหลักในการจัดการศึกษา ให้กับคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ต่อมาในสมัยสร้างรัฐชาติระบบการศึกษาในโรงเรียนได้พัฒนาขึ้นมา เพื่ออบรมบ่มเพาะ ปลูกฝังคุณธรรมและความรู้ให้กับเด็กเยาวชน โดยผ่านหลักสูตรการศึกษาระดับชาติ แต่ในปัจจุบันนี้ ด้วยเทคโนโลยีการสื่อสาร สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เด็กและเยาวชนสมัยใหม่สามารถ แสวงหาการเรียนรู้ได้จากช่องทางที่หลากหลายมากขึ้นกว่าเดิม การเรียนรู้ของเด็กเยาวชนจึงไม่อาจถูกปิดกั้น จากห้องเรียนอีกต่อไป ในด้านหนึ่งนั้น ช่องทางการเรียนรู้ที่กว้างขวางมากขึ้น อาจส่งผลดีต่อการเรียนรู้ของเด็ก แต่ในขณะเดียวกันก็มีผลเสียตามมาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังกรณีตัวอย่างการเรียนรู้จากสื่อสมัยใหม่เช่น โทรศัพท์มือถือ และสื่อทางอินเทอร์เน็ต ที่สามารถทะลุทะลวงเข้าถึงตัวเด็กและเยาวชนอย่างแพร่หลาย รวดเร็ว

ขณะเดียวกัน เมื่อสื่อสมัยใหม่ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชน จนทำให้เยาวชนไปเรียนรู้โลก สมัยใหม่ เทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เข้ามา แต่กลับเหินห่างออกจากครอบครัวและชุมชนของตนเอง หลงลืมรากเหง้า และภูมิปัญญาของตนเอง สำนึกต่อชุมชนและท้องถิ่นลดน้อยลง อันนำไปสู่การอพยพย้ายถิ่นเข้าเมืองของเด็ก และเยาวชน กลุ่มใหญ่ในที่สุด

กลุ่มเด็ก และเยาวชนภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำคลองยันได้พัฒนาหลักสูตรชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ขึ้นมา ทำให้เกิดการยกระดับความร่วมมือของคนในชุมชนผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรชุมชนโดยกลุ่ม เยาวชน พร้อมด้วยการสร้างความร่วมมือกับโรงเรียนในการปรับกระบวนการเรียนรู้ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งเกิดขึ้นเกิดจากการคิดค้น ประยุกต์ มาจากสภาพแวดล้อม ชุมชน ทรัพยากร รวมทั้งบุคลากรและความสนใจ ความสามารถของเยาวชนด้วยองค์ความรู้ของชาวบ้านเอง แล้วนำมาจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ

อย่างสอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงทางสังคม วัฒนธรรมและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง ซึ่งการออกแบบหลักสูตร คำนึงถึงเป้าหมายที่วางไว้แล้วประมวลกิจกรรมและประสบการณ์ทั้งหมดที่มีอยู่ให้ สอดคล้องกัน เพื่อช่วยให้เด็ก เยาวชนเกิดพัฒนาการทุกด้านอย่างสอดคล้องกับศักยภาพที่มี และความ ต้องการของชุมชนด้วย

สำหรับแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรชุมชน ได้นำเนื้อหาสาระ องค์ความรู้ของชุมชน มาออกแบบจัด กระบวนการเรียนรู้ในลักษณะกลุ่มประสบการณ์ โดยยึดตัวเด็กเยาวชน เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ สนับสนุนให้เด็ก เยาวชน ได้รับประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่าง เหมาะสม พร้อมด้วยบทบาทในด้านการพัฒนาชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

ด้านการยกระดับความร่วมมือของคนในชุมชนนั้น กระบวนการพัฒนาหลักสูตร ทำให้ทุกฝ่ายมีความ มั่นใจ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการส่งเสริม สนับสนุนการเรียนรู้ของบุตรหลาน นำกระบวนการ เนื้อหาไปปรับใช้ภายในครอบครัว ยุกระดับกิจกรรม แผนงาน การพัฒนาชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ใน การนี้ทางกลุ่มสภาเด็กและเยาวชนฯ ได้เข้าไปประสานงานกับ โรงเรียนบ้านปากหาร โรงเรียนวิศา โรงเรียน บ้านเขี้ยวหมวง โรงเรียนศรีรัฐวิทยาคม และโรงเรียนวัดนิลราคม เป็นต้น เพื่อสื่อสาร สร้างความเข้าใจในการ ปฏิบัติงานร่วมกัน

ด้านการพัฒนาเยาวชน “สภาเด็กและเยาวชนภูมินิเวศน์ลุ่มแม่น้ำคลองยัน” ให้มีทักษะด้านการพัฒนา เยาวชนบนฐานชุมชน จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นด้านการเกษตรในชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรมชุมชนด้านลิเกป่า ได้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชุมชน โดยเฉพาะการที่ได้ ลงมือปฏิบัติด้วยตัวเองหลายขั้นตอน ทำให้กลุ่มเยาวชนได้ปรับปรุงทำงานให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยัง เพิ่มทักษะในการทำงาน มีการวางแผน ทบทวนกระบวนการทำกิจกรรม บันทึกสรุปการเรียนรู้ การพูดคุย เก็บรวบรวมองค์ความรู้ และบทเรียนด้านการพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ทำให้ เด็ก เยาวชนส่วนใหญ่ได้ มีพัฒนาการที่ดีในการแสวงหาความรู้ ด้วยกระบวนการที่หลากหลาย ยุกระดับความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมด้วยการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จนกระทั่งสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ธรรมชาติและ

พัฒนาสิ่งแวดล้อม การแสดงออกด้วยความมั่นใจ ำรงแ่งมไส ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ สร้างสรรค์ด้วยพลังของเยาวชน เกิดการพัฒนาภาวะผู้นำ สานสายสัมพันธ์กับคนในชุมชน นำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตประจำวันของเยาวชนในกลุ่ม ทำให้เด็ก เยาวชนส่วนใหญ่ในกลุ่มมีพัฒนาการตามช่วง วัย ซึ่งได้พบว่าการสร้างความเข้าใจเบื้องต้นกับผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย การทบทวนเป้าหมาย วัตถุประสงค์ใน การทำงานร่วมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อนำความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติมาปรับใช้อย่างเหมาะสมกับชุดความรู้ ข้อมูลเชิงวิชาการจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาต่ออกระบบการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดีโดยให้ความสำคัญกับองค์ ความรู้ท้องถิ่นซึ่งมีการสั่งสมมาอย่างยาวนาน ทำให้เกิดการยกระดับนวัตกรรม การสร้างการเรียนรู้ เด็ก เยาวชน บนฐานของภูมิโนเวศน์ลุ่มน้ำคลองยัน

1.3.3 ถอดบทเรียนกรณี ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไทดำ ตำบลท่าข้าม อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี

...นวัตกรรมการสืบทอดอัตลักษณ์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน

ความเป็นมา

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในประเทศไทย สืบเชื้อสายมาจากบรรพชนที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่บริเวณทางตอน เหนือของประเทศเวียดนาม มีเมืองแกง หรือเดียนเบียนฟูเป็นศูนย์กลาง กลุ่มคนไทดำมีประเพณี วัฒนธรรม ภาษาพูด ตัวอักษร การแต่งกายอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวมาช้านานแล้ว แม้ว่าเมื่อกาลเวลาล่วงเลยผ่านไป ก็เกิดการปรับเปลี่ยนไปบ้างไปตามธรรมดา แต่กล่าวได้ว่าพี่น้องไทดำนั้นยังคงรักษาแก่นแท้ของจิตวิญญาณ อันทรงคุณค่าที่สำคัญเอาไว้ได้ สามารถสืบสาวและสืบสานต่อไปให้ถึงรุ่นลูกรุ่นหลานได้อย่างน่าภาคภูมิใจ

สำหรับชุมชนไทดำที่ภาคใต้ที่นับได้ว่าเป็นกลุ่มที่อพยพโยกย้ายมาไกลจากถิ่นฐานถิ่นที่อยู่เดิมมาก ที่สุด ผ่านจังหวัดทางภาคกลางมาสู่แผ่นดินใต้แล้วตั้งบ้านเรือนสร้างชุมชนไทดำขึ้นในหลากหลายพื้นที่ ได้แก่ บ้านดอนรวบ คอเตี้ย บางหลง ดอนไทรงาม ตำบลทุ่งคา ตำบลปากหมาก จังหวัดชุมพร ซึ่งยังคงสืบสาน วิถีอาชีพดั้งเดิม คือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ศิลปหัตถกรรม พิธีกรรมความเชื่อและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี มีการสื่อสารเผยแพร่ กระบวนการอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชนออกไปอย่างกว้างขวาง เช่นเดียวกับกลุ่มคนไทดำ บ้านทุ่งทอง อำเภอเคียนซา อำเภอบ้านนาสาร บ้านน้ำราด อำเภอบึงนาราง และ อำเภอบึงนาราง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ส่วนกลุ่มชุมชนไทดำบ้านทับชัน ไทรงาม และท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีนั้นนับเป็นอีกจุดหนึ่งของการตั้งถิ่นฐานทางภาคใต้ เช่นเดียวกัน ซึ่งชาวบ้านไทดำอำเภอพุนพินจะตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำตาปิตอนช่วงกลาง ประกอบอาชีพ ประมงน้ำจืด ปลูกพืชล้มลุก ทำสวนและรับจ้างทั่วไป มีการสืบทอดภูมิปัญญาวัฒนธรรมที่อยู่ในวิถีชีวิต ได้แก่ การสานเรือ นาคตงข้าวใหม่ พิธีงานศพ เป็นต้น

กลุ่มเยาวชนสืบสานภูมิปัญญาไทดำ ซึ่งเป็นกลุ่มลูกหลานไทดำในชุมชน ได้มีส่วนร่วมกันจัดกระบวนการเพื่อสืบสานภูมิปัญญา โดยการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาในกลุ่มเยาวชน โดยเฉพาะการพัฒนาคนรุ่นใหม่ที่มีบทบาทในการพัฒนาครอบครัว ชุมชนและสังคมอันก่อให้เกิดความยั่งยืน ในการดูแลรักษาภูมิโนทัศน์สภาพสังคม ชุมชน ครอบครัว การสืบทอดและสร้างสรรค์วิถีอาชีพอันหลากหลายในยุคสมัยที่สังคม ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก อาทิเช่นการส่งเสริมให้ลูกหลานฝึกหัดเย็บปักถักร้อย เรียนภาษา หัดพินระ ฝึกลูกแคน ร่วมกันจัดกิจกรรมฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีร่วมกับทางวัด โรงเรียน และชุมชน ตามกำลังที่เด็ก เยาวชนพอจะกระทำได้

ด้านความร่วมมือ คนในชุมชนคนไทดำได้ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี พร้อมกันนี้การดำเนินงานในช่วงนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในเครือข่ายเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา ทำให้เกิดการยกระดับ มีการสื่อสารบทบาทของเด็กและเยาวชนในการสร้างสรรค์ชุมชนออกไปในวงกว้าง

สำหรับการพัฒนา ยกระดับการเรียนรู้ เด็ก เยาวชน ได้เรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ สืบสานภูมิปัญญาด้วยการฝึกอบรม และพัฒนาต่อเนื่องทำให้เกิดความเข้าใจ สร้างสรรค์ความร่วมมือกันในวงกว้างระหว่างพี่น้องไทดำด้วยกันเองและกลุ่มคนใต้ในพื้นที่ด้วย

ต่อมา ทางครูภูมิปัญญา ผู้นำชุมชนและกลุ่มเยาวชนสืบสานภูมิปัญญาไทดำ ได้ร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาในรูปแบบห้องเรียนไทดำขึ้นมา ซึ่งสอดคล้องต่อเนื่องกับองค์ความรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญาดังที่กล่าวมา แต่ได้พบว่าการดำเนินการครั้งใหม่จะต้องมีการหาความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมเข้ามาเสริมด้วย จากการที่ชุมชนได้กลั่นกรอง ทดลองปฏิบัติการ กันมาแล้วใน

ช่วงเวลาหนึ่ง จึงจะสามารถจัดวางหลักการ วิธีการที่จะทำให้ลูกหลานได้เกิดการเรียนรู้ได้ในทุกมิติ อีกทั้งยังสามารถปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ทางสังคม

พร้อมกันนี้จึงได้มีการค้นคว้าเพิ่มเติมในด้านองค์ความรู้ท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของคนไทดำประกอบกันไป เพื่อจะนำไปใช้หนุนเสริม พัฒนาห้องเรียนภูมิปัญญาไทดำให้เกิดประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ควบคู่ไปกับการศึกษามิติความสัมพันธ์ของคนไทดำ เครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนในการร่วมพลังกันสร้างสรรค์กระบวนการสืบทอดสู่เด็ก เยาวชนผู้เป็นลูกหลาน,

สำหรับบทเรียนการสืบทอดภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ไทดำ ซึ่งกลุ่มเยาวชนได้จัดกระบวนการมาแล้วระยะหนึ่งนั้น ได้นำมาเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการวิเคราะห์ สังเคราะห์หาแนวทางในการพัฒนาห้องเรียนไทดำ ร่วมกับการศึกษาค้นคว้าบทเรียนจากส่วนอื่นๆด้วย ดังต่อไปนี้

1. จัดหลักสูตรการเรียนรู้ในโรงเรียนสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา (โรงเรียนบ้านไทรงาม) และจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเด็กในโรงเรียนใกล้เคียงคือโรงเรียนวัดประชาวงศาราม โรงเรียนบ้านแม่แขก โรงเรียนบ้านราชประดิษฐ์

2. ด้านการเรียนรู้รากเหง้า สืบสานภูมิปัญญา ได้จัดกิจกรรมค่ายศึกษาภูมิปัญญาไทดำสำหรับกลุ่มลูกหลานในชุมชนอย่างต่อเนื่อง พร้อมด้วยการนำพาให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนในด้านพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม กิจกรรมจิตอาสา แล้วมีการสรุปผลการเรียนรู้ เสริมสร้างบทบาทด้านการชุมชน สังคม วัฒนธรรม ร่วมกันในเส้นทางการปฏิบัติจริง เรียนรู้จริง

3. จัดกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาลงลึกด้านลายผ้า ภาษา สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะซึ่งมีความประสงค์จะพัฒนาอาชีพฐานภูมิปัญญา กิจกรรมการสื่อสารกับคนไทดำ การสืบทอดพิธีกรรม และการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้โบราณเพื่อจะนำมาปรับใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น

อนึ่งในการพัฒนาห้องเรียนภูมิปัญญาไทดำ ได้ดำเนินการปรับปรุงบ้านไทดำดั้งเดิมให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ในเชิงพื้นที่ด้วยการจัดทำชุดนิทรรศการประวัติศาสตร์ องค์ความรู้ของชุมชน และชาติพันธุ์ไทดำ

แนวทางการพัฒนาห้องเรียนภูมิปัญญาไทดำ

แนวทางการพัฒนาห้องเรียนภูมิปัญญาไทดำ เกิดขึ้นมาจากการประมวลชุดความรู้ในการศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม การศึกษาความสัมพันธ์ของคน ไทดำด้วยกันเองและคนไทดำกับคนใต้, องค์ความรู้ ภูมิปัญญาชุมชน และกระบวนการสืบทอดที่เกิดจากการถอดบทเรียนการทำงานของกลุ่มเยาวชน พร้อมด้วยการศึกษา ค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อทบทวนแนวคิด แนวทางปฏิบัติการอย่างรอบด้าน

จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลได้พบว่ากระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญามีรากฐานมาจากระบบความเชื่อ พิธีกรรม เป็นแกนกลางที่สำคัญ โดยมีสายตระกูล เครือญาติเข้ามาขับเคลื่อนในพื้นที่กลางของชุมชนหลายลักษณะทั้งที่เป็นสถานที่ กิจกรรม ระบบความสัมพันธ์เชิงประเพณี ทำให้มีการสืบทอดอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา ด้านอื่นๆตามมาอย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการดั้งเดิมของชุมชนหลายรูปแบบ แต่ต่อมาเมื่อมีการขยายตัวของการศึกษาสมัยใหม่ โดยเฉพาะระบบสังคม วัฒนธรรมแนวบริโภคนิยม ได้เข้ามาลดทอนบทบาทของครอบครัว ชุมชนด้านการสืบทอด พัฒนา องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ทำให้กระบวนการสืบทอดต้องมีการปรับเปลี่ยน ซึ่งสามารถสรุปแนวทางการพัฒนาห้องเรียนภูมิปัญญาไทดำในยุคสมัยปัจจุบันได้ดังต่อไปนี้

1. การสร้างความชัดเจนขององค์ความรู้

ที่ผ่านมากระบวนการศึกษากระแสหลักได้ละเลยต่อองค์ความรู้ของชุมชน ภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาค่อนข้างมาก ทำให้ทั้งในส่วนของความรู้ในตัวบุคคล และความรู้เชิงเอกสาร ตำรา ขาดความชัดเจน ไม่ทันสมัย และไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการสืบทอด ส่งต่อองค์ความรู้ ภูมิธรรม ซึ่งส่งผลให้ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม สูญหายไป ค่อนข้างมาก คนรุ่นใหม่ไม่รู้รากเหง้าของตนเอง การผลิต การทำมาหากิน (เกษตร / หัตถกรรม) เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การพึ่งพา อ่อนแอ รวมไปถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน / น้ำ / ป่า) ภัยพิบัติน้ำท่วม และสิ่งแวดล้อมซึ่งถูกทำลายลงไปตลอดเวลา

การสร้างความชัดเจนขององค์ความรู้โดยเฉพาะด้านลายผ้า และภาษา ซึ่งได้จัดกระบวนการสืบทอดอย่างลงลึกเพื่อเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาอาชีพ เกื้อหนุนกระบวนการภูมิปัญญาที่สำคัญอีกหลาย

ด้าน เช่นพิธีกรรม ความเชื่อ ความสัมพันธ์ การจัดการชุมชน เป็นต้น ทำให้การสื่อสารสร้างความเข้าใจด้วยภาษาของคนไทดำด้วยกันเองเกิดขึ้นได้โดยง่ายในยุคสมัยที่คนไทดำจะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างกว้างขวางทั้งภายในและนอกประเทศ การสืบค้น ศึกษาหาความรู้จากตำรา หนังสือโบราณ ซึ่งจะทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในการก้าวต่อไปข้างหน้าของสังคม ชุมชนคนไทดำ และการสืบต่อด้านพิธีกรรมความเชื่อซึ่งสื่อสารกันด้วยภาษาอันมีลักษณะเฉพาะตัวของคนไทดำ

ในการนี้ได้จัดประชุมสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน ก่อนจะออกแบบ และสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาด้านภาษา และลายผ้า แล้วนำมาเขียน เรียบเรียงฐานข้อมูลชุดองค์ความรู้ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงเข้ากับองค์ความรู้ด้านอื่นของชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมของคนไทดำ และองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่จากสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่คนไทดำดำรงชีวิตอยู่ เช่นภัยพิบัติน้ำท่วม การจัดการที่ดิน การจัดการชุมชน เป็นต้น พร้อมด้วยการประเมินผลด้านองค์ความรู้ในตัวคน (ครูภูมิปัญญา)ด้วย เพื่อจะออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมดังที่ปรากฏว่าในชุมชนไทดำบ้านทับชันบ้านไทรงาม และท่าสะท้อน อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ครูภูมิปัญญาด้านลายผ้า มีจำนวนน้อยแล้ว แม้ว่าจะมีทักษะ และความพร้อมด้านการสืบทอดเป็นอย่างดี แต่ในส่วนขององค์ความรู้เกี่ยวกับที่มา ความหมาย ของลายผ้าแต่ละชนิด ครูภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะไม่ทราบอย่างลึกซึ้ง ทำให้ต้องปรับกระบวนการให้มีการค้นคว้าความรู้จากภายนอกชุมชนมากขึ้นผ่านรูปแบบการสัมภาษณ์ผู้รู้ และการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร เป็นต้น ในขณะที่ครูภูมิปัญญาด้านภาษาทางชุมชนไทดำบ้านทับชัน ไทรงาม และท่าสะท้อน อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ยังมีความพร้อมในแง่ของตัวบุคคล ความรู้เชิงลึก แต่สำหรับด้านเอกสาร ชุดความรู้ นั้น ต้องมีการค้นคว้า ศึกษาเพิ่มเติมมาประกอบอย่างเหมาะสม

ทั้งนี้ ได้มีการสร้างความชัดเจนขององค์ความรู้ในตัวคนทั้งที่เป็นส่วนของเด็ก เยาวชน และครูภูมิปัญญาด้วยกระบวนการส่งเสริม พัฒนา ยกระดับการเรียนรู้หลายรูปแบบ นับตั้งแต่การเรียนรู้ผ่านสื่อ นิทรรศการที่ได้จัดขึ้นที่ศูนย์การเรียนรู้ไทดำ จัดเวทีเสวนารากเหง้า ศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เพื่อสร้างความตระหนักร่วมกัน

2.ปลูกเร้าพลังลูกหลานคนไทดำ

ชุมชนไทดำอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้มีกระบวนการสร้างพลังทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา หลากหลายรูปแบบ ส่วนใหญ่จะอยู่ในกิจกรรมของชุมชน เชิงพิธีกรรม การละเล่น ความบันเทิง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอม สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น รวมไปถึงการปลูกเร้าพลังด้วยรูปแบบใหม่ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

2.1 การสร้างบรรยากาศ ปรับปรุงบ้านไทดำ

จากการที่คนไทดำชุมชนไทดำบ้านทับชัน ไทรงาม และท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ร่วมกันจัดสร้างบ้านไทดำในรูปแบบดั้งเดิมขึ้นมาเพื่อจะสื่อสารให้ลูกหลานได้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าภูมิปัญญา การดำรงชีวิต วัฒนธรรม ทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม จึงได้ร่วมกันดำเนินการปรับปรุงสถานที่บ้านไทดำให้มีความพร้อมในการใช้งานมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะของส่วนนิทรรศการซึ่งได้นำเสนอให้เห็นถึงวิถีชีวิตประจำวัน ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ประเพณี ความเชื่อ การปรับตัว ซึ่งได้มีส่วนสำคัญในด้านการปลูกพลังคน สร้างการเรียนรู้ ทำให้เกิดความตระหนักความศรัทธาต่อกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพชน

2.2 การซึมซับวิถีภูมิปัญญา

วิถีภูมิปัญญาไทดำถูกส่งทอดผ่านระบบความสัมพันธ์ของเครือข่ายตระกูลทั้งภายในและนอกชุมชนค่อนข้างมาก การนำปากกลุ่มนักเรียน เยาวชนในชุมชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ไทดำที่อยู่ในกระบวนการสืบทอดลงลึกด้านภาษาและลายผ้า ให้ได้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงภูมิปัญญาอย่างสม่ำเสมอ นับเป็นการปลูกทางวัฒนธรรมเพื่อการสืบทอดได้เป็นอย่างดี ดังที่กิจกรรมพ่อนแคนไทดำ ซึ่งมีการฝึกหัด จัดแสดงในวาระโอกาสต่างๆ อยู่เสมอ ทำให้อัตลักษณ์ทางด้านภาษา และลายผ้าได้มีการสื่อแสดงออกมาอย่างกลมกลืน เด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าการสืบทอด สำหรับ กระบวนการปลูกพลังลูกหลานคนไทดำสร้างสรรค์กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านพิธีกรรม ได้นำเด็ก เยาวชน และคนรุ่นใหม่ เข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเสนเฮือนนำกลับมาถอดบทเรียนร่วมกัน ซึ่งได้พบว่าท่ามกลางสังคม ชุมชนที่กำลังปรับเปลี่ยนบทบาทขององค์หมอ และผู้ช่วยในพิธีกรรมอันสำคัญ กำลังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ สุ่มเสี่ยงต่อการขาดตอน

หากไม่มีการสืบทอดอย่างทันทั่วทั้งที่ ทำให้กลุ่มเด็ก เยาวชน และสมาชิกคนรุ่นใหม่ ซึ่งได้ผ่านกระบวนการซึมซับวิถีภูมิปัญญาด้วยการปฏิบัติในสถานการณ์จริง ได้มีความตระหนัก ตั้งใจจะสืบทอดตามบทบาทที่เหมาะสม เช่นการฝึกหัดทำหน้าที่ผู้ช่วยองค์หมอ การพัฒนาการเรียนรู้ลายผ้าไทดำซึ่งใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญหลายด้านในพิธีกรรมของคนไทดำ ความตั้งใจศึกษาลงลึกด้านภาษาเพื่อนำมาอ่านและท่องบทคำสอนในกระบวนการฝึกหัดหมอเสนเฮือนไทดำในวาระโอกาสที่เหมาะสมต่อไป

นอกจากนี้ การเรียนรู้อย่างลงลึกในด้านภาษาและลายผ้าไทดำ ในสถานการณ์ที่ระบบการสื่อสารตามแบบดั้งเดิมสูญหายไปแล้ว (เช่นการพูดคุยกันในวงที่มืงานศพ การร้องเพลง สนทนาโต้ตอบระหว่างหนุ่มสาว) ในลักษณะนี้ ได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อปลูกพลังลูกหลานคนไทดำขึ้นมาใหม่หลายรูปแบบ เช่นการใช้เสื้อผ้า เครื่องแต่งกายไทดำซึ่งมีลายผ้าเป็นองค์ประกอบสำคัญ การรณรงค์ให้มีการพูดภาษาไทดำกันในวิถีชีวิตประจำวัน การนำลายผ้าไทดำเข้าไปเป็นองค์ประกอบของสิ่งของ เครื่องใช้ในยุคสมัยปัจจุบันที่บ้านเรือน ทำให้มีการเชื่อมต่อบบบภูมิปัญญาเข้ากันกับวิถีชีวิตที่กำลังดำเนินไปได้

1.3 เวทีประชุมและวงพูดคุย

กลุ่มเยาวชนสืบสานภูมิปัญญาไทดำ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้จัดเวทีประชุมร่วมกัน สร้างความเข้าใจหลายระดับ ซึ่งมีความสำคัญทุกขั้นตอน สำหรับการปลูกพลังลูกหลานคนไทดำให้เกิดความสำนึก ได้เตรียมความพร้อมทั้งในส่วนของเนื้อหา และกระบวนการ ส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางเพื่อสร้างพลังในกระบวนการสืบทอดอย่างเป็นรูปธรรม ตอกย้ำให้เห็นร่วมกันผ่านกระบวนการสื่อสารของตนต่างวัย โดยเฉพาะการใช้เวทีประชุมเป็นกระบวนการคัดสรร ดูแหว หาคนที่ตั้งใจร่วมงานการศึกษา พัฒนาเด็ก เยาวชนบนฐานชุมชนร่วมกัน

กระบวนการเรียนรู้

ชุมชนคนไทดำที่บ้านทับชัน ไทรงาม และท่าสะท้อน อำเภอฟุนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผ่านขั้นตอนการพัฒนาชุมชนมานานซึ่งยังคงดำรงรักษาสืบทอดคุณค่าของภูมิปัญญามาได้ในระดับหนึ่งด้วยความตระหนักร่วมกัน ทำให้ยังมีหลักอันสำคัญในการพัฒนาเยาวชนและชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้าน โดยมีพิธีกรรมในวิถีชีวิตซึ่งเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับการเคารพนับถือบรรพบุรุษ การเชื่อมโยงเครือญาติกันด้วยระบบสิ่งเป็นแกนกลางและมีภูมิปัญญาด้านอื่นๆที่มาหนุนเสริมอย่างเหมาะสม

การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ได้จัดประชุมวางแผน ศักยภาพของชุมชนด้านองค์ความรู้ พร้อมด้วยการทบทวน ค้นหาความสนใจของกลุ่มเด็ก เยาวชน โดยใช้พื้นฐานข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ กลุ่มที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน และฐานชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ภายในชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนด วางแผน พัฒนาห้องเรียนร่วมกัน ด้วยชุดประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย นับตั้งแต่ผู้นำชุมชน ครูภูมิปัญญา เยาวชน หน่วยงานในพื้นที่ ซึ่งในขั้นตอนนี้ได้มีการดำเนินงานในรูปแบบการประชุมที่เป็นทางการจากเค้าโครงการออกแบบที่ร่างไว้แล้วในเบื้องต้นจากการปรึกษาหารือกันในกลุ่มเล็กของแกนนำเยาวชน คนรุ่นใหม่ และครูภูมิปัญญา

ด้วยศักยภาพของชุมชนเองได้พบว่าชุมชนไทดำบ้านทับชัน ไทรงาม และท่าสะท้อน อำเภอฟุนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีองค์ความรู้หลายด้านที่ยังคงมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งได้จัดให้มีการเรียนการสอนทั้งในโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ไทดำ โดยเน้นด้านการศึกษารากเหง้าของกลุ่มชาติพันธุ์ ความเป็นมาของชุมชน พิธีกรรม อัตลักษณ์ด้านภาษา ลายผ้า อาหาร การละเล่น ศิลปะการบันเทิง (การฟ้อน) ซึ่งได้ช่วยให้เด็กและเยาวชนลูกหลานคนไทดำมีจิตสำนึกรักชุมชน ชาติพันธุ์ตัวเองมากยิ่งขึ้น สามารถส่งเสริมคุณค่าคุณธรรม ความกตัญญูกตเวที สื่อสาร สร้างความสัมพันธ์ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน รวมไปถึงทักษะ ภาษา ศิลปวัฒนธรรม การทำงานรวมกลุ่ม การวางแผน คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ จากการเรียนรู้อย่างรอบด้าน ครอบคลุมทั้งมิติของความรู้ความเข้าใจ ทักษะทางภูมิปัญญา วิถีชีวิต และสังคม

สำหรับการสืบทอดลงลึกด้านลายผ้า และภาษาไทดำ ชุมชนไทดำบ้านทับชัน ไทรงาม ท่าสะท้อน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ยังมีครูภูมิปัญญาซึ่งสามารถสืบทอดองค์ความรู้ได้เป็นอย่างดีแม้ว่าจะมีจำกัดพอสมควร

ในด้านการสืบทอดภูมิปัญญาด้านลายผ้าเนื่องจากกลุ่มครูภูมิปัญญาที่มีทักษะยังไม่สามารถอธิบายเกี่ยวกับความหมายของลายผ้าแต่ละชนิดได้ในส่วนของรายละเอียด ในการนี้ ได้ปรับกระบวนการสืบทอดให้มีความเหมาะสมด้วยการออกแบบกระบวนการให้มีการศึกษาค้นคว้าเชิงข้อมูลจากภายนอกชุมชนเข้ามาด้วยโดยตั้งต้นจากเครือข่ายไทดำภาคใต้แล้วขยายออกไปสู่พื้นที่อื่น ๆ รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าจากตำรา เอกสาร

การออกแบบกระบวนการเรียนรู้อย่างลงลึก จะคำนึงถึงเป้าหมายปลายทางของการเรียนรู้เป็นสำคัญ เช่นเรียนรู้ลายผ้าเพื่อใช้ในพิธีกรรม ปรับปรุงพัฒนาเป็นอาชีพ เรียนรู้ภาษาเพื่อการฝึกฝนเป็นองค์หมอบประจำชุมชน การศึกษาหาความรู้จากหนังสือโบราณ การเชื่อมสัมพันธ์กับกลุ่มคนไทดำด้วยกันให้มากขึ้น

พัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้ภูมิปัญญา

จากการดำเนินงานของกลุ่มผู้สนใจกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้วยบทบาทของพลังภายในชุมชนเอง จึงได้นำไปสู่การจัดทำหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ทั้งภายในและภายนอกชุมชนขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่รายละเอียดเชิงปฏิบัติการด้วยการสร้างสื่อ คู่มือ หนังสือของชุมชนออกมาเผยแพร่ จัดทำวงจรชีวิต วัฒนธรรมชุมชน วัฏจักรของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม แผนที่ครูภูมิปัญญาแล้วส่งเสริม นำพาเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ เข้าไปศึกษา เรียนรู้ สร้างการเปลี่ยนแปลง ยกกระดับให้มีความหมาย มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น (เช่นการบันทึก การสร้างคำอธิบายเพิ่มเติม) ในการนี้ได้พบว่า กลุ่มเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ที่ได้เข้าไปเรียนรู้ได้มีโอกาสพัฒนาทักษะ ความรู้ และเจตคติอย่างรอบด้าน จึงเป็นการพัฒนาห้องเรียนภูมิปัญญาได้เป็นอย่างดี

ห้องเรียนภูมิปัญญามีลักษณะแตกต่างกันตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมของคนไทดำแต่ละท้องถิ่น แต่มีเหตุปัจจัยร่วมกันประกอบด้วยการเป็นสังคมเครือญาติและเครือข่าย มีความเหนียวแน่น มั่นคงด้านความเชื่อ พิธีกรรม สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ภายในครอบครัว และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความเปลี่ยนแปลงได้ดี

การพัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้โดยเฉพาะกลุ่มที่ศึกษาเชิงลึกด้านภาษาและลายผ้าไทดำจึงได้คำนึงถึงพื้นฐานดังที่กล่าวมาแล้วนำมาออกแบบชุดฝึกซึ่งมีการเรียนร่วมกันทุกสัปดาห์และการศึกษา ฝึกทักษะตนเองอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน จนกระทั่งสามารถนำไปใช้ ทำให้เกิดการขยายผลของภูมิปัญญาในด้านต่างๆทั้งมิติเชิง

เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ดังที่ปรากฏว่าได้มีการผลิตสินค้าเชิงอัตลักษณ์ของคนไทดำเพื่อจัดจำหน่ายสร้างรายได้ การใช้ผลิตภัณฑ์ลายผ้าในโอกาสต่างๆของกิจกรรมภายในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

การพัฒนากิจกรรม

องค์ความรู้ ภูมิปัญญาด้านภาษาและลายผ้า ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชนไทดำอีกหลายด้านได้ถูกส่งเสริม ยกกระดับขึ้นมาให้เป็นอาชีพ สร้างรายได้ นำไปสู่การพึ่งพาตนเองของกลุ่มเยาวชน การรักษาสุขภาพ สิ่งแวดล้อม ปรับเปลี่ยนวิถีการจัดการชุมชนด้วยการร่วมกันออกแบบแนวทางการพัฒนา การประสานสร้างความร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและนอกชุมชนทำให้เกิดการยกระดับคุณภาพห้องเรียนภูมิปัญญาชุมชนได้เป็นอย่างดี ด้วยการมีกระบวนการศึกษา เรียนรู้ท่ามกลางสถานการณ์ที่เป็นจริง

การดำเนินงานของกลุ่มเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา ด้วยความร่วมมือระหว่างครูภูมิปัญญา ผู้นำชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน เด็กและเยาวชน ได้พัฒนากิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม เป็นตลาดภูมิปัญญา เพื่อสื่อสารให้ชุมชนใกล้เคียง เพื่อนเครือข่ายได้มีโอกาสมาเรียนรู้และอุดหนุนผลิตภัณฑ์ของชุมชน ซึ่งทางมูลนิธิเอสซีจี องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม และตำบลกรุได้จัดงบประมาณหนุนเสริมการดำเนินงาน

กิจกรรมการจัดจำหน่ายสินค้าอัตลักษณ์ และการแสดงวิถีภูมิปัญญา ได้รับการสนับสนุนจากทางมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี ประชาสัมพันธ์ และสำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จัดให้กลุ่มเยาวชนสืบสานภูมิปัญญาไทดำมาออกร้านจำหน่ายสินค้า และจัดแสดงกิจกรรมเชิงภูมิปัญญา

การสื่อสารประชาสัมพันธ์ สร้างเครือข่าย

กระบวนการสื่อสาร เน้นสร้างความสัมพันธ์เชิงภูมิปัญญาในเครือข่ายคนไทดำ ด้วยการเข้าไปวิเคราะห์ต้นทุนทางภูมิปัญญาแล้วร่วมกันทดลองจัดกระบวนการสืบทอดในพื้นที่นั้นๆ ด้วยพื้นฐานที่แต่ละชุมชนมีอยู่ ดังที่ชุมชนไทดำบ้านทับชัน ไทงาม ทำสะท้อน ได้ใช้องค์ความรู้ด้านภาษา และลายผ้าไทดำเป็น

แกนสำคัญในกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาต่อไปอีกหลายมิติสำหรับเด็ก

เยาวชน

กลุ่มเป้าหมายในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดชุมพร

กระบวนการทำงานมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาและ เด็ก เยาวชน ในกระบวนการสืบทอด การรวมกลุ่ม ช่วยเหลือกันในกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม ประเพณี ทำให้กลุ่มภูมิปัญญา เด็กและเยาวชน สามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือขึ้นมาได้ในกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาชุมชนไทดำ

จากการดำเนินงานสื่อสารสร้างเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดกลุ่มผู้สนใจกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาไทดำด้วยบทบาทของพลังภายในชุมชนเองและเครือข่าย มีการจัดกลุ่มเครือข่าย ภูมิปัญญาไทดำในพื้นที่ภาคใต้ขึ้นมาอย่างไม่เป็นทางการขึ้นมาได้อย่างน่าสนใจเพื่อร่วมกันยกระดับองค์ความรู้ อัตลักษณ์ของกลุ่มไทดำให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ได้ มีการจัดกิจกรรมการสืบทอดร่วมกันในรูปแบบค่ายการเรียนรู้ การประชุมเครือข่ายภูมิปัญญากันอย่างต่อเนื่อง

ค้นพบ...นวัตกรรมการสืบทอดอัตลักษณ์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน

กลุ่มชุมชนไทดำบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีศักยภาพด้านการสืบทอดภูมิปัญญา ทำให้เด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ได้มีการพัฒนาด้านทักษะ ความรู้ ความตระหนักในตัวตนคนไทดำ เกิดความมั่นใจนำไปประยุกต์ใช้สร้างอาชีพ รายได้ มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สังคม ได้อย่างเป็นรูปธรรม เกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนฐานบนฐานภูมิปัญญา ส่งเสริมกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืน พร้อมด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาและทักษะ ความรู้สมัยใหม่สำหรับกลุ่มเด็กในโรงเรียน และฐานชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญา วัฒนธรรม ทำให้เกิดวางแผนงาน ปฏิบัติ และประเมินผลร่วมกันระหว่าง ภูมิปัญญา ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน เด็กและเยาวชน ผู้เรียนรู้ ซึ่งแต่ละส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุนการดำเนินงานสร้างการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้เกิดการพัฒนาอาชีพ (ตลาดภูมิปัญญา) สร้างอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม ยกกระต๊อบงานการอนุรักษ์ พื้นฟู ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การจัดการตนเองโยการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านภัยพิบัติน้ำท่วม

2. การศึกษาดูงาน

ผลจากการศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนเครือข่ายที่มีการจัดการเรียนรู้บนฐานชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ การศึกษาทางเลือกทำให้ได้ค้นพบหลักคิด และแนวทางการพัฒนาเด็กและเยาวชนดังต่อไปนี้

2.1 ศูนย์การเรียนรู้ เสน่ห์พ่อง ตำบลไผ่ไร่ อำเภอสงขลาบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

สภาพทั่วไป

สภาพทั่วไปภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เป็นป่าและภูเขาทั้งหมด แต่ด้านในก็ยังมีหมู่บ้านของชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่หลายหมู่บ้าน บางหมู่บ้านสามารถเข้าถึงได้ด้วยถนนคอนกรีตในปัจจุบัน แต่ก็มีบางหมู่บ้านที่อยู่ในป่าลึก เข้าถึงได้ยาก ผู้คนอยู่กับปามายาวนาน พวกเขายังคงมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย และเรียนรู้ที่จะอยู่กับป่าอย่างยั่งยืน

หมู่บ้านที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร อาทิ บ้านเกาะสะเดิง, บ้านจะแก, บ้านทีไผ่ป่า, บ้านกองม่อทะ, บ้านหินตั้ง, บ้านเลตองคุ, บ้านแม่จันทะ, บ้านยูไนท์ เป็นต้น

สถานที่ตั้ง /สภาพปัญหา

ศูนย์การเรียนรู้เสน่ห์พ่อง ตั้งอยู่ ตำบลไผ่ไร่ อำเภอสงขลาบุรี จังหวัดกาญจนบุรี พื้นที่การเรียนรู้ วิถีชีวิตวัฒนธรรมอัตลักษณ์ชนเผ่า วิถีอยู่กับธรรมชาติพึ่งพา อย่างสมดุลบนพื้นที่มรดกโลก ของประเทศไทย อุทยานแห่งชาติทุ่งใหญ่นเรศวร ศูนย์การเรียนรู้ที่มีเด็ก ตั้งแต่มัธยมต้นถึงมัธยมปลาย หลายหมู่บ้านมาเรียนรู้ และอยู่ร่วมกัน เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ชุมชนร่วมกันก่อตั้งขึ้น เพื่อให้ลูกหลานได้มีที่สำหรับเล่าเรียน เพราะเนื่องจากการเดินทางออกจากพื้นที่ค่อนข้างยากลำบาก ต้องใช้เวลาเดินทางข้ามเขาเป็นเวลา ยาวนาน อีกทั้งขาดแคลน ในหลายๆด้าน ทั้งเครื่องอำนวยความสะดวก และเรื่องของการเดินทาง เพื่อไปเรียนภายนอกก็ยังลำบาก ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้จึงมีทั้งนักเรียนที่อยู่ประจำ ที่ถ้าต้องเดินทางกลับบ้านอาจต้องใช้เวลา เดินทางข้ามเขาหลายวันกว่าจะถึงบ้าน และนักเรียน ที่อยู่ในชุมชน ที่เขาไม่ได้มีโอกาสมากพอที่จะออกไปเรียน ข้างนอก เขาก็มีโอกาสได้เรียนอยู่ที่ศูนย์การเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้นักเรียนสามารถออกแบบการเรียนรู้เองได้ เรียนในสิ่งที่เขาสามารถนำไปใช้ ประโยชน์ต่อยอดกับอาชีพและวิถีชีวิตของพวกเขาเองได้ อย่างเช่น การเรียนรู้การทำการเกษตรอย่างยั่งยืน การสืบทอดประเพณีวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชนเผ่า การดูแลรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ และใช้ประโยชน์ต่อไปอย่างยั่งยืน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเรียนรู้แบบพี่สอนน้อง การเรียนรู้ที่นักเรียนสามารถ แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกับครูได้ การเรียนที่บางครั้งครูก็กลายเป็นนักเรียนนักเรียนก็อาจจะกลายเป็นครู ทุกครั้งทั้งก่อนและหลังจะเริ่มกระบวนการเรียนรู้ จะมีการแสดงการเคารพและให้เกียรติกัน อย่างเช่นเคยกล่าว สวัสดิ์คุณครู และพี่ๆ ปิดท้ายด้วยการกล่าวขอบคุณคุณครูและพี่ๆ ที่พวกเขาต้องคอยฟังพาช่วยเหลือกัน ตลอด ทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน นักเรียน สลับสับเปลี่ยนเวรกันทำกับข้าวอาหารกลางวันอาหารเย็นอาหารเช้า หรือแม้แต่เวรทำความสะอาดศูนย์การเรียนรู้ รูปแบบการเรียนที่ทุกคนต่างรู้จักหน้าที่ของตัวเอง อาจหาญได้ยากในยุคปัจจุบัน ที่เขา ไม่ต้องคอยให้ครูหรือใครมาบอก แต่เขาทุกคน ต้องร่วมด้วยช่วยกัน เพราะการที่เขาได้มีโอกาสมาเรียนหนังสือมันไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ

ความท้าทาย...การเรียนรู้ของครูชุมชน

นี่เป็นบททดสอบ ที่ทำให้เราได้มาเจอกับ โลกของความสมดุลและความสงบเรียบง่ายตลอดเวลาที่ได้มาเรียนรู้ที่ศูนย์การเรียนรู้เสน่ห์พองตำบลไผ่ไร่ อำเภอสังखละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ที่นี้สัญญาณโทรศัพท์ บางเบา ที่ๆ ผู้คนอาศัยอยู่บนฐานของความเรียบง่าย ไม่มีกระเป๋าสตางค์เงิน ไม่มีบ้านช่องใหญ่โต ไม่มีรถหรู ราคาหลายล้าน ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีรถประจำทาง แต่มีความรักความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งกันและกัน

มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มีอาหารที่ปลอดภัย มีศาสนาที่แข็งแรง และที่ไม่คาดคิดเลยคือที่นี่มีเด็กเป็นจำนวนมากซึ่งถ้าเทียบกับจำนวนบ้านชุมชนนี้แล้วเกือบทุกบ้านจะมีเด็กเล็กๆอยู่ การเดินทาง ด้วยเท้า ไปโรงเรียน ของ ของเด็กที่นี่ มีให้เห็นทุกวันในยามเช้าทำให้เราย้อนนึกถึงอดีต ในวัยเด็ก โรงเรียนอยู่ใกล้กับวัด วัดอยู่ติดแม่น้ำ ในหมู่บ้านมีภูเขาล้อมรอบ ผู้คนแต่งกายด้วยผ้าถุงและผ้าทอพื้นเมืองสะพายตะกร้าไว้ที่หลังถือเครื่องมืออุปกรณ์การไร่ทำนา ในยามเช้าเห็นพระเดินบิณฑบาต พอเริ่มสายชาวบ้านเริ่มไปไร่ไปนา และกลับมาในยามเย็นนักเรียนที่เดินกลับบ้านก็เช่นกัน เรื่องราวระหว่างทางกลับบ้านคือการเรียนรู้ บางคนถึง

บ้านเร็วบางคนถึงบ้านช้า เพราะระหว่างทาง มีสิ่งที่น่าสนใจอยู่มากมายในธรรมชาติ บางคนกลับถึงบ้าน เติริยมอุปการณการเล่นที่สามารถ ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ เช่นตะกร้าไปเก็บผักหาปลา ภาพเหล่านี้อาจไม่เห็นได้ ในเมืองกรุงที่มีรถรามากมาย บ้านเรือนใหญ่โต แต่สามารถเห็นและสัมผัสได้ที่ศูนย์การเรียนรู้ เสน่ห์พอง

ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น

เวลา และสภาพอากาศ ที่ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมในการเดินทาง ไปยังพื้นที่ ศูนย์ การเรียนรู้เสน่ห์พอง ซึ่งเราไม่คาดคิดมาก่อนว่าจะมีความยากลำบากในการเดินทางเป็นอย่างมาก เนื่องจาก มีฝนตกลงบนถนนดินแดง จึงต้องใช้เวลาในการเดินทางค่อนข้างมาก (เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้ล้อมรอบไป ด้วยภูเขาจึงมีฝนตกอยู่บ่อยๆ) สำหรับจังหวัดกาญจนบุรีเป็นจังหวัดที่ไม่ได้ไกลจากกรุงเทพฯ มาก แต่การ เดินทางมายังศูนย์การเรียนรู้ เสน่ห์พองเราต้องใช้เวลากว่า 7 ชั่วโมง

นอกจากนี้อุปสรรคหนึ่งของการเดินทาง คือการแบ่งเวลาและการกำหนดการเดินทางของตัวเอง ก็ เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ต้องขยับขยายเวลาออกไปเพื่อจัดการภาระงานของให้สำเร็จเสร็จสิ้นเสียก่อนที่จะ เดินทางไปเรียนรู้ก็เป็นบทเรียนสำคัญด้วย

ประเด็นสิ่งที่ได้เรียนรู้และนำไปปรับใช้ในอนาคต

การเรียนรู้กาย ใจ เรียนรู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตัวเอง ผ่านการทำ workshop หลักสูตร เรียนรู้ รากเหง้าคนคลองยันในโรงเรียน กลุ่มเยาวชน เพื่อนเครือข่าย โรงเรียนวัดประสิทธิธาราม เพื่อให้เยาวชนเข้าใจ ตนเอง ความเป็นมาของชุมชนตนเอง ความเป็นมาของสายเลือดคนคลองยัน เพื่อสานต่อ วิถีชีวิต รากเหง้า อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และดูแลรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ของชุมชน พัฒนาและเชื่อมโยงเครือข่าย ระบบเศรษฐกิจฐานรากส่งเสริมต่อยอด แลกเปลี่ยน ความคิด ประสานสัมพันธ์ พัฒนาต่อยอดสินค้าชุมชน ร่วมกัน

สรุปการเรียนรู้โดย : จิราภรณ์ สุดสิน (วัน) และทีมวิจัยโครงการศึกษาแนวทางการพัฒนานวัตกรรม ด้านเด็กและเยาวชนฐานชุมชนและโรงเรียนในเครือข่ายยุวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

2.2 การศึกษาดูงาน กลุ่มรักษะเขอะมา จังหวัดระยอง (วันที่ 25-26 พฤศจิกายน 2561)

ความเป็นมา

กลุ่มรักษะเขอะมา จังหวัดระยอง ได้พัฒนาเด็กเยาวชนในท้องถิ่นด้วยการใช้กระบวนการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและวิถีเกษตรพึ่งตนเอง ภูมิปัญญา วัฒนธรรมชุมชน ท่ามกลางกระแสสังคมยุคใหม่ภาคตะวันออก ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ ก่อเกิดความร่วมมือระหว่างกลุ่มเยาวชน ชุมชน โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ประวัติกลุ่มรักษะเขอะมา

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 “กลุ่มรักษะเขอะมา”เป็นกลุ่มเยาวชนเล็กๆที่เกิดขึ้นจากความคิดของอดีตนักกิจกรรมในร่วมมหาวิทยาลัยรามคำแหงภายใต้ร้านหนังสือเช่าที่ชื่อ “น้ำใจ” โดยเริ่มกิจกรรมแรกด้วยการพาเด็กๆ ในละแวกชุมชนเขาดินทำงานบำเพ็ญประโยชน์ เช่น การปลูกต้นไม้ เก็บขยะ ลบรอยขีดเขียนในถ้ำของอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวง ที่อยู่ใกล้บ้าน และยังทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ในทุกครั้งที่มีการทำกิจกรรมจะมีเด็กและเยาวชนจากชุมชนเขาดินและหมู่บ้านใกล้เคียงเข้าร่วมอย่างเหนียวแน่น ทุกวันนี้ เด็กหลายคนเติบโตขึ้นอย่างชัดเจนต่อวิสัยทัศน์ และวิถีปฏิบัติที่เหมาะสมกับวัย และเป็นความหวังของสังคมในยุคสมัยนี้เพราะสมาชิกบางคนเริ่มมีแววของ “เด็กรุ่นใหม่ หัวใจนักพัฒนา”

ในปี 2540 จากกิจกรรมที่กลุ่มรักษะเขอะมาทำมีเด็กและเยาวชนจากทั้งในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงมาเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น มีการประสานงานร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆในการทำกิจกรรม เช่น อุทยานแห่งชาติเขาชะเมา – เขาวง , หน่วยงานเอกชน กลุ่มรักษะเขอะมาได้มีการพูดคุยถึงวัตถุประสงค์และการดำเนินงาน โดยมีการตั้งคณะกรรมการซึ่งเป็นเยาวชนในกลุ่มขึ้นมาร่วมดำเนินกิจกรรม โดยกิจกรรมมีเนื้อหาที่กว้างขวางขึ้น เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพสังคม ชุมชน กิจกรรมมีประเด็นในเชิงลึกมากขึ้น เช่น การแก้ไขปัญหาช้างป่าที่มีผลกระทบต่อชาวบ้านรอบๆอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา – เขาวง , การเรียนรู้เรื่องสิทธิเด็ก , การเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมในชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มรักษาระยะยาวมีการทำงานกับกลุ่มเป้าหมาย 2 รูปแบบคือ

1. กลุ่มเป้าหมายที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม
2. กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กๆในโรงเรียนต่างๆโดยเฉพาะโรงเรียนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งควายกิน อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

รูปแบบการประสานงานและกลุ่มเป้าหมาย

1. กลุ่มเป้าหมายที่เป็นสมาชิกของกลุ่มจะมีต่างวัยกัน เพราะจะมีตั้งแต่เด็กอนุบาลจนถึงเด็กมหาวิทยาลัย ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่จัดว่าจัดเพื่อช่วงวัยใด อย่างเช่น กิจกรรมแนวศิลปะและจินตนาการสำหรับเด็กเล็ก เด็กเล็กชั้นอนุบาลก็สามารถเข้าร่วมได้ แต่ในทุกๆปีในค่ายรักษาวัดธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมค่ายที่เป็นค่ายประจำปีเพื่อถ่ายทอดความรู้และรับสมาชิกใหม่ ซึ่งจะเป็นน้องๆตั้งแต่ชั้น ป.4 (อายุประมาณ 10 ขวบ) ขึ้นไปก็สามารถสมัครเป็นสมาชิกเข้าค่ายได้ และทุกปีจะมีสมาชิกใหม่อยู่เสมอ โดยจะรับรู้จากการชักนำของผู้ปกครองที่เป็นคนในชุมชนแนะนำให้ลูกหลานของตนเข้ามาสมัครเป็นสมาชิก / การชวนของเพื่อนชวนเพื่อน ซึ่งมีผู้ที่เคยมาเข้าค่ายและเป็นสมาชิกก็จะชวนเพื่อนๆมาเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มและ มีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นพี่สู่รุ่นน้องต่อไป

2. กลุ่มเป้าหมายจากโรงเรียนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งควายกิน อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ในช่วงปีหลังๆ กลุ่มรักษาระยะยาวเห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น จึงได้เลือกที่จะทำงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งควายกิน โดยเลือกโรงเรียน 5 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนบ้านหนองไทร หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งควายกิน อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
2. โรงเรียนวัดมงคลฐิตาราม หมู่ที่ 2 ตำบลทุ่งควายกิน อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
3. โรงเรียนวัดทุ่งควายกิน หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งควายกิน อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

4. โรงเรียนบ้านเนินสุขสำรอง หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งควายกิน อำเภอกงหรา จังหวัดระยอง

5. โรงเรียนวัดชุมนุญสูง หมู่ที่ 10 ตำบลทุ่งควายกิน อำเภอกงหรา จังหวัดระยอง

หลักสูตรการเรียนรู้

1. หลักสูตรนักสืบสายน้ำ (เรื่องสิ่งแวดล้อม / การตรวจสอบคุณภาพน้ำด้วยสัตว์เล็กน้ำจืด)
2. หลักสูตรนักสืบสายลม (เรื่องสิ่งแวดล้อม / การตรวจสอบคุณภาพอากาศด้วยไลเคน)
3. หลักสูตรสืบสานภูมิปัญญา (เรื่องการสืบค้นและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น)
4. หลักสูตรเท่าทันสื่อ (เรื่องการเท่าทันสื่อโดยเฉพาะเรื่องโฆษณาชวนเชื่อในทีวี)

กระบวนการเรียนรู้แบบรักษ์เขาชะเมา

การเรียนรู้ของกลุ่มรักษ์เขาชะเมามีหลากหลายรูปแบบ และพัฒนาการต่อเนื่องมาโดยตลอด โดยมีรูปแบบการเรียนรู้ ประกอบด้วย

1. รูปแบบกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อม เพื่อเรียนรู้การอยู่ร่วมกันของเยาวชนและการเรียนรู้เกี่ยวกับอนุรักษ์ ทรัพยากร ผ่านฐานการเรียนรู้ที่จัดขึ้นในอุทยานฯ ซึ่งฐานการเรียนรู้จะเน้นที่การลงมือปฏิบัติแล้วสรุปการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเริ่มต้นด้วยกิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การเก็บขยะในอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวง การลบรอยขีดเขียนในถ้ำ การปลูกต้นไม้ จากนั้นจึงยกระดับกิจกรรมสิ่งแวดล้อมที่เข้มข้นมากขึ้น

2. รูปแบบกิจกรรมค่ายวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ ผู้รู้ จากชุมชนมานำเสนอภายในงานวัด ซึ่งเยาวชนจะเป็นผู้สืบค้น และคิดรูปแบบการนำเสนอ การเรียนรู้ของค่ายวัฒนธรรมเน้นการลงไปในหมู่บ้านเพื่อพูดคุยเก็บข้อมูลและ เรียนรู้องค์ความรู้ภูมิปัญญา ซึ่งภายหลังจากค่ายแล้วเด็กๆ ที่สนใจก็จะศึกษาต่อด้วยตนเอง บางคนนำไปพัฒนาเป็นรายงานสำหรับประกอบการเรียนในโรงเรียน

3. รูปแบบการรณรงค์ การมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร สถานการณ์บ้านเมือง เพื่อเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองต่อชุมชน เช่น การรณรงค์เรียกร้องรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ การจัดเวทีประชาธิปไตยของการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเริ่มจากการประชุมหารือการทำงานโดยคิดวางแผนร่วมกัน หลังจากนั้นก็แบ่งงานกันไปปฏิบัติ ช่วงระยะการปฏิบัติก็จะมีพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาหรือแนะนำ หลังจากทำกิจกรรมนั้น ๆ เสร็จแล้วก็จะมาสรุปการทำงานร่วมกัน ซึ่งการสรุปการทำงานเป็นการสรุปบทเรียนสำคัญๆ ร่วมกัน โดยปัญหาและอุปสรรคจะถูกนำเสนอ เพื่อหาทางแก้ไขร่วมกันในวงประชุม

4. การออกแบบหลักสูตรและเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ที่เหมาะสม สอดคล้องกับช่วงวัย เนื่องจากอายุและวัยมีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ ความสนใจที่มีต่อสังคม ที่มีต่อโลก รวมทั้งความต้องการที่แตกต่างกัน โดยมีการจัดแบ่งช่วงอายุออกเป็น 4 ช่วง ดังนี้

1.ประถมต้น (ป.1 – ป.4)

2.ประถมปลาย (ป.5– ป.6)

3.มัธยมต้น (ม.1 – ม.3)

4.มัธยมปลาย (ม.4 – ม.4)

การจัดการกลุ่ม : ความสัมพันธ์เสมือนครอบครัว

ด้วยความที่กลุ่มรักษะเขาชะเมาประกอบด้วยคนหลากหลายวัย มีทั้งผู้ใหญ่ วัยรุ่น เด็กโต และเด็กเล็ก กระบวนการในการจัดการกลุ่มจึงใช้เรื่องความสัมพันธ์เป็นพื้นฐานหลัก อยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน มีลักษณะของความเป็นครอบครัว

หลักสูตรสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น (กลุ่มรักษะเขาชะเมา)

ความเข้มข้นของกลุ่มรักษะเขาชะเมา ในเรื่องฐานคิดการสร้างกระบวนการเรียนรู้บนฐานชุมชนนั้นเกิดขึ้นมาโดยตลอดนับเนื่องตั้งแต่กลุ่มรักษะเขาชะเมาเริ่มต้นจับงานด้านวัฒนธรรม ด้วยการจัดค่ายวัฒนธรรมและฐานคิดเช่นนี้ก็ค่อยๆ สั่งสมและเติบโตขึ้นพร้อมๆ กับการเติบโตทางความคิดของแกนนำกลุ่มรักษะเขาชะเมา

ดังจะเห็นได้จากกระบวนการสร้างการเรียนรู้ หลักสูตร 3 ชุดความรู้ และเครื่องมือต่างๆ ที่กลุ่มรักษ์เขาชะเมาใช้ในการสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชน ที่มีความรู้ของชุมชน และชุมชนเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมเสมอๆ และจากฐานคิด กระบวนการเช่นนี้ ก็ค่อยๆ ก่อตัวเป็นรูปธรรมขึ้น เมื่อครั้งจัดค่ายวัฒนธรรม ค่ายเรื่องเก่าที่บ้านเกิด ปีที่ 14 ตอนสืบสานภูมิปัญญา คือ การศึกษาบนฐานชุมชน จนยกระดับขึ้นมาสู่การเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนเครือข่ายเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา และเกิดการพัฒนาคู่มือหลักสูตรสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มรักษ์เขาชะเมาขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อให้เด็กๆ ได้เกิดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง
2. เพื่อให้ผู้รู้ในชุมชนได้มีการถ่ายทอดความรู้สู่ลูกหลานในชุมชน
3. เพื่อให้สามารถรวบรวมข้อมูลความรู้ท้องถิ่นไว้สำหรับเผยแพร่ต่อไปได้

โดยหลักสูตรดังกล่าว มีกิจกรรม ประกอบด้วย กลุ่มสัมพันธ์/พลังกลุ่ม การเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านสื่อการเรียนรู้ การเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านผู้รู้ในชุมชนและการทำแผนที่ผู้รู้ในชุมชน และกิจกรรมเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพผู้เข้าร่วมผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่มีกลุ่มเป้าหมายหลัก 10 คน และกลุ่มเป้าหมายร่วมจำนวน 100 คน ซึ่งเป็นเด็ก/ เยาวชนในตำบลทุ่งควายกิน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง จำนวน 70 คน และเด็ก/เยาวชนในตำบลน้ำเป็น อำเภอเขาชะเมา จังหวัดระยอง จำนวน 30 คน โดยกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนภายใต้หลักสูตรสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีการออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องและตั้งอยู่บนปรัชญาของเครือข่ายเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา ที่ว่า “เรียนรู้รากเหง้า เพ่าพันสังคม กำหนดวิถีชีวิตตนเอง”

ทีมวิจัยโครงการศึกษาแนวทางการพัฒนานวัตกรรมด้านเด็กและเยาวชนฐานชุมชนและโรงเรียนในเครือข่ายยุวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ศึกษาดูงาน...การจัดการศึกษาทางเลือกโรงเรียนรุ่งอรุณ

หน่วยวิจัยนวัตกรรมการพัฒนาเด็ก เยาวชนเครือข่ายเยาวชนสร้างสรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้จัดการศึกษาดูงาน ณ โรงเรียนรุ่งอรุณ ที่กรุงเทพฯ วันที่ 10 มกราคม 2562 เพื่อให้ทีมแกนนำในแต่ละพื้นที่งานวิจัยได้เรียนรู้แนวคิด วิธีการจัดการศึกษาทางเลือก แลกเปลี่ยนประสบการณ์การดำเนินงาน และสามารถเป็นทางเลือกทางการศึกษาในสังคมไทย

โรงเรียนรุ่งอรุณ

จากที่มาของความหมายคือ แสงของความสว่างยามเช้าเปรียบประหนึ่งการก้าวสู่ความเป็นรุ่งอรุณแห่งการศึกษาต่อไปด้วยความหมายนี้เอง จึงเป็นที่มาของชื่ออาคารต่างๆ อันเป็นความหมายแห่งแสงสว่างเช่นกัน ดังเช่น บ้านประกายฟ้า ประกายคาร ประพาฬรัศมี ประภัสสร เป็นต้น

สภาพแวดล้อมทั้งหมดบนพื้นที่ใช้สอยกว่า 50ไร่ของรุ่งอรุณได้รับการออกแบบจัดสรรให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบอาคารเรียนให้เปรียบเสมือนบ้านหลังที่ 2 ที่มีตัวอาคารไม่สูงใหญ่จนเกินไปรวมถึงการเลือกใช้สีอิฐโทนนุ่มนวลไม่กระตุ้นเร้าอารมณ์ของเด็ก

การเลือกปลูกผักและพืชพรรณต่างๆ ที่มีใช้เพียงเพื่อสวยงามร่มเย็นเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการนำไปใช้ในการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ต่างๆของเด็กๆ อีกด้วย หรือแม้กระทั่งการนำวัสดุเหลือใช้จากธรรมชาติมาดัดแปลงหมุนเวียนให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบำบัดน้ำเสียหรือทำปุ๋ยหมักชีวภาพอีกด้วยเพื่อให้ทุกกิจกรรมและทุกส่วนในรุ่งอรุณส่งเสริมวิถีชีวิตแห่งชุมชนการเรียนรู้

ความเป็นมาแห่งโรงเรียนรุ่งอรุณ

โรงเรียนรุ่งอรุณเป็นโรงเรียนเอกชนซึ่งมีวัตถุประสงค์ไม่แสวงหากำไร และได้รับการรับรอง จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนในปี พ.ศ.๒๕๔๐ โรงเรียนรุ่งอรุณแบ่งการทำงานเป็น 3 ส่วนย่อยคือ

1. โรงเรียนเล็ก ระดับอนุบาล 1 – ประถม 1
2. โรงเรียนประถม ระดับประถม 2 - ประถม 6

3. โรงเรียนมัธยม ระดับมัธยม 1 - มัธยม 6

ในแต่ละโรงเรียนมีครูใหญ่เป็นผู้ดูแลโรงเรียนละ 1 คน โดยหลักมีหน้าที่สร้างความเข้าใจในภาวะความเป็นครู การทำงานเป็นทีม รวมทั้งการนำเนื้อหาผ่านการสอน ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวมในการทำงาน มีการประชุมร่วมกันทั้งในระดับโรงเรียนย่อย ระดับชั้น และเฉพาะสายวิชา จำนวน ครู 140 คน / นักเรียน 1,000 คน สัดส่วนครู/นักเรียน 1 : 8 จำนวนนักเรียนต่อห้องเรียน 25 คน

การจัดบรรยากาศห้องเรียนเหมือนบ้าน ความสัมพันธ์ของครู - นักเรียนใกล้ชิด โดยสอนทั้งชีวิตและวิชาและความสัมพันธ์ของบ้าน (ผู้ปกครอง) และ โรงเรียน เกื้อกูลและเรียนรู้ร่วมกัน

โรงเรียนรุ่งอรุณมีการบริหารงานโดยคณะกรรมการโรงเรียนซึ่งมี ท่านเจ้าคุณพระธรรม-ปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นที่ปรึกษาสูงสุด ซึ่งท่านเป็นผู้มีความลึกซึ้งในพุทธศาสนา มีผลงานทางวิชาการและหนังสือด้านพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเรื่องของความสัมพันธ์ ของชีวิตกับความเป็นอยู่ ในปัจจุบัน และมี ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นประธานคณะกรรมการมูลนิธิโรงเรียน ซึ่งท่านเป็นบุคคลที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในสังคมไทย และเป็นผู้ที่ทำงานเพื่อกระตุ้นและผลักดันการปฏิรูปการศึกษาไทยเสมอมา

ปัจจุบันนี้โรงเรียนรุ่งอรุณได้ดำเนินการจดทะเบียนก่อตั้งมูลนิธิ โรงเรียนรุ่งอรุณ ถูกต้องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทะเบียนเลขที่ กท 1292 ให้ไว้เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2546 โดยมูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการศึกษา วิจัย ประมวล และวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ พัฒนาคุณค่าที่แท้จริงของมนุษย์ให้มีความรู้ ความสามารถ เป็นคนดีและมีความสุข เป็นสื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่าง เด็ก ผู้ใหญ่ สร้างความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างโรงเรียนและครอบครัว ครูและผู้ปกครองในการวางแผนพัฒนาการศึกษา และพัฒนาด้านอื่นๆ ประสานความร่วมมือกับบุคคล คณะบุคคล สถานศึกษา และองค์กรต่างๆ และเพื่อพัฒนาการศึกษา สร้างภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ นวัตกรรม การสังคม สงเคราะห์ และสันติภาพ

เป้าหมายของโรงเรียน...ชุมชนแห่งการเรียนรู้

โรงเรียนส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกคนได้เรียนรู้และแบ่งปันความเข้าใจ รวมถึงประสบการณ์ให้กับผู้อื่น โรงเรียนได้สร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ สำหรับนักเรียนที่จะได้สำรวจ ค้นหาความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล พอเหมาะพอดี ระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และเด็กนักเรียนเอง

ครูนอกจากการทำความเข้าใจในพฤติกรรมการเรียนรู้และบุคลิกภาพของเด็กแล้ว ยังต้องมีความแม่นยำในเนื้อหาวิชาที่สอนเช่นเดียวกันกับกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก ครูจะมีความทำงานเป็นทีมซึ่งมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ เกิดการออกแบบแผนการสอนแบบบูรณาการที่เกิดผลต่อผู้เรียนได้ดี โดยครูจำเป็นต้องมีทักษะในการจัดการชั้นเรียนมาสนับสนุนส่งเสริมให้แผนการสอนนั้นเกิดขึ้นได้จริงนักเรียนจะได้รับความรู้และกระบวนการเรียนรู้จากการสอนของครู ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

นักเรียนทุกคนตั้งแต่ชั้นอนุบาลไปจนถึงระดับมัธยมของโรงเรียน จะรู้จักพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างมีคุณค่าและเป็นผู้มีจิตใจใฝ่รู้ ซึ่งเกิดขึ้นจากการผ่านกระบวนการทำกิจกรรมตามความเป็นจริงต่างๆ เช่น การทำอาหาร การทำสวน การปลูกข้าว ตลอดจนการรู้จักถนอมแอลกอฮอล์จากสับปะรด เพื่อผลิตเอทานอลกอฮอล์และนำไปผสมกับน้ำมัน เรียกว่า แก๊สโซฮอลล์ได้ เป็นต้น กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ถือว่ามีความสำคัญที่ทำให้ให้นักเรียนได้รู้จักสร้างองค์ความรู้ของตนเองและรู้จักเลือกใช้ทักษะที่จำเป็นในแต่ละการงาน นักเรียนจะได้รับ การปลูกฝังให้มีความคิดเชิงจริยธรรม และสามารถถ่ายทอดสู่ผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ รุ่งอรุณเชื่อว่าเด็กสามารถพัฒนาตนเองและศึกษาตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความมีอิสรภาพทางปัญญาในที่สุด

หลักสูตรและการประเมินผล

โรงเรียนรุ่งอรุณนำกระบวนการการเรียนรู้แบบองค์รวม โดยมีแนวทางพุทธธรรมเป็นแกนหลักเชื่อมโยงกับตัวอย่างจริงที่เป็นทักษะชีวิต ของผู้เรียนมาจัดเป็นแนวทางการศึกษาของโรงเรียน คณะครูเป็นผู้ออกแบบและพัฒนาหน่วยการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับอายุ และพัฒนาการของนักเรียน โดยครูจะระบุเป้าหมายคุณค่าที่จะเกิดกับผู้เรียนให้สัมพันธ์กับเนื้อหาสาระของแต่ละวิชา กิจกรรมต่างๆ จะถูก จัดเตรียมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสอดคล้องประสานความเข้าใจวิชาต่างๆ พร้อมกับความเข้าใจชีวิตของผู้เรียนด้วยพร้อมๆ กันส่วนใหญ่

นักเรียนจะเรียนรู้การทำงานด้วยการทำกิจกรรม และมีชิ้นงานที่เป็นความรับผิดชอบเฉพาะตน มีการทดสอบเป็นครั้งคราว เมื่อครูเห็นว่าเรื่องนั้นๆ จำเป็นต้องมีการตรวจสอบ ทบทวน อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นสุดภาคเรียน นักเรียนจำเป็นต้องนำเสนอการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่เขาประมวล สะสม กลับกรองเข้ากับชีวิตของเขาเอง ภายใต้ชื่อว่า “งานหยดน้ำแห่งความรู้” ในการจัดการเรียนการสอนในรุ่งอรุณ เราเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในทุกวินาทีของชีวิต ดังนั้นเราจึงให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตของเด็กในโรงเรียนตั้งแต่เช้าจรดเย็น โดยจัดสรรกิจกรรมให้สอดคล้องกับจังหวะชีวิตของเด็ก เพื่อให้เด็กมีความพร้อมที่จะเปิดตัวเองสู่การเรียนรู้ให้มากที่สุด

ข้อสังเกตจากการศึกษาดูงาน

1. เจ้าหน้าที่ของโรงเรียนให้ภาพความเป็นมา หลักการ ภาคปฏิบัติของโรงเรียนได้อย่างแจ่มชัดมาก พร้อมด้วยการนำเยี่ยมชมโรงเรียนในขณะที่กำลังปฏิบัติการเรียนรู้จึงทำให้คณะศึกษาดูงานได้เชื่อมโยงข้อมูลของโรงเรียนกับรูปธรรมที่พบเห็นได้ดี นับได้ว่าเป็นกระบวนการนำเสนอที่แบบอย่าง
2. บทเรียนที่สำคัญในการศึกษาดูงานครั้งนี้คือ การบูรณาการระหว่างปฏิบัติการในฐานครอบครัว ชุมชนและโรงเรียนกับการศึกษาการพัฒนาทักษะด้านการคิด การเขียน อ่าน สื่อสาร อย่างสร้างสรรค์ การสร้างจินตนาการผ่านงานศิลป์ วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพื่อนำไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
3. โรงเรียนรุ่งอรุณประสบผลสำเร็จเป็นอย่างสูงในการทำงานกับภาคสังคม การสร้างการยอมรับกับภาคราชการ โดยมีผู้ใหญ่ในสังคมสนับสนุนการดำเนินการ
4. การเตรียมความพร้อมในการศึกษาดูงาน นับตั้งแต่การประสานงานตามขั้นตอน การศึกษาข้อมูลล่วงหน้า การจัดแบ่งหน้าที่ในการดำเนินงาน มีผลดีในการจัดกิจกรรมการศึกษาดูงานในครั้งนี้ ซึ่งสามารถปรับใช้กับการดำเนินกิจกรรมอื่นๆได้

3.การพัฒนาศักยภาพกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ พื้นที่ต้นแบบ และครูชุมชน

รากฐานของการศึกษานานาชาติชุมชนคือองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานพร้อมด้วยการประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ไขปัญหา กระบวนการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน แต่ต่อมาได้ถูกลดทอนคุณค่าลงด้วยระบบการศึกษาสมัยใหม่และกระแสบริโภคนิยมนิยมทำให้กระบวนการพัฒนาเด็กเยาวชน ชุมชน ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายบนรากฐานอันมั่นคงประสบปัญหาตามมา

“การศึกษานานาชาติชุมชน” มีส่วนสำคัญในการพัฒนา ยุกระดับ การศึกษา เรียนรู้ตามธรรมชาติซึ่งเป็นการศึกษาพื้นฐาน การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ให้มีระบบแบบแผนมากยิ่งขึ้นด้วยกระบวนการถอดบทเรียนเชิงลึกจากกระบวนการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมเรียนรู้ และการให้คำปรึกษาการพัฒนา เกิดการยกระดับทักษะปฏิบัติการอย่างสอดคล้องต่อเนื่องไปจนถึงการศึกษาที่มีการวางแผน ด้วยการพัฒนาลัทธิฐานชุมชน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นบนพื้นฐานภูมิปัญญาที่มีการยกระดับ พัฒนา ดังต่อไปนี้ การพัฒนาศักยภาพกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ และพื้นที่ต้นแบบ ครูชุมชน ได้ดำเนินการกิจกรรมเพื่อพัฒนาคณะทำงาน ทีมวิจัยในหลายด้านได้แก่

3.1.1 การจัดประชุมทีม สร้างความเข้าใจ วางแผนแนวทางการขับเคลื่อนงานการเรียนรู้ร่วมกันเป็นระยะ

เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มเยาวชน คณะครูแกนนำ ครูชุมชน สามารถนำกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาใช้ในการยกระดับการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชนบนฐานภูมิปัญญาได้อย่างเป็นระบบ โดยร่วมค้นหาประเด็นความสนใจ ศักยภาพที่มี และร่วมออกแบบ วางแผนการดำเนินงานอย่างเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ซึ่งเป็นการสร้างการเรียนรู้ และยกระดับร่วมกันได้เป็นอย่างดี

ในการดำเนินงาน ทางหน่วยประสานงานนวัตกรรมการศึกษาเด็ก เยาวชนฯ ได้จัดเวทีประชุมในพื้นที่ซึ่งแต่ละพื้นที่ ได้มีความสนใจที่จะปรับใช้ หนุนเสริมการเรียนรู้ของเยาวชน ทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน โรงเรียน และกลุ่มชุมชน

จากการดำเนินงาน ได้พบว่า มีกลุ่มเยาวชน คณะครู และผู้นำชุมชนสนใจจะนำกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาใช้ พัฒนา ยกระดับการเรียนรู้ของเยาวชนหลายกลุ่มพื้นที่ แต่จากการร่วมวิเคราะห์มีเพียงบางกลุ่มที่มีความพร้อมในเชิงนวัตกรรม ได้แก่กลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โรงเรียนวัดประสิทธิ์าราม (ผ้ามัดย้อม) ,กลุ่มเยาวชนสานศิลปถิ่นเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ (การขยายผลหลักสูตรมโนราห์เข้าไปสู่โรงเรียนในพื้นที่) กลุ่มเยาวชนพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม เครือข่ายตลาดภูมิปัญญา, กลุ่ม เครือข่ายตลาดชุมชน ตลาดภูมิปัญญา อำเภอพนมพิณ อำเภอกีรีรัฐนิคม , เด็ก เยาวชน เรียนรู้ ดูแลรักษาภูมินิเวศนลุ่มน้ำตาปี , การจัดการศึกษา พัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก

สิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้เชิงนวัตกรรม ทำให้คณะผู้เข้าร่วมกระบวนการได้มีการสรุป ทบทวน วิเคราะห์ วางแผน ออกแบบ การดำเนินงานในเชิงยกระดับมากยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป สำหรับในช่วงนี้ได้มีการเชื่อมร้อยการทำงาน แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน

3.1.2 การพัฒนาทักษะความสามารถ

เพื่อให้คณะทำงานวิจัยนวัตกรรมได้เรียนรู้พัฒนาศักยภาพ ทักษะ ความสามารถ รวมถึงการพัฒนากระบวนการทำงานในระบบกลุ่มให้มีประสิทธิภาพ ทางหน่วยประสานงานวิจัยนวัตกรรมฯ ได้จัดกิจกรรมฝึกอบรมทักษะการจับประเด็น เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการขับเคลื่อนงานร่วมกัน ซึ่งจากการดำเนินงาน ทางคณะทำงานพบว่า การฝึกอบรม พัฒนา ทักษะความสามารถของทีมงาน ควรให้ทีมงานได้วิเคราะห์ความต้องการ ความสามารถ และสิ่งที่สนใจอยากจะทำด้วยตนเองด้วย เพื่อให้เกิดพลังในการเรียนรู้ และสามารถทราบได้ชัดเจนว่าทักษะใดที่ตนเองยังมีข้อจำกัดควรพัฒนาต่อและมีประโยชน์ในการพัฒนากระบวนการทำงานฐานชุมชน

สิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ทำให้สามารถนำทักษะที่ได้จากการฝึกอบรมมาปรับประยุกต์ใช้ในการทำงานแต่ละพื้นที่ได้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเห็นได้จากการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่ และสามารถ ดำเนินงานพัฒนานวัตกรรมได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

3.1.3 การประชุมสรุปบทเรียนและยกระดับการทำงาน

เพื่อให้ทีมงานได้ร่วมสรุป ทบทวนกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาปรับปรุงการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพ ในการดำเนินงาน ได้กำหนดการประชุมร่วมกันอย่างต่อเนื่องทุกเดือน และมีการจัดประชุมสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกันเฉพาะประเด็นเพื่อให้การติดตาม สนับสนุน การดำเนินงานให้ทันกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ และสามารถนำบทเรียนที่ได้มาปรับใช้ในการทำงานต่อไปได้ด้วย

จากการดำเนินงาน ได้ร่วมแลกเปลี่ยนสถานการณ์ บทเรียน ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานในแต่ละช่วง และมีการให้คำแนะนำจากที่ปรึกษาที่มีประสบการณ์ ทำให้บุคลากรรุ่นใหม่สามารถนำบทเรียนมาปรับใช้ในการดำเนินงานในพื้นที่ได้ตามที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้

3.1.4 ปฏิบัติการสื่อสารประชาสัมพันธ์

เพื่อเผยแพร่ กระบวนการดำเนินงาน และประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ผลจากการดำเนินงานให้กลุ่มผู้สนใจได้รับทราบ ในการดำเนินงาน ได้มีการวางแผนกระบวนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทั้งในระดับพื้นที่ และระดับจังหวัด- ประเทศ โดยมีการวางจุดเน้นไว้ที่สื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งจากการดำเนินงานสื่อสารประชาสัมพันธ์ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดกลุ่มผู้สนใจ เข้ามาติดตาม หนุนเสริมการเรียนรู้ของกลุ่มเด็ก เยาวชน ครอบครัว เป็นจำนวนมาก

พร้อมกันนี้ ในการสื่อสารได้มีการประสานกับภาคีด้านการศึกษา ทำให้มีการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ เช่นการประสานงานกับมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในการหนุนเสริมการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน ชุมชน

4.เวทีเสริมพลังนวัตกรรมด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชน ชุมชนและโรงเรียน

จากการดำเนินงานทำให้ได้แนวทางในการนำไปปรับใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนรวมถึงแนวคิดด้านการพัฒนานวัตกรรมเด็กและเยาวชนที่ชัดเจนในฐานชุมชนและโรงเรียนขนาดเล็ก ในเครือข่ายยุวชนสร้างสรรค์ดังนี้

1. เรียนรู้เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ รากเหง้าให้เข้าใจและเชื่อมโยงกับกลุ่ม ชุมชนและสังคม

2. การเรียนรู้เชิงองค์รวมที่พัฒนากาย ใจ จิตวิญญาณเพื่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
3. การสร้างสรรค์พื้นที่กลางในการเรียนรู้เพื่อเด็ก เยาวชนทุกกลุ่มที่หลากหลายในสังคม
4. การทำความเข้าใจ ตระหนัก ขยายแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน และการศึกษาบนฐานชุมชนไปยังครู ผู้บริหาร และสาธารณะ
5. สร้างโอกาสในการให้ครูภูมิปัญญา ผู้ปกครอง เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อเด็ก เพื่อชุมชนให้มากยิ่งขึ้น